

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Petra Zimmerová

Zavinění v trestním právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 14. listopadu 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 241 468 znaků včetně mezer.

.....
Petra Zimmerová

V Praze dne 14. listopadu 2019

Obsah

Úvod.....	1
1 K subjektivní stránce trestného činu.....	3
1.1 Pojem trestného činu.....	3
1.2 Subjektivní stránka trestného činu.....	6
1.2.1 Obligatorní znaky subjektivní stránky.....	7
1.2.2 Fakultativní znaky subjektivní stránky.....	7
2 Zavinění.....	10
2.1 Zásada odpovědnosti za zavinění	10
2.2 Vina.....	11
2.3 Složky zavinění.....	12
2.3.1 Složka vědění.....	12
2.3.2 Složka volní	13
2.3.3 Bipartice zavinění	14
2.3.4 Další koncepty zavinění.....	15
2.4 Obsah zavinění.....	24
2.5 Míra zavinění	27
2.6 Konstrukce zavinění z hlediska skutkových podstat	28
2.6.1 Základní skutková podstata	28
2.6.2 Kvalifikovaná skutková podstata.....	29
2.7 Zavinění u nepřímého pachatelství, spolupachatelství a účastenství.....	31
2.8 Dokazování zavinění.....	37
3 Zavinění v rámci trestní odpovědnosti právnických osob.....	41
4 Historický vývoj úpravy zavinění.....	56
4.1 Trestní zákon č. 117/1852 ř. z.....	56
4.2 Trestní zákon č. 86/1950 Sb.	61
4.3 Trestní zákon č. 140/1961 Sb.	64

4.4	Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.	66
5	Formy zavinění	68
5.1	Úmysl.....	68
5.1.1	Úmysl přímý	71
5.1.2	Úmysl nepřímý	72
5.1.3	Hraniční formy nepřímého úmyslu	73
5.1.4	Lhostejnost	75
5.2	Nedbalost	78
5.2.1	Míra opatrnosti	80
5.2.2	Nedbalost vědomá	84
5.2.3	Nedbalost nevědomá.....	86
5.2.4	Hrubá nedbalost.....	87
6	Vybrané problémy zavinění	89
6.1	Vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu.....	89
6.2	Zavinění bílých koní	93
	Závěr	96
	Seznam použitých zdrojů.....	99
	Abstrakt.....	107
	Klíčová slova	108
	Abstract	109
	Key words.....	110

Úvod

Zaviněním se rozumí psychický vztah pachatele k určitým skutečnostem, které zakládají trestný čin, přičemž tyto skutečnosti mohou být vytvořeny pachatelem anebo mohou existovat bez jeho přičinění. Jedná se o jediný obligatorní znak subjektivní stránky trestného činu, která je jedním ze znaků skutkové podstaty trestného činu. V souladu se zásadou odpovědnosti za zavinění je naplnění jedné z forem zavinění pachatelem předpokladem vzniku jeho trestní odpovědnosti. Význam tohoto institutu spočívá v tom, že bez zavinění není trestného činu.

I přes svůj význam pro trestní právo však zavinění zůstává ve svých určitých aspektech institutem problematickým, jak na poli teoretickém, tak při posuzování zavinění pachatele v praxi. Cílem této diplomové práce je proniknout hlouběji do problematiky zavinění, posoudit, zda je současná zákonná úprava zavinění vhodná, dále popsat jednotlivé formy zavinění a případně osvětlit určité problémy, které v souvislosti se zaviněním vznikají, a nabídnout návrhy jejich řešení.

V části první diplomové práce bude zavinění jako znak subjektivní stránky zasazeno do kontextu trestného činu. Obecně přiblížím, jaké další podmínky musí být pachatelem naplněny k vzniku trestní odpovědnosti, neboť seznámení se s těmito dalšími předpoklady trestní odpovědnosti má význam pro porozumění diplomové práci. Vzhledem k tomu, že zavinění není jediným znakem, který souvisí s psychikou pachatele, bude se diplomová práce zabývat též pohnutkou a cílem, které jsou fakultativními znaky subjektivní stránky trestného činu, a jejich významem pro posuzování trestní odpovědnosti.

Část druhá bude věnována výkladu o samotném institutu zavinění a pojmech se zaviněním souvisejícím. Z počátku této části práce vymezím, jakou roli hraje v trestním právu již zmiňovaná zásada odpovědnosti za zavinění a v čem se liší často zaměňované termíny vina a zavinění. Následně se budu zabývat složkami zavinění, tj. složkou vědění a složkou volní, obsahem zavinění a jeho mírou. V souvislosti s konstrukcí zavinění z hlediska základních a kvalifikovaných skutkových podstat budou analyzována příslušná zákonná ustanovení a dále budou nastíněny některé aspekty dokazování zavinění.

Zásadu odpovědnosti za zavinění je nutné vztáhnout rovněž na právnické osoby, jejichž trestní odpovědností a konstrukcí zavinění se bude zabývat třetí část diplomové práce.

Zavinění zaujímá v českém trestním právu již tradičně významné postavení. Ve čtvrté části diplomové práce budou popsány jednotlivé zákonné úpravy zavinění, které se na českém území uplatňovaly od vzniku Československa v roce 1918 až do přijetí současného trestního zákoníku, a bude poukázáno na jejich případné rozdíly.

V části páté této práce budou podrobně představeny jednotlivé formy zavinění, tj. úmysl a nedbalost, tak, jak je zná současný trestní zákoník. Zvýšenou pozornost věnuji těm aspektům, které jednotlivé formy a jejich formy odvozené navzájem odlišují, a také v současné době poněkud sporné otázce posuzování lhostejnosti. V rámci kapitoly o nedbalosti objasním, co je kritériem nedbalosti, a zaměřím se též na trestním zákoníkem nově vymezený pojem hrubé nedbalosti.

Současná praxe při posuzování zavinění pachatele inklinuje k nežádoucímu jevu nazývanému vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu, který nastíním a podrobím případné kritice v části šesté. Na závěr diplomové práce objasním, jak tento jev souvisí se zaviněním tzv. bílých koní.

1 K subjektivní stránce trestného činu

1.1 Pojem trestného činu

„Základem trestní odpovědnosti podle platného českého trestního práva je trestný čin, resp. u mladistvých provinění.“¹ Trestný čin je vymezen ustanovením § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), jakožto protiprávní čin, který trestní zákon² označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně. Termín provinění slouží jako označení pro trestný čin spáchaný mladistvým; nejedná se o zvláštní kategorii trestných činů, neboť pro posouzení provinění spáchaného mladistvým platí trestní zákoník.³ V současnosti je české trestní právo založeno na bipartici trestných činů, tj. trestní zákoník rozlišuje mezi přečiny a zločiny, přičemž rozlišujícími aspekty jsou dle ust. § 14 trestního zákoníku forma zavinění a délka trestu odnětí svobody, která může být uložena za spáchání určitého trestného činu; v souvislosti s proviněním se tyto kategorie neuplatňují. Přečiny jsou dle ust. § 14 odst. 2 trestního zákoníku všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let; zločiny, resp. zvláště závažné zločiny⁴ jsou pak všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny.

Dle výše uvedené definice trestného činu jsou podmínkami, které musí být naplněny pro vznik trestní odpovědnosti, protiprávnost a znaky uvedené v trestním zákoně, tj. znaky formální, mezi něž se řadí obecné a typové znaky.

Protiprávností se rozumí rozpor s právní normou v rámci právního řádu. Delikt tak musí být nedovolený v rámci celého právního řádu a musí být označen jako trestný, aby mohl být odlišen od jiných nedovolených deliktů, jako jsou přestupky či občanskoprávní delikty. V souvislosti s protiprávností činu rozlišujeme protiprávnost

¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část*. 6. vyd. Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-236-3. s. 126.

² Trestním zákonem se dle ust. § 110 trestního zákoníku rozumí tento trestní zákoník a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

³ Srov. ustanovení § 6 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“).

⁴ Zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let

formální, tedy rozpor s právním řádem jako celkem⁵, a protiprávnost materiální, kterou se rozumí škodlivost v rámci společnosti do té míry, že je potřeba takto škodlivé jednání kriminalizovat. Z tohoto důvodu je materiální protiprávnost příčinou formální protiprávnosti.⁶

Vzhledem ke druhé obligatorní podmínce trestného činu, tj. vykazování znaků uvedených v trestním zákoně, je pojetí trestného činu v trestním zákoníku založeno na formálním pojmu (definici) trestného činu.⁷ V důsledku formálního pojetí je díky přesnějšímu vymezení skutkových podstat naplňována zásada *nullum crimen sine lege*, vyjádřená v čl. 39 Listiny základních práv a svobod.⁸

I přes formální pojetí trestného činu se ovšem v trestním právu uplatňují určité korektivy, jimiž je zohledněna společenská škodlivost spáchaného činu, a kterými jsou zásada subsidiarity trestní represe dle ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku a zásada oportunitity vyjádřená v ust. § 172 odst. 2 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „*trestní řád*“), resp. v ust. § 159a odst. 4 trestního řádu. První ze jmenovaných zásad spočívá v tom, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Odpovědnost dle trestního zákoníku představuje nejpřísnější prostředek (*ultima ratio*), jímž stát disponuje za účelem ochrany určitých společenských zájmů. Zásada oportunitity pak umožňuje státnímu zástupci osobu nestíhat, pokud je vzhledem k vymezeným okolnostem zřejmé, že účelu trestního řízení dosaženo.

Pouze trestně odpovědná osoba může spáchat trestný čin; v této souvislosti tak hovoříme o obecných požadavcích na pachatele trestného činu, kterým může být dle platného českého trestního práva fyzická osoba a rovněž i osoba právnická. Pachatelem je dle ust. § 22 odst. 1 trestního zákoníku fyzická osoba, která svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Tato definice však není zcela přesná, neboť nezohledňuje protiprávnost a obecné znaky

⁵ Tím se rozumí rozpor s předpisy správního či obchodního práva apod.

⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 127.

⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I: § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 129.

⁸ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále jen „*Listina základních práv a svobod*“).

trestného činu, které musí být také naplněny; z tohoto důvodu se teorie přiklání k názoru, že pachatelem trestného činu je trestně odpovědná (fyzická) osoba, která bezprostředně spáchala trestný čin.⁹ Obecné podmínky, které musí trestně odpovědná fyzická osoba splňovat, jsou věk a přičetnost, přičemž tyto dvě podmínky jsou stejné pro všechny trestné činy, a případně též rozumová a mravní vyspělost. Dle ust. § 25 trestního zákoníku není trestně odpovědnou fyzická osoba, která v době spáchání činu nedovršila patnáctý rok svého věku; ve spojení s ust. § 139 trestního zákoníku trestní odpovědnost fyzické osoby nastává dnem následujícím po dni patnáctých narozenin. Dokud pachatel nepřekročí osmnáctý rok svého věku, hovoříme o této osobě ve smyslu ust. § 2 odst. 1 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže jako o mladistvém, který dle ust. § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže není trestně odpovědným, jestliže v době spáchání trestného činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Přičetnost není trestním zákoníkem definována, nicméně ustanovením § 26 trestního zákoníku je vymezena nepřičetnost, která vylučuje trestní odpovědnost, a to v případě, že čin jinak trestný páchá osoba, která pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohla rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládnout své jednání.

Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob jsou upraveny zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „*zákon o trestní odpovědnosti právnických osob*“ nebo „*ZTOPO*“), který v ust. § 9 odst. 1 obsahuje vlastní definici pachatele. Pachatelem trestného činu je podle tohoto zákona právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně.

V souvislosti se znaky typovými je třeba definovat skutkovou podstatu trestného činu. „*Skutkovou podstatou určitého druhu trestného činu rozumíme souhrn jeho typových znaků, které na jedné straně vyjadřují typovou škodlivost daného druhu trestného činu pro společnost a na druhé straně odlišují tento druh trestného činu od jiných druhů trestných činů.*“¹⁰ Typovými znaky, které určují skutkovou podstatu trestného činu, a které jsou tak odrazem společenské potřeby určitá nežádoucí jednání

⁹ Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 197, či ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7. s. 149.

¹⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 97.

trestat, jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka. Tyto znaky jsou obsaženy v obecné i zvláštní části trestního zákoníku.

Objektem trestného činu se rozumí společenské vztahy, zájmy či hodnoty, proti kterým trestný čin směřuje, a které je tak nutné trestním zákoníkem chránit. Ačkoliv není objekt většinou explicitně ve skutkové podstatě trestného činu vyjádřen, za pomoci těchto chráněných společenských zájmů je zvláštní část trestního zákoníku rozdělena do třinácti hlav; z tohoto důvodu rozlišujeme např. trestné činy proti životu a zdraví či trestné činy proti majetku.

Obligatorními znaky objektivní stránky trestného činu jsou jednání, následek a příčinný vztah mezi jednáním a následkem. Objektivní stránka tak charakterizuje především vnější stránku trestného činu. Trestní odpovědnost pachatele nevzniká, jestliže není naplněn jeden z těchto znaků. Dle platného práva se jednáním rozumí projev vůle ve vnějším světě. Následek souvisí s objektem trestného činu, neboť se jedná o porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.¹¹ Od následku odlišujeme účinek, jímž se míní změna, resp. možnost změny na hmotném předmětu útoku; účinek je fakultativním znakem skutkové podstaty trestného činu. Mezi jednáním a následkem, resp. účinkem musí existovat příčinný vztah, neboť pachatel odpovídá za následek, resp. účinek pouze tehdy, pokud jej svým jednáním způsobil.¹²

Subjektem trestného činu se rozumí jeho pachatel, na něhož jsou kromě výše uvedených obecných podmínek kladeny též zvláštní požadavky obsažené v konkrétních skutkových podstatách, neboť určitých trestných činů se může dopustit pouze tzv. speciální či konkrétní subjekt.¹³

1.2 Subjektivní stránka trestného činu

Posledním znakem skutkové podstaty trestného činu je subjektivní stránka trestného činu. „*Subjektivní stránka trestného činu obsahuje soubor znaků, které charakterizují psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu.*“¹⁴ Na rozdíl od objektivní

¹¹ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4. s. 102 – 116.

¹² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 189.

¹³ Např. trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou dle ust. § 142 trestního zákoníku, kdy subjektem je matka dítěte, či trestný čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle ust. § 346 trestního zákoníku, kdy subjektem je znalec či svědek.

¹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 218.

stránky trestného činu se tak subjektivní stránka zaměřuje na vnitřní stránku trestného činu.

1.2.1 Obligatorní znaky subjektivní stránky

V případě subjektivní stránky je jediným obligatorním znakem zavinění. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o obligatorní znak subjektivní stránky, je nezbytný pro vznik trestní odpovědnosti; je nemyslitelné, že by trestní odpovědnost vznikla v případě, v rámci něhož by nebyl znak zavinění naplněn, neboť za takových okolností nebyl spáchán trestný čin. Vzhledem k obsáhlosti pojmu zavinění se jím bude podrobněji zabývat následující část práce.

1.2.2 Fakultativní znaky subjektivní stránky

Fakultativními znaky subjektivní stránky trestného činu jsou pohnutka a cíl, přičemž tyto znaky mohou být součástí skutkových podstat určitých trestných činů. Za předpokladu, že je ve skutkové podstatě některého trestného činu jeden z těchto znaků vyjádřen, musí být pachatelem naplněn, neboť jen za tohoto předpokladu může vzniknout trestní odpovědnost.

Některé skutkové podstaty ve zvláštní části trestního zákoníku vyžadují ke svému naplnění jiné znaky související s vnitřním stavem či psychickými vztahy pachatele, např. „*silné rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli*“ při trestném činu zabití dle ust. § 141 trestního zákoníku či „*rozrušení způsobené porodem*“ při trestném činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle ust. § 142 trestního zákoníku.

1.2.2.1 Pohnutka trestného činu

„*Motivem (pohnutkou) trestného činu možno nazvat vnitřní podnět, který vedl pachatele k rozhodnutí trestný čin spáchat, ať byl provázen city libosti či nelibosti.*“¹⁵ Vzhledem k tomu, že umožňuje pochopit, z jakých příčin byl spáchán trestný čin, je pohnutka významným ukazatelem společenské nebezpečnosti činu; teprve zjištění, z jakých příčin byl trestný čin spáchán, vede k dokreslení povahy trestného činu a k jeho náležitému objasnění. Pohnutka tak má vliv na posouzení povahy a závažnosti

¹⁵ SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar a VANDUCHOVÁ, Marie. *Systém českého trestního práva: I. Trestní právo a trestní zákony. II. Základy trestní odpovědnosti. III. Tresty a ochranná opatření*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9. s. 326.

spáchaného trestného činu při stanovení druhu a výměru trestu dle ust. § 39 odst. 1, 2 trestního zákoníku a výměru trestu může ovlivnit rovněž jako jedna z polehčujících či přitěžujících okolností. Soud je tak povinen přihlédnout ke skutečnosti, že trestný čin byl spáchán pod tlakem závislosti nebo podřízenosti, pod vlivem hrozby či nátlaku nebo naopak ze ziskuchtivosti, z pomsty apod.¹⁶ Při spáchání trestného činu ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky lze při splnění dalších podmínek uložit tresty ztráty vojenské hodnosti a ztráty čestných titulů nebo vyznamenání či dokonce výjimečný trest.¹⁷

Pohnutka může vystupovat též jako jeden ze znaků skutkových podstat určitých trestných činů, přičemž může být součástí jak základní¹⁸, tak kvalifikované skutkové podstaty, v níž pak figuruje jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. V těchto případech je však v souladu se zásadou *ne bis in idem* zakázáno přihlédnout k těmto okolnostem znovu jako k okolnostem přitěžujícím či polehčujícím, což se promítá v ust. § 39 odst. 4 trestního zákoníku. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby může být zavrženíhodná pohnutka¹⁹ či tzv. nenávistná pohnutka²⁰, kterou se rozumí taková pohnutka, na jejímž základě je trestný čin spáchán na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.²¹ Jak je uvedeno výše, v případě, kdy je pohnutka jedním ze znaků skutkové podstaty trestného činu, je její naplnění podmínkou trestní odpovědnosti za daný trestný čin.

1.2.2.2 Cíl trestného činu

Některých trestných činů se lze dopustit pouze tehdy, pokud jejich spácháním pachatelé sledují určitý záměr či cíl, tj. pachatelé o takový následek spácháním trestného činu přímo usilují; v této souvislosti se tak vyžaduje úmysl přímý.²² Takovými trestnými činy jsou např. trestné činy braní rukojmí dle ust. § 174 trestního zákoníku či vyzvědačství dle ust. § 316 trestního zákoníku, v nichž je požadavek na pachatelův přímý úmysl vyjádřen formulací „s cílem“. Cíl pachatele nelze zaměňovat s případy,

¹⁶ Ust. § 41 písm. c), d), § 42 písm. b) trestního zákoníku.

¹⁷ Ust. § 54 odst. 3 písm. a), § 78 odst. 1, § 79 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁸ Např. trestný čin násilí proti úřední osobě dle ust. § 325 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku lze spáchat pro výkon pravomoci úřední osoby nebo trestný čin hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob dle ust. § 355 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku lze spáchat pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině atd.

¹⁹ Např. trestný čin těžkého ublížení na zdraví ze zavrženíhodné pohnutky dle ust. § 145 odst. 2 písm. h) trestního zákoníku.

²⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 207.

²¹ Např. trestný čin zbavení osobní svobody dle ust. § 170 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku.

²² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 243.

v nichž úmysl pachatele přesahuje objektivní stránku skutkové podstaty trestného činu; v takovém případě postačí, pokud pachatel jednal s nepřímým úmyslem. Záměr pachatele může mít podobný význam jako pohnutka při určování povahy a závažnosti trestného činu dle ust. § 39 odst. 1, 2 trestního zákoníku, a může rovněž sloužit jako polehčující či přitěžující okolnost.²³ Tzv. jednotný záměr je podmínkou pro vznik trestní odpovědnosti v případě pokračování v trestném činu dle ust. § 116 trestního zákoníku nebo v případě hromadného trestného činu. Podstatou jednotného záměru je, že pachatel již při prvním útoku předpokládá alespoň v hrubých rysech i další útoky, přičemž dalšími útoky je postupně realizován tento jednotný záměr.²⁴

²³ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 271.

²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 12. 1971, sp. zn. 2 Tzf 3/71 (č. 3/1972 Sb. rozh. tr.)

2 Zavinění

„Zavinění je vnitřní (psychický) vztah pachatele k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin. Tyto skutečnosti mohou být vytvořeny pachatelem nebo mohou objektivně existovat bez jeho přičinění.“²⁵ Pro trestní právo jsou relevantní pouze ty prvky (složky) lidské psychiky, které charakterizují vztah pachatele k trestnému činu.²⁶

2.1 Zásada odpovědnosti za zavinění

Zavinění je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, která je znakem skutkové podstaty trestného činu. Tato skutečnost souvisí se základní zásadou, která se v rámci trestního práva hmotného uplatňuje, tj. se zásadou *nullum crimen sine dolus vel culpa*,²⁷ která je vyjádřena v ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku. Toto ustanovení uvádí, že k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Naplnění jedné z forem zavinění, tj. úmyslu či nedbalosti, je tedy základním předpokladem trestní odpovědnosti. V případě, v němž by trestný čin nebyl spáchán ani úmyslně ani z nedbalosti, tj. následek by nebyl pachatelem způsoben zaviněně, nemůže vzniknout trestní odpovědnost pachatele a nelze tedy za takové jednání, resp. způsobení následku pachateli uložit trest. V důsledku toho tak nelze pachateli zásadně přičítat k tíži žádnou okolnost, která by nebyla pokryta zaviněním.²⁸ Ačkoliv se v českém právním řádu uplatňuje rovněž tzv. objektivní odpovědnost, tj. odpovědnost za následek, je tento institut typický především pro odvětví správního práva, zatímco v trestním právu je v důsledku zásady odpovědnosti za zavinění užití tohoto konceptu odpovědnosti v zásadě vyloučeno. Zásada odpovědnosti za zavinění se vztahuje též k trestní odpovědnosti právnických osob, jejíž problematice bude věnována následující část práce.

V rámci platného trestního práva lze hovořit o výjimce, která se v souvislosti se zásadou odpovědnosti za zavinění uplatňuje, a která spočívá v tom, že v případě spáchání kvazideliktu v rámci trestného činu opilství dle ust. § 360 trestního zákoníku

²⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 180.

²⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2. s. 279.

²⁷ Není trestného činu bez úmyslu či nedbalosti.

²⁸ HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2009, (10), s. 47 - 53. ISSN 1210-6348. s. 47.

pachatel odpovídá za nezaviněné jednání spáchané v nepřičetnosti.²⁹ Pachatelovo úmyslné či nedbalostní zavinění se musí vztahovat pouze k uvedení se do stavu nepřičetnosti, tj. nikoliv k posléze spáchanému činu jinak trestnému; v opačném případě by totiž pachatel odpovídal v souladu se zásadami *actio libera in causa dolosa* či *actio libera in causa culposa*.³⁰ Nicméně, pro účely stanovení trestu za trestný čin opilství je nezbytné zjistit, znaky kterého trestného činu by spáchaný kvazidelikt naplňoval, kdyby se jednalo o zaviněný trestný čin; z tohoto důvodu je tak nutné zkoumat též subjektivní stránku kvazideliktu spáchaného v nepřičetnosti, např. zda byl dán úmysl trvale si věc přivlastnit anebo ji jen přechodně užívat apod.³¹ Ačkoliv tak daný trestný čin jistým způsobem vybočuje ze zásady odpovědnosti za zavinění, představuje střední cestu mezi plnou odpovědností pachatele za jednání v nepřičetnosti na jedné straně a dekriminálnízaci jednání na straně druhé.

2.2 Vina

Na skutečnost, že termín zavinění ve smyslu obligatorního znaku subjektivní stránky trestného činu je často v českém trestním právu nepřesně nahrazován výrazem „vina“, upozorňoval Solnař, podle něhož se někdy též rozlišuje užší pojem zavinění jako hlavní složka subjektivní stránky trestného činu a širší pojem viny, který subjektivní stránku trestného činu přesahuje.³² Současný trestní zákoník rozumí pod pojmem zavinění obligatorní znak subjektivní stránky trestného činu a souhrnné označení jeho forem, tj. úmyslu a nedbalosti, zatímco výraz vina se vyskytuje spíše v trestním právu procesním. Ustanovení § 2 odst. 2 trestního řádu zakotvující zásadu presumpce neviny uvádí, že dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen. Označení vina tak slouží jako konstatování existence odpovědnosti za spáchání trestného činu,

²⁹ Ust. § 360 odst. 1 trestního zákoníku uvádí: „Kdo se požitím nebo aplikací návykové látky přivede, byť i z nedbalosti, do stavu nepřičetnosti, v němž se dopustí činu jinak trestného, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let; dopustí-li se však činu jinak trestného, na který zákon stanoví trest mírnější, bude potrestán tímto trestem mírnějším.“

³⁰ Ust. § 360 odst. 2 trestního zákoníku: „Ustanovení odstavce 1, jakož i § 26 se neužije, přivedl-li se pachatel do stavu nepřičetnosti v úmyslu spáchat trestný čin, nebo spáchal trestný čin z nedbalosti, která spočívá v tom, že se přivedl do stavu nepřičetnosti.“

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68 (č. 62/1968 Sb. rozh. tr.).

³² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 271.

tedy naplnění souhrnu nejen subjektivních, nýbrž i objektivních podmínek trestní odpovědnosti. Jedná se tak o širší pojem než je termín zavinění.³³

2.3 Složky zavinění

Jednotlivé formy zavinění dle ust. § 15 a § 16 trestního zákoníku jsou založeny na existenci složky vědění a složky vůle.

2.3.1 Složka vědění

Složka vědění neboli intelektuální či představová složka je založena na pojmech vnímání a představa. Vnímáním objektivní reality se rozumí odraz předmětů a jevů ve smyslových orgánech člověka, na jehož základě jsou poté za pomoci znalostí a zkušeností člověka formovány jeho představy. Toto si musí pachatel uvědomovat v době spáchání trestného činu, případně si toto uvědomovat měl a mohl.³⁴ Pachatel nemusí v době spáchání trestného činu vnímat tyto skutečnosti; aby byla složka vědění naplněna, postačí, že je vnímal před tímto okamžikem nebo že je schopen je usoudit za pomoci svých znalostí, a je schopen si je v době spáchání trestného činu představit.

V rámci složky vědění můžeme hovořit o různých variantách vědění. Za předpokladu, že pachatel ví, že konkrétní následek, tj. porušení či ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, určitě nastane, hovoříme o nutném či jistém následku. V jiném případě pachatel předpokládá, že následek může nastat, přičemž tak může předpokládat na škále od vysoké pravděpodobnosti, že výsledek nastane, až po mizivou šanci; jedná se tedy o následek možný.³⁵ Dle Kratochvíla může mít složka vědění podobu různých soudů pachatele o objektivní skutečnosti. V případě apodiktického soudu pachatel ví, že následek jeho jednání nastane absolutně jistě. Asertorický soud značí, že k následku nemusí dojít jistě, avšak záleží na dalších okolnostech případu; jedná se tak pouze o prostou jistotu. Posledním druhem soudu je soud problematický, který je vyjádřením pouhé pravděpodobnosti vzniku následku.³⁶

Trestní zákoník v ust. § 16 odst. 1 písm. b) definuje též tzv. nevědomou nedbalost, při níž pachatel nevěděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo

³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 219.

³⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 220.

³⁵ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 278.

³⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 287

ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, ač o tom vzhledem k okolnostem a svým poměrům vědět měl a mohl. Variantou vědění tak může být v podstatě též jeho nedostatek, přičemž je v takovém případě potřeba uvažovat o možnosti vědění, tedy o tzv. potenciálním vědění.³⁷

2.3.2 Složka volní

„*Volní složka vyžaduje, aby pachatel uskutečnění určitého skutku převzal do své vůle a rozhodl se pro takové porušení nebo ohrožení chráněného zájmu.*“³⁸ Pachatel tak v podstatě vyjadřuje svůj kladný vztah ke způsobení trestněprávně relevantního následku, ačkoliv mu nemusí být zamýšlený výsledek nezbytně příjemný a může jej považovat za „nutné zlo“ potřebné k uskutečnění jiného, příjemnějšího záměru.³⁹ Aby byla volní složka naplněna, musí pachatel chtít způsobit následek anebo být s jeho způsobením alespoň srozuměn.

Stejně jako složka vědění, tak i složka volní musí být dána v době spáchání trestného činu. V souladu se zásadou *dolus antecedens aut superveniens non nocet* nejsou vnímání, představy či vůle před spácháním nebo po spáchání trestného činu pro posouzení zavinění relevantní.⁴⁰ Z tohoto důvodu pachatelka trestně odpovídá za trestný čin vraždy novorozeného dítěte matkou dle ust. § 142 trestního zákoníku, který je privilegovanou skutkovou podstatou vůči trestnému činu vraždy dle § ust. 140 trestního zákoníku, navzdory tomu, že se před samotným spácháním činu rozhodla dítě usmrtit, jestliže v době činu spoluúčinkovalo rozrušení způsobené porodem.⁴¹

Ne vždy se ovšem složka vědění, resp. složka volní plně shoduje s výsledkem jednání pachatele. Pachatel si může představovat takový následek, resp. jeho vůle může směřovat k takovému následku, který však není plně v souladu s objektivní realitou. Znaky uvedené v trestním zákoníku určují rámeček, v němž mohou být okolnosti skutečně existující nahrazeny v představě pachatele (ve volní složce) jinými nebo doplněny, avšak pouze za toho předpokladu, že mají stejný právní význam. Pro existenci zavinění tak není relevantní skutečnost, že pachatel zamýšlel následek jiné povahy, než který ve

³⁷ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 278.

³⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 220.

³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. 8 Tdo 1161/2005.

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 212.

⁴¹ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 1. 1974, sp. zn. 7 To 45/73 (č. 38/1976 Sb. rozh. tr.).

skutečnosti nastal, jestliže se jedná o jednu z možných forem téhož předpokládaného následku nebo účinku.⁴² Nevyžaduje se též, aby pachatel přesně předvídal příčinnou souvislost, postačí obecná představa o průběhu příčinné souvislosti. Z tohoto důvodu se pachatel dopustí úmyslného trestného činu těžkého ublížení na zdraví dle ust. § 145 trestního zákoníku, ačkoliv způsobil jinou než jím zamýšlenou těžkou újmu na zdraví, přičemž způsobená těžká újma na zdraví dosahuje takové intenzity, že ji lze posoudit podle ust. § 122 odst. 2 trestního zákoníku. Pro naplnění subjektivní stránky zde postačí nepřímý úmysl, tedy subjektivní stránka je dána i tehdy, když pachatel pokládá následek za možný a pro tento případ je s ním srozuměn.⁴³ Obdobně je tomu například při krádeži počítače, při které je úmyslným zaviněním pokryto i odcizení programového vybavení, neboť je obecně známo, že počítač může plnit svou funkci jen s určitým programovým vybavením, které je považováno za součást způsobené škody, což se může odrazit na kvalifikaci trestného činu.⁴⁴ Subjektivní stránka trestného činu již není naplněna za toho předpokladu, že se pachatel mýlil v podstatných rysech, např. když se pachatel trestného činu pohlavního zneužití mýlil ohledně zletilosti partnerky; obdobné případy je nutné posoudit jako omyl. Trestní odpovědnost je vyloučena, pokud zaviněním není pokryt i jen jediný ze znaků, na které se musí zavinění vztahovat (k tomu viz dále kapitolu 2.4 Obsah zavinění).⁴⁵

Zaviněně nemůže jednat nepřičetná osoba. Dle ust. § 26 trestního zákoníku není za trestný čin odpovědný ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Z důvodu absence rozpoznávací schopnosti nepřičetné osoby je vyloučena již nevědomá nedbalost; skutečnost, že osoba není schopna ovládat své jednání, pak vylučuje svobodu vůle jako předpoklad zavinění.⁴⁶

2.3.3 Bipartice zavinění

Na základě složek vědění a volní jsou rozlišovány jednotlivé formy zavinění. Ze znění ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku vyplývá, že zákoník rozeznává mezi dvěma formami zavinění, úmyslem a nedbalostí, a je tak založen na bipartici zavinění. Tyto základní formy je možné dále členit na jejich odvozené formy, tj. úmysl přímý a

⁴² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 226.

⁴³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 184.

⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2005, sp. zn. 5 Tdo 291/2005 (č. 53/2005 Sb. rozh. tr.).

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 185.

⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 221.

nepřímý a nedbalost vědomou a nevědomou. Pro vznik trestní odpovědnosti je u obou základních forem zavinění vyžadována složka vědění, tedy pachatel musí být schopen představit si následek alespoň jako možný, aby byla složka vědění naplněna, nebo si jej pachatel jako možný měl a mohl představit. V případě zavinění z nedbalosti pak chybí volní složka, neboť pachatel nechce výsledek způsobit a ani s jeho způsobením není srozuměn. Rozlišujícím kritériem mezi základními formami zavinění je tak složka volní. Kratochvíl⁴⁷ se s pojetím absence volní složky při nedbalosti neztotožňuje, naopak je toho názoru, že též v případě nedbalosti lze hovořit o formě volní složky zavinění pachatele, a sice o vůli se „záporným znaménkem“, tj. v případě vědomé nedbalosti o „*nechtění, nesrozumění, nesmíření*“ a v případě nevědomé nedbalosti o „*nemožnosti chtít, být srozuměn, být smířen*“. Takové pojetí volní složky však nezapadá do konceptu volní složky jakožto kladného vztahu pachatele k následku.

2.3.4 Další koncepty zavinění

Bipartice zavinění je vzhledem k římskoprávnímu odkazu tradičním modelem zavinění především v rámci kontinentální Evropy, zatímco v angloamerickém systému se lze setkat se základní triparticí zavinění.⁴⁸

2.3.4.1 Zavinění v angloamerickém právním systému

V rámci Anglie a Walesu v důsledku angloamerického právního systému neexistuje trestní kodex, který by jako v České republice komplexním způsobem upravoval materii trestního práva hmotného. Skutkové podstaty trestných činů tak mohou být vymezeny zákony (*statutory offences*) anebo vytvořeny soudcovským právem v rámci tzv. *common law*, přičemž to, zda se v případě trestného činu jedná o tzv. *statutory offence* či *common law offence* je zpravidla věcí historické náhody. Velká většina trestných činů má v současné době základ v zákonné úpravě, zatímco obecné principy trestní odpovědnosti, např. odpovědnost za opomenutí a též určení podmínek zavinění, ale rovněž některé trestné činy (např. vražda), byly vytvořeny a dále se vyvíjely prostřednictvím precedentů soudů.⁴⁹ V důsledku toho je tak právní úprava trestní odpovědnosti v těchto zemích poměrně rozříštěná.

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 280.

⁴⁸ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 277.

⁴⁹ ORMEROD, David a LAIRD, Karl. *Smith and Hogan's Text, Cases, and Materials on Criminal Law*. 11th ed. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-969488-4. s. 2 – 4.

Prvky trestného činu, které musí být naplněny, aby vznikla trestní odpovědnost pachatele, jsou prvek *mens rea*, který se do značné míry přibližuje českému pojmu zavinění, a prvek *actus reus*, který je užíván k označení znaků trestného činu jiných, než je *mens rea*, a jímž se rozumí vědomé konání nebo opomenutí porušující zákaz. *Mens rea* je právní pojem, který se užívá k popisu duševního stavu pachatele během páchaní trestného činu. Různé delikty vyžadují různé druhy *mens rea*, a v rámci některých trestných činů se dokonce uplatňuje tzv. *strict liability*, tj. odpovědnost bez ohledu na zavinění. Základními formami *mens rea* jsou *intention* (úmysl), *recklessness* (bezohlednost), a lze mezi tyto formy zařadit též *negligence* (nedbalost), kterou však vzhledem k její povaze nelze považovat za duševní stav.⁵⁰ Dalšími druhy *mens rea* mohou být *knowledge* nebo *belief*.

V rámci *intention*, který je nejzávažnějším druhem *mens rea*, se rozlišuje mezi *direct intention* (úmysl přímý) a *indirect (oblique) intention* (úmysl nepřímý). *Intention* nelze zaměňovat s *motive*, kterým se rozumí vnitřní podnět pachatele k jeho jednání.⁵¹ *Direct intention* je definován jako rozhodnutí způsobit konkrétní následek (spáchat trestný čin), pokud je to v moci obviněného, bez ohledu na to, zda si pachatel přeje způsobit tento následek.⁵² Lze také říci, že *direct intention* je dán, pokud je způsobení předepsaného následku záměrem (*purpose*) či cílem (*aim*) pachatele. Způsobení následku nemusí být cílem pachatelova jednání, tj. může být též prostředkem k dosažení jiného záměru, přičemž pachatel se rozhodne následek při uskutečňování tohoto jiného záměru způsobit.⁵³ Při *oblique intention* musí být následek trestného činu prakticky jistým důsledkem jednání, kterým pachatel sleduje dosažení svého primárního cíle, a pachatel musí tento prakticky jistý následek předvídat.⁵⁴ Následek je tedy vedlejším účinkem pachatelova jednání, který sledoval jiný (primární) cíl, přičemž tento následek

⁵⁰ HERRING, Jonathan. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. 6th ed. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-870227-6. s. 134.

⁵¹ CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. 18th ed. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-923163-8. s. 78.

⁵² Rozhodnutí Court of Appeal *R v Mohan*, ze dne 4. 2. 1975 [1976] QB 1: “a decision to bring about, insofar as it lies within the accused’s power, the commission of the offence, no matter whether the accused desired that consequence of his act or not.”

⁵³ CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. Op. cit., s. 79.

⁵⁴ LOVELESS, Janet. *Complete Criminal Law: Text, Cases, and Materials* [online]. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2016 [cit. 8. 10. 2019]. ISBN 978-0-19-875329-2. Dostupné z: <https://www.oxfordlawtrove.com/view/10.1093/he/9780198753292.001.0001/he-9780198753292-chapter-3>. s. 98: „The result must be a virtually certain consequence of the achievement of D’s primary purpose and D must foresee/appreciate that fact.“

může být buď nezbytným předpokladem dosažení primárního cíle anebo vedlejším výsledkem, který pachatel při naplňování svého primární cíle způsobil.⁵⁵

Recklessness v mnoha trestných činech slouží jako alternativa k *intention*. Hranice mezi těmito dvěma druhy *mens rea* je dána mírou pravděpodobnosti způsobení následku, neboť v případě *oblique intention* se jedná o praktickou jistotu, zatímco při *recklessness* postačí nižší míra rizika.⁵⁶ Pachatel jedná bezohledně (*recklessly*), pokud si je vědom toho, že existuje riziko, že budou naplněny okolnosti činu anebo že způsobí následek, a vzhledem k jemu známým okolnostem je nepřiměřené toto riziko podstoupit.⁵⁷ Pachatel si tedy musí být vědom toho, že podstupuje nepřiměřené riziko, přičemž *recklessness* je shledána i tehdy, že pachatel doufá, že se riziko nematerializuje.⁵⁸ Otázku, zda si pachatel byl vědom rizika, je ovšem třeba posuzovat subjektivně, tj. z pohledu pachatele. Naopak přiměřenost rizika bude dána objektivně, tj. bude nutné zkoumat, jak by se zachovala průměrně rozumná osoba.⁵⁹ Pokud např. řidiči vběhne před jedoucí automobil dítě a řidič se mu prudce vyhne, avšak vytváří tím riziko srážky s ostatními automobily, jedná se o riziko přiměřené.

Na rozdíl od výše uvedených forem při *negligence* nezáleží na duševním stavu pachatele, neboť není nutné prokazovat, zda pachatel předvídal riziko, čímž je dána hranice mezi *recklessness* a *negligence*. Pro *negligence* je relevantní jednání pachatele, které je nepřiměřené okolnostem; nedbalost je shledána, pokud pachatel jedná takovým způsobem, jakým by nejednala průměrná osoba.⁶⁰ *Negligence* se posuzuje objektivně, tj. z hlediska průměrně rozumné osoby a nikoliv z hlediska samotného pachatele. Jestliže v případě, v němž řidiči vběhlo dítě před jedoucí automobil, bylo možné vyhnout se dítěti bez srážky s jiným automobilem tak, že by řidič strhl volant doprava, ale vzhledem ke své panice strhl volant doleva, z čehož důvodu došlo k nehodě, není nutné dojít k závěru o nedbalosti, jestliže by i průměrná osoba reagovala obdobně. Hrubá nedbalost (*gross negligence*), která spočívá ve vyšší míře zavinění, je vyžadována pouze

⁵⁵ LOVELESS, Janet. *Complete Criminal Law* [online]. Op. cit., s. 98.

⁵⁶ LOVELESS, Janet. *Complete Criminal Law* [online]. Op. cit., s. 102.

⁵⁷ Rozhodnutí House of Lords *R v G and Another*, ze dne 16. 10. 2003 [2003] UKHL 50: „A person acts 'recklessly' with respect to: (i) a circumstance when he is aware of a risk that it exists or will exist; (ii) a result when he is aware of a risk that it will occur, and it is, in the circumstances known to him, unreasonable to take the risk.”

⁵⁸ CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. Op. cit., s. 91.

⁵⁹ HERRING, Jonathan. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. Op. cit., s. 144 – 146.

⁶⁰ HERRING, Jonathan. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. Op. cit., s. 153.

v případě trestného činu zabití (*manslaughter*). Rozhodnutím *R v Bateman*⁶¹ byl v případě, kdy žena zemřela po zákroku lékaře, ustaven test hrubé nedbalosti, která je dána, pokud (a) má pachatel povinnost péče vůči poškozenému, (b) pachatel tuto povinnost porušil, (c) porušení povinnosti způsobilo smrt poškozeného, a (d) hrubá nedbalost pachatele spočívá v jeho bezohlednosti k životu a bezpečnosti ostatních, za což pachatel zaslouží potrestání.

Při *strict liability* se nezohledňuje duševní stav pachatele, postačí, pokud je prokázáno, že pachatel svým jednáním způsobil příslušný následek anebo situaci. Pro *strict liability* tak není relevantní, zda pachatel jednal rozumně, čímž se odlišují trestné činy založené na *strict liability* od nedbalostních trestných činů. Podle Herringa⁶² je téměř polovina trestných činů založená na *strict liability*; jedná se o nejméně závažné trestné činy, tzv. *regulatory offences*, jejichž postihem je spíše zajišťováno fungování společnosti, než potrestání pachatele, a jejich spáchání není spojeno s morálním odsouzením. Většinu těchto trestných činů tvoří *statutory offences*, přičemž zákonodárce nemusí výslovně stanovit, zda je ke spáchání určitého trestného činu potřeba *mens rea*. Úkolem soudů je posléze interpretovat, zda je ve vztahu k těmto trestným činům vyžadována *mens rea* nebo se jedná o trestný čin založený na *strict liability*.

V rámci těchto trestných činů je možné, aby byla *mens rea* vyžadována pouze vůči některým znakům *actus reus*; i v takovém případě se jedná o trestné činy založené na *strict liability*, pokud i vůči jedinému znaku *mens rea* vyžadována není. Takovým trestným činem může být např. řízení pod vlivem alkoholu⁶³ či pohrdání soudem (*criminal contempt of court*). Je ovšem nezbytné rozlišovat *strict liability* a *absolute liability*, která se v trestním právu uplatňuje velice zřídka, neboť v případě *absolute liability* není možná obrana, tj. zproštění se odpovědnosti, kromě skutečnosti, že osoba páchající čin nedosáhla věku deseti let. Oproti tomu *strict liability* nevzniká, pokud pachatel jednal pod nátlakem, v nepřítčetnosti či v sebeobraně apod.⁶⁴

Z výše uvedeného je zjevné, že anglické a velšské pojetí zavinění se značně liší od tradičního českého pojetí zavinění založeného na bipartici zavinění. První rozdíl lze

⁶¹ Rozhodnutí Court of Criminal Appeal *R v Bateman*, [1925] 19 Cr App R 8.

⁶² HERRING, Jonathan. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. Op. cit., s. 214.

⁶³ CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. Op. cit., s. 142.

⁶⁴ CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. Op. cit., s. 145.

shledat již ve skutečnosti, že se v Anglii a Walesu uplatňuje angloamerický právní systém, neboť pro ten je typické, že je při tvorbě práva značný prostor ponechán soudům, přičemž rozdíl zde nespočívá jen ve vytváření skutkových podstat trestných činů, ale též ve skutečnosti, že soudy mohou za předpokladu, že zákonodárce výslovně nestanovil příslušnou formu zavinění, tuto formu dovodit nebo případně určit, že se v daném případě jedná o trestný čin založený na *strict liability*, tj. ke spáchání takového trestného činu není *mens rea* vůbec vyžadována. Taková situace nemůže vzhledem k uplatnění zásady *nullum crimen sine dolus vel culpa* v českém trestním právu nastat, neboť v případě, že ve skutkové podstatě trestného činu není příslušná forma zavinění stanovena, lze za pomoci ustanovení § 13 odst. 2 trestního zákoníku dojít k závěru, že je k jejímu naplnění nutný úmysl. Zatímco český trestní zákoník výslovně zakotvuje všechny formy zavinění, a soudy příslušná ustanovení při posuzování zavinění jen dále interpretují a aplikují, je v Anglii a Walesu běžné, že jsou podmínky trestní odpovědnosti a jejich obsah nalézány soudem bez toho, aby se opíraly o zákonnou úpravu. V českém trestním právu by byly dále pro svůj zjevný rozpor se zásadou odpovědnosti za zavinění nepřijatelné koncepty *strict liability* a rovněž *absolute liability*. Zavinění musí v českém trestním právu důsledně zahrnovat všechny znaky skutkové podstaty⁶⁵, v opačném případě nevzniká trestní odpovědnost pachatele. Lze určitě shledat jistou výhodu v tom, že v případě méně závažných deliktů lze jednodušeji postihnout pachatele, neboť není nutné prokazovat jeho zavinění.

V anglickém právu se lze setkat se širší paletou druhů zavinění, jelikož základní formy *mens rea* jsou tři, zatímco v kontinentálním systému se tradičně uplatňuje bipartice zavinění. *Intention* by bylo možné přirovnat k českému úmyslu vzhledem ke svému dělení na úmysl přímý a nepřímý, nicméně v ostatních formách se tyto koncepty zavinění značně rozcházejí. Anglické pojetí je založeno spíše na složce vědění, aniž by zohledňovalo složku volní. Ve vztahu k *oblique intention* se vyžaduje předvídaní způsobení následku, nikoliv srozumění s jeho způsobením, stejně jako v případě *recklessness*, která v našem právním řádu nemá vůbec obdoby. Ani *negligence* nelze připodobnit k české nedbalosti, neboť se vůbec nezabývá duševním stavem pachatele, tj. v tomto případě není zohledňována ani složka vědění, která naopak v trestním zákoníku slouží jako kritérium pro odlišení nedbalosti vědomé a nevědomé, a postačí, že pachatel jednal v rozporu s tím, jak by jednala průměrná osoba, přičemž není bráno v potaz, zda

⁶⁵ K tomu viz kapitolu 2.4 Obsah zavinění.

takto pachatel vůbec mohl jednat vzhledem ke svým poměrům a okolnostem případu, tj. není vůbec zohledňováno subjektivní hledisko. Do jisté míry se anglický koncept zavinění podobá Miříčkovu návrhu tripartice, především vzhledem k zohledňování složky vědění a toho, jak by se zachovala průměrná osoba.

2.3.4.2 Návrh tripartice profesora Miříčky

I přes svou dlouho tradici a rozšířenost v kontinentálních systémech bývá koncept bipartice zavinění kritizován kvůli případům, které nelze uspokojivě subsumovat pod úmysl či nedbalost. Miříčka, který se zabýval jinými pojetími forem zavinění, ve svém díle „*O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*“ navrhl, aby byla bipartice zavinění nahrazena triparticí, neboť shledával kritérium odlišující jednotlivé formy zavinění v podobě volní složky jako nevhodné pro svou mlhavost a neurčitost. Zavinění by tak dle Miříčky mohlo být posuzováno na základě teorie představy ve třech formách, a sice ve formě úmyslu, viny vědomé a viny nevědomé v následujícím znění:

„*Úmysl jest představa jistého výsledku jako účelu našeho činu.*“⁶⁶

„*Vědomé viny se dopouští:*

1. *kdo něco učiní neb opomine, ačkoliv ví, že tím porušuje předpis daný na odvrácení neb umenšení nebezpečí poruchy statků právních, neb*
2. *kdo něco učiní neb opomine, ačkoli ví, že tím způsobuje nebezpečí poruchy cizích statků právních, jestliže způsobené nebezpečí je poměrům nepřiměřené.*“⁶⁷

„*Nedbale jedná (viny nevědomé se dopouští):*

1. *kdo něco učiní neb opomine, čím nevědomky porušuje předpis daný na odvrácení neb umenšení nebezpečí poruchy právních statků, neb*
2. *kdo nevědomky opominutím opatrnosti poměrům přiměřené způsobí nebezpečí poruchy cizích právních statků poměrům nepřiměřené.*“⁶⁸

Miříčka do formy viny vědomé sloučil úmysl nepřímý a vědomou nedbalost, neboť vinu vědomou založil pouze na složce vědění. K té již nepřistupuje složka volní, jelikož nezáleží na tom, zda je pachatel s následkem srozuměn anebo jej naopak nechce

⁶⁶ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902. s. 88.

⁶⁷ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 129.

⁶⁸ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 135.

a spoléhá, že následek nenastane. K vině vědomé tak postačí vědomí nebezpečí⁶⁹, přičemž dle Miříčky se jedná o nebezpečí ve smyslu trestního práva, kterým se rozumí pouze tzv. nebezpečí nadnormální anebo neadekvátní. Naopak hranice nebezpečí normálního⁷⁰, tedy dovoleného, jsou vymezeny jednak příslušnými právními předpisy, které slouží k odvrácení nebo umenšení nebezpečí, a jednak, v případech právním řádem neregulovaných, tzv. „*agregáty úsudků průměrných*“, tj. pravidly, která se vyvíjejí v určitých sociálních kruzích, mezi něž lze zařadit vědecké poznatky, živnostenské zvyklosti apod. Pokud neexistuje norma, která by danou situaci upravovala, je nutné hranici mezi nebezpečím adekvátním a neadekvátním určit dle průměrného úsudku; nebezpečí tak bude adekvátním, tj. dovoleným, pokud je dle průměrného úsudku přiměřené okolnostem, zejm. účelu činu.⁷¹ Na základě těchto hranic jsou odlišeny jednotlivé, v odst. 1 a 2 uvedené varianty viny vědomé, neboť v prvním případě pachatel něco učiní, ačkoliv ví, že porušuje předpis určený k odvrácení či zmenšení nebezpečí, zatímco v druhém případě postačí, že o působení nebezpečí ví, přičemž nepřiměřenost nebezpečí je dána buď normami, nebo dle průměrného úsudku a to objektivně, tedy bez ohledu na to, zda je pachatel schopný si tento průměrný úsudek vytvořit.

Tehdy, pokud pachatel nepředvídá možnost způsobení následku, začíná vina nevědomá, kterou lze označit též jako nedbalost. Dolní hranice viny nevědomé, která odlišuje zaviněný trestný čin od pouhé náhody, a zároveň míra přiměřené opatrnosti jsou stejně jako v případě vědomé viny dány normami, tj. právními předpisy a agregáty průměrných úsudků, které slouží k odvrácení či zmenšení nebezpečí, či průměrným úsudkem. Objektivní podmínkou viny nevědomé (a též viny vědomé) je tedy nadnormální, resp. neadekvátní nebezpečí.⁷² Miříčka odmítá individuální hledisko, které by zohledňovalo, zda pachatel mohl předvídat způsobení výsledku, neboť podle něj postačí, pokud pachatel nezachoval míru opatrnosti, kterou zachovat měl, bez ohledu na to, zda se s příslušnými předpisy určujícími tuto náležitou opatrnost mohl seznámit či je pochopit. Nedbalost spatřuje již v tom, že pachatel vstoupil do určitých poměrů bez znalosti těch předpisů, jejichž znalost je však v takovém případě vyžadována. Lze tak uzavřít, že pachatel jednal z nedbalosti, pokud nedodržel opatrnost normální

⁶⁹ Nebezpečím lze rozumět možnost škodlivého výsledku činu.

⁷⁰ Právní předpisy a agregáty průměrných úsudků označuje Miříčka souhrnně jako „*normy*“, normy tak vymezují nebezpečí normální, zatímco nebezpečí adekvátní se posuzuje dle průměrného úsudku.

⁷¹ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 124 – 125.

⁷² MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 131.

(vymezenou normami) nebo adekvátní (danou průměrným úsudkem), čímž způsobil nadnormální či neadekvátní nebezpečí poruchy chráněných právních zájmů, přičemž o možnosti způsobení takového nebezpečí pachatel nevěděl. Viny nevědomé se tak dopustí pachatel, který jedná, ačkoliv tím nevědomky poruší předpis, který slouží k odvrácení nebo zmenšení nebezpečí, anebo nevědomky nedodrží přiměřenou opatrnost, čímž způsobil nebezpečí.⁷³

Zbývající a nejzávažnější formu zavinění by potom tvořil úmysl, při němž je výsledek trestného činu účelem pachatelova jednání. Též v případě úmyslu nelze pachatele trestat za čin, kterým způsobuje pouze nebezpečí normální či adekvátní. Trestní odpovědnost za úmyslný čin by v takovém případě vznikla za předpokladu, že by se pachatel určitým způsobem odchýlil od normy, případně pokud by nastaly určité abnormální poměry, kterým se pachatel úmyslně nepřizpůsobil a tím způsobil nebezpečí, ačkoliv jednal v souladu s normami.⁷⁴

Miříčkův koncept posléze sloužil jako základ pro osnovy československého trestního zákona z dvacátých let minulého století, který uváděl:

„Úmyslně jedná, kdo jedná za tím účelem, aby způsobil výsledek v zákoně uvedený.“⁷⁵

Vědomě jedná, kdo jedná, věda, že tu jsou skutečnosti zakládající trestnost jeho činu nebo že způsobil svým jednáním výsledek v zákoně uvedený.

Nedbale jedná, kdo jedná, nezachováváje opatrnosti, k níž je povinen nebo které je podle okolnosti potřebí. Nedbalost je hrubá, je-li nedbale jednajícím sobě vědom možnosti, že tu jsou skutečnosti zakládající trestnost jeho činu nebo že způsobil svým jednáním výsledek v zákoně uvedený.“⁷⁶

Ačkoliv nelze Miříčkovi upřít snahu o vyřešení problému nejasné hranice mezi jednotlivými formami zavinění, zavedení konceptu tripartice by dle Solnaře⁷⁷ opět vedlo k dalším obtížím. Na rozdíl od dosavadní jedné hranice mezi úmyslem a nedbalostí by

⁷³ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 134 – 135.

⁷⁴ MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Op. cit., s. 136.

⁷⁵ Jedná se o tzv. obmysl.

⁷⁶ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 280.

⁷⁷ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 281.

takové nejasné hranice vznikly dvě. Především by došlo k rozšíření trestní odpovědnosti za vinu vědomou, neboť ta by pojala velkou část nejen úmyslných, nýbrž i nedbalostních trestných činů, zatímco k úmyslným jednáním dle Miříčkovy tripartice by docházelo řidčeji. Lze tedy namítat, že pod stejnou formu zavinění by tak byly subsumovány případy diametrálně odlišné ve své závažnosti v tom smyslu, že by pro posouzení trestní odpovědnosti za vinu vědomou nebylo relevantní, zda pachatel byl se způsobením následku srozuměn anebo naopak spoléhal, že následek nezpůsobí. Tento markantní rozdíl by však bylo možné kompenzovat tím, že by zákonodárce ve skutkových podstatách založených na vině vědomé stanovil širší rozpětí hranic trestních sazeb trestu odnětí svobody či možnost využití více druhů alternativních trestů, což by soudu umožňovalo při stanovení druhu a výměry trestu lépe zohlednit okolnosti případu, mezi nimiž též pachatelův volní vztah k následku trestného činu. Nicméně takové řešení opět nabízí otázku, zda by v jeho důsledku nebyla narušována zásada *nulla poena sine lege certa*, která sice umožňuje, aby v rámci skutkových podstat byly stanoveny tzv. relativně určité tresty, vzhledem k principu právní jistoty by ovšem pachatel měl být schopen rozpoznat, jaký trest a v jaké výměře mu hrozí. Výhodou tripartice by zajisté byl jednodušší a zároveň spravedlivější postih těch pachatelů, jejichž zavinění by se pohybovalo na oné hranici mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí, např. při tzv. pravé lhostejnosti, v rámci níž by stačilo prokázání pachatelova vědění o možnosti způsobení trestněprávně relevantního následku. Souhlasit nelze též s Miříčkovým odmítáním subjektivního hlediska při posuzování nedbalosti. Miříčka při své argumentaci vymezující se proti subjektivnímu hledisku zohledňuje pouze poměry pachatele, které spočívají především v neznalosti předpisů, nikoliv okolnosti, za nichž došlo ke spáchání trestného činu, které však mohou sehrát významnou roli při zachování náležité opatrnosti.

Na současné bipartici zavinění jsou založena další ustanovení trestního zákoníku, a případná reforma konceptu bipartice zavinění by si tak vyžádala značné úsilí, neboť by se nejednalo o pouhou novelizaci ust. § 15 až 17 trestního zákoníku. Namátkou by bylo nutné vyřešit rozlišování mezi přečinem a zločinem, úpravu omylu či forem účastenství, pro něž se vyžaduje alespoň úmysl nepřímý apod. Český trestní zákoník tak i nadále rozlišuje dvě formy zavinění, jak tomu bylo ostatně i v minulosti. Jak bude hlouběji analyzováno v následujících kapitolách, ačkoliv je koncept bipartice zavinění poněkud problematický, dlouho uplatňovaná praxe je schopná se s tímto

problémem uspokojivě vypořádat a neshledávám tedy důvod k upuštění od tohoto zavedeného konceptu.

2.4 Obsah zavinění

„Obsahem zavinění se rozumí okruh okolností, na které se zavinění vztahuje, tj. zejména co musí pachatel vědět a chtít, s čím být srozuměn, o čem ví, co měl a mohl vědět.“⁷⁸ Rozsah skutečností, které musí být pokryty zaviněním, vyplývá z ustanovení § 15 a § 16 trestního zákoníku, která definují jednotlivé formy zavinění. Zaviněním tak musí být zahrnutý způsob uvedený v trestním zákoně, jímž byl porušen nebo ohrožen zájem chráněný tímto zákonem, tj. průběh spáchaného trestného činu, a samotné porušení nebo ohrožení tohoto zájmu, tj. zákoník zde výslovně zdůrazňuje zavinění k následku, který se projevil v objektivní realitě. Na základě těchto ustanovení tak lze obecně konstatovat, že zaviněním musí být zahrnuty všechny znaky skutkové podstaty spáchaného trestného činu. Pachatel si musí být vědom alespoň skutečností faktické povahy, které lze podřadit těmto typovým znakům.⁷⁹

Normativním znakem skutkové podstaty se rozumí znak vyjádřený právním pojmem, vztahem či institutem jiného mimotrestního právního odvětví, aniž by se trestní zákon takového právního předpisu dovolával, blanketem či odkazem.⁸⁰ Znaky jiné než normativní jsou nazývány deskriptivními (popisnými) znaky skutkové podstaty. Normativními znaky mohou být např. pojmy „cizí věc“, „veřejná listina“ či „zákonná povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného“ a k jejich výkladu jsou nezbytné znalosti práva, které ovšem většinou pachatelé nemají. Aby byl normativní znak skutkové podstaty zahrnut zaviněním, postačí, když má pachatel o významu pojmu alespoň laickou představu, tedy ví-li o rozhodujících skutkových okolnostech naplňujících tento znak.⁸¹

Příkladem může být zmocnění se cizí věci pachatelem, přičemž pro závěr o spáchání trestného činu krádeže nemusí být prokázáno, že si pachatel uvědomoval, že se jedná o cizí věc, ale postačí, když ví, že věc není jeho vlastní. Pachatel trestného činu organizování a umožnění nedovoleného překročení státní hranice dle ust. § 340 trestního zákoníku není proto povinen znát přesný význam pojmu „státní hranice“,

⁷⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 222.

⁷⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 216.

⁸⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 283.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2015, sp. zn. 6 Tdo 151/2015 (č. 8/2016 Sb. rozh. tr.).

avšak musí si být vědom toho, že tato linie vymezuje určitý zemský prostor, že vstup do něj je upraven a podléhá zvláštní proceduře (hraniční kontrole), že svou aktivitou (např. organizováním či pomocí) se podílí na jejím nedodržení příslušnou osobou (cizincem), a že tak (na úrovni laické představy) organizuje nedovolené překročení státní hranice daným jedincem či při něm pomáhá.⁸² Omyl o normativním znaku skutkové podstaty je pak posuzován dle ustanovení o skutkovém omylu.⁸³

Vzhledem ke skutečnosti, že objekt trestného činu v zásadě není v zákoně vyjádřen, nemusí pachatel vědět, jaký je objekt konkrétního trestného činu, neboť i názory osob zabývajících se trestním právem ohledně objektů jednotlivých trestných činů se mohou lišit. Postačí tak, zná-li v takovém případě pachatel ostatní znaky v zákoně uvedené, z nichž se objekt trestného činu dovozuje.⁸⁴ Výjimečně může být objekt ve skutkové podstatě uveden, jako je tomu například u trestného činu rozvracení republiky dle ust. § 310 trestního zákoníku, v rámci něhož jsou objekty ústavní zřízení, územní celistvost, obranyschopnost a samostatnost republiky. V takovém případě je jisté, že pachatelovo zavinění se musí na takový objekt vztahovat, aby byla naplněna subjektivní stránka trestného činu.

V případech ohrožovacích trestných činů, tj. trestných činů, jejichž následkem je nebezpečí vzniku poruchy zájmu chráněného trestním zákoníkem, a nikoliv porucha samotná, postačí, směřuje-li zavinění pouze k možnosti poruchy. V této souvislosti hovoříme o tzv. úmyslu ohrožovacím, neboť pachatel se způsobením poruchy ani nemusí počítat. Je tak dostatečné, že pachatel trestného činu ohrožení pohlavní nemocí dle ust. § 155 trestního zákoníku úmyslně vydá jiného nebezpečí náказы pohlavní nemoci. V případě, že by pachatelovo zavinění jednoznačně směřovalo k poruše, je v tomto zavinění obsaženo též zavinění ve vztahu k možnosti poruchy, tj. ohrožení, což ovšem neplatí pro opačný případ.⁸⁵

Též znaky objektivní stránky trestného činu, která charakterizuje vnější stránku trestného činu, tj. jednání, následek a příčinný vztah mezi jednáním a následkem, musí být zahrnuty zaviněním. Co se týče zavinění pachatele ve vztahu k příčinnému vztahu při páchaní nedbalostního trestného činu, „(...) *je třeba, aby si pachatel alespoň měl*

⁸² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2015, sp. zn. 6 Tdo 151/2015 (č. 8/2016 Sb. rozh. tr.).

⁸³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 9. 1976, sp. zn. 5 Tz 26/79 (č. 10/1977 Sb. rozh. tr.).

⁸⁴ Shodně JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 223, a ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 183.

⁸⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 217.

a mohl představit, že se takto příčinný vztah může rozvinout. Pro pachatele nepředvídatelný příčinný průběh není tedy v zavinění obsažen a pachatel neodpovídá za následek, který takto vzejde.“⁸⁶

Z logiky věci vyplývá, že zavinění se nemůže vztahovat ke znakům subjektivní stránky trestného činu, tj. k zavinění, pohnutce či cíli, neboť existence subjektivní stránky je dána tím, že jsou zaviněním zahrnuty skutečnosti, které naplňují znaky skutkové podstaty. Zaviněním pachatele musí být zahrnuty faktické okolnosti, které lze subsumovat pod poslední z obligatorních znaků skutkové podstaty, tj. subjekt⁸⁷, který může být ve skutkové podstatě příslušného trestného činu vyjádřen slovem „dlužník“ či „znalec“.⁸⁸

Za předpokladu, že je v konkrétní skutkové podstatě výslovně vyjádřena protiprávnost jako znak skutkové podstaty (např. nedostatek oprávnění k určité činnosti či rozpor s jiným právním předpisem), musí být zaviněním pokryt i tento znak. Tak je tomu např. u trestného činu nedovoleného ozbrojování dle ust. § 279 trestního zákoníku, který je spáchán tehdy, pokud pachatel nemá patřičné povolení, či u trestného činu nedovoleného nakládání s tkáněmi a orgány dle ust. § 165 trestního zákoníku, při němž pachatel jedná v rozporu s jiným právním předpisem, čímž je míněn především transplantační zákon, zákon o lidských tkáních a buňkách a zákon o zdravotních službách. Jestliže tyto znaky nejsou pokryty pachatelovým zaviněním, použijí se na takovou situaci ustanovení o omylu. Pokud však protiprávnost není obsažena přímo ve skutkové podstatě, postačí, že se zavinění pachatele vztahuje na ty znaky skutkové podstaty, z nichž protiprávnost vyplývá. Nicméně, trestní odpovědnost pachatele vzniká i tehdy, pokud pachatel neví o trestnosti svého činu, coby popisu znaků v trestním zákoně, a jeho právním posouzení, neboť se v českém trestním právu uplatňuje zásada *ignorantia legis non excusat*, tj. neznalost (trestního) zákona neomlouvá.⁸⁹

Co se týče společenské škodlivosti trestného činu, nelze předpokládat, že pachatel bude schopen vytvořit si úsudek o společenské škodlivosti spáchaného trestného činu stejný, příp. srovnatelný s úsudkem, který si vytváří zákonodárce či soudce. Obdobně jako v případě normativních znaků skutkové podstaty se tak

⁸⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1980, sp. zn. 2 Tz 10/80 (č. 20/1981 Sb. rozh. tr.).

⁸⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 281.

⁸⁸ Např. trestné činy zvýhodnění věřitele dle ust. § 223 trestního zákoníku či křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle ust. § 346 trestního zákoníku.

⁸⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 282 – 283.

nevyžaduje, aby se na úsudek o společenské škodlivosti vztahovalo zavinění. Nicméně vždy by mělo zavinění pokrývat všechny skutkové okolnosti, na základě kterých je posléze vyvozována společenská škodlivost činu.⁹⁰

Jak bylo uvedeno výše, zavinění pachatele se nevztahuje na jednání spáchané v rámci trestného činu opilství dle ust. § 360 odst. 1 trestního zákoníku. Zavinění se zde posuzuje pouze ve vztahu k uvedení se do stavu nepřičetnosti.

2.5 Míra zavinění

Zavinění v závislosti na své formě a na svém obsahu dosahuje různé závažnosti (intenzity).⁹¹ Dle řazení jednotlivých forem v trestním zákoníku lze odstupňovat jejich intenzitu, tj. úmyslné zavinění je závažnější formou než nedbalost a úmysl přímý je těžší formou zavinění oproti úmyslu nepřímému. Určitou výjimku z tohoto uspořádání tvoří odvozené formy nedbalosti, neboť nelze obecně konstatovat, že je vědomá nedbalost závažnější formou než nedbalost nevědomá, což se ostatně odráží ve formulaci hrubé nedbalosti, která může nabýt formy nedbalosti vědomé i nevědomé.⁹² Co se týče obsahu zavinění, uvádí Šámal⁹³, že míra zavinění je tím vyšší, čím lépe je pachatel seznámen se skutečností, které jsou rozhodující z hlediska naplnění znaků trestného činu, přičemž toto platí též naopak.

Míra zavinění může mít vliv na úvahy soudu o druhu a výměře trestu, neboť dle ust. § 39 odst. 1, 2 trestního zákoníku musí soud přihlídnout k povaze a závažnosti trestného činu, která je určována mj. mírou zavinění pachatele. Soud je tak povinen zkoumat intenzitu zavinění, která přesahuje minimální míru zavinění, která je nezbytná pro vznik trestní odpovědnosti za příslušný trestný čin. Pachatele jednajícího v úmyslu přímém by tak měl postihnout závažnější trest za spáchání trestného činu v případě, v rámci něhož by k naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu postačil úmysl nepřímý apod. Naopak v případě, kdy psychický stav pachatele může být shledán polehčující okolností, např. v případě trestného činu spáchaného v silném rozrušení, by se tato skutečnost měla odrazit příznivě na výměře trestu, ačkoliv zavinění pachatele

⁹⁰ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 284.

⁹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 227.

⁹² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 310.

⁹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 219.

touto skutečností není vyloučeno; míra zavinění je však v důsledku takové polehčující okolnosti nižší.⁹⁴

2.6 Konstrukce zavinění z hlediska skutkových podstat

Trestní zákoník obsahuje určitá pravidla upravující konstrukci zavinění v základních a kvalifikovaných skutkových podstatách. Základní skutková podstata představuje elementární podobu trestného činu, která je ve zvláštní části trestního zákoníku uvedena zpravidla v prvním odstavci ustanovení upravujícího daný typ trestného činu.⁹⁵ Základní skutková podstata spolu s dalším určitým znakem tvoří tzv. kvalifikovanou skutkovou podstatu. Přistoupení tohoto znaku, který je nazývaný okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby či také zvlášť přitěžující okolností, zapříčiňuje vyšší typovou škodlivost činu.⁹⁶

2.6.1 Základní skutková podstata

Dle ustanovení § 13 odst. 2 trestního zákoníku je k trestní odpovědnosti za trestný čin třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Za toho předpokladu, že by v základní skutkové podstatě trestného činu nebyla výslovně uvedena vyžadovaná forma zavinění, tak platí, že je její naplnění potřeba úmyslné zavinění. Skutkové podstaty trestných činů, jichž je možné se dopustit z nedbalosti, tak musí obsahovat požadavek nedbalosti, resp. hrubé nedbalosti.⁹⁷ I přes toto pravidlo se ovšem ve skutkových podstatách určitých trestných činů mohou vyskytovat výrazy „úmyslně“ či „v úmyslu“. Ze znění těchto skutkových podstat vyplývá, že tyto trestné činy lze spáchat pouze s tzv. úmyslem přesahujícím objektivní stránku trestného činu⁹⁸, např. užitím násilí v úmyslu zmocnit se cizí věci bude (za předpokladu, že budou splněny další podmínky) naplněna skutková podstata trestného činu loupeže dle ust. § 173 odst. 1 trestního zákoníku. Výslovným vyjádřením úmyslu také zákonodárce může odlišovat trestné činy, které lze spáchat jak úmyslně, tak

⁹⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 278.

⁹⁵ Toto není pravidlem, např. v rámci trestného činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku dle ust. § 234 trestního zákoníku jsou uvedeny tři základní skutkové podstaty ve třech po sobě následujících odstavcích.

⁹⁶ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 99.

⁹⁷ Např. trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti dle ust. § 221 trestního zákoníku.

⁹⁸ DRAŠTÍK, Antonín, FREML, Robert, DURDÍK, Tomáš, RŮŽIČKA, Miroslav, SOTOLÁŘ, Alexandr a kol. *Trestní zákoník: Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4. s. 72.

z nedbalosti.⁹⁹ Je však možné, aby obě formy zavinění byly alternativně zakotveny v rámci jediné základní skutkové podstaty, a to uvedením výrazu „*byť i z nedbalosti*“.¹⁰⁰ Takový trestný čin lze spáchat úmyslně i z nedbalosti, nicméně forma pachatelova zavinění musí být vždy v trestním řízení objasněna, nelze se spokojit s alternativním závěrem o tom, v jaké formě zavinění pachatel jednal. Závěr o konkrétní formě zavinění pachatele musí vyplývat z popisu skutkových okolností a musí být vyjádřen v právní větě rozhodnutí.¹⁰¹ Jak již bylo uvedeno výše, zakotvením výrazu „*s cílem*“ do skutkové podstaty je vyjádřen požadavek úmyslu přímého pro naplnění subjektivní stránky.¹⁰² Trestní zákoník nerozlišuje mezi jednotlivými odvozenými formami zavinění, z tohoto důvodu lze trestný čin vraždy dle ust. § 140 odst. 1 spáchat s úmyslem přímým i nepřímým nebo trestný čin ublížení na zdraví z nedbalosti dle ust. § 148 odst. 1 trestního zákoníku lze spáchat jak z vědomé, tak nevědomé nedbalosti.

2.6.2 Kvalifikovaná skutková podstata

Z ustanovení § 17 trestního zákoníku vyplývá obecně opačná zásada než z ustanovení § 13 odst. 2 trestního zákoníku, a sice že k naplnění okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby postačí nedbalost, není-li stanoveno jinak. Za stejných podmínek se dle ust. § 39 odst. 5 trestního zákoníku přihlédne též k přitěžujícím okolnostem. Trestní zákoník nikterak neklade nároky na zavinění ve vztahu k polehčujícím okolnostem. K okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby, a k okolnosti přitěžující se přihlédne:

- a) jde-li o těžší následek, i tehdy, zavinil-jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy okolností (zvláště) přitěžující, vůči nimž trestní zákon vyžaduje zavinění úmyslné, nebo
- b) jde-li o jinou skutečnost, i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, tj. ve vztahu k okolnosti (zvláště) přitěžující, která není těžším následkem, je vyžadována alespoň nevědomá nedbalost, vyjímaje případy, kdy trestní zákon vyžaduje, aby o této okolnosti pachatel věděl.

⁹⁹ Např. trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci dle ust. § 152 trestního zákoníku a trestný čin šíření nakažlivé lidské nemoci z nedbalosti dle ust. § 153 trestního zákoníku.

¹⁰⁰ Např. trestný čin ohrožení pohlavní nemoci dle ust. § 155 trestního zákoníku či trestný čin zanedbání povinné výživy dle ust. § 196 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1999, sp. zn. 5 Tz 20/99 (č. 6/1999 Sb. rozh. tr.).

¹⁰² Např. trestný čin brání rukojmí dle ust. § 174 trestního zákoníku.

Ustanovení § 17 a § 39 odst. 5 trestního zákoníku rozlišují mezi dvěma druhy okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby, resp. přitěžujících okolností, a to mezi těžším následkem a jinou skutečností. Těžším následkem se rozumí závažnější ohrožení nebo porušení primárního objektu trestným činem vyvolané nebo přistoupení porušení nebo ohrožení sekundárního objektu.¹⁰³ Těžším následkem tak může být např. způsobení smrti při trestném činu znásilnění dle ust. § 185 odst. 1, 4 trestního zákoníku, k čemuž se v souladu s výše uvedeným přihlédne i tehdy, byla-li smrt způsobena z nedbalosti. Trestní zákoník může ve vztahu k zvlášť přitěžujícím okolnostem požadovat úmyslné zavinění, např. způsobí-li pachatel trestného činu obecného ohrožení dle ust. § 272 odst. 1, 3 písm. a) trestního zákoníku úmyslně smrt. Tzv. jiná skutečnost, k jejímuž naplnění postačí nedbalost nevědomá, může detailněji specifikovat znaky skutkové podstaty trestného činu, tj. objekt, objektivní stránku, subjekt i subjektivní stránku.¹⁰⁴ Pachatel trestného činu vraždy dle ust. § 140 odst. 1, 3 odst. c) trestního zákoníku tak nemusí vědět, že čin spáchal na dítěti mladším patnácti let, postačí, pokud tak měl a mohl vědět, např. vzhledem k chování či vzhledu dítěte. Dále lze určité kvalifikované skutkové podstaty interpretovat v tom smyslu, že zvlášť přitěžující okolnosti musí být zahrnuty úmyslným zaviněním pachatele, ačkoliv tak není výslovně uvedeno¹⁰⁵; takovou okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby může být např. spáchání trestného činu členem organizované skupiny¹⁰⁶ či na svědkovi, znalci či tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinností.¹⁰⁷ Co se týče přitěžujících okolností, úmysl pachatele je ve vztahu k nim vyžadován, např. pokud pachatel při páchaní trestného činu využil něčí nouze či závislosti nebo svého zaměstnání či funkce apod.¹⁰⁸ V případě pokusu trestného činu je ale nutné, aby úmysl pachatele zahrnoval též okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, ačkoliv k jejich naplnění za normálních okolností postačí zavinění nedbalosti.¹⁰⁹

¹⁰³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 242.

¹⁰⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 246.

¹⁰⁵ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 124.

¹⁰⁶ Např. trestný čin loupeže dle ust. § 173 odst. 1, 2 písm. a) trestního zákoníku či trestný čin podvodu dle ust. § 209 odst. 1, 4 písm. a) trestního zákoníku.

¹⁰⁷ Např. trestný čin těžkého ublížení na zdraví dle ust. § 145 odst. 1, 2 písm. d) trestního zákoníku.

¹⁰⁸ Ust. § 42 písm. d), f) trestního zákoníku.

¹⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1115/2015 (č. 2/2016 Sb. rozh. tr.).

2.7 Zavinení u nepřímého pachatelství, spolupachatelství a účastenství

Pachatelem trestného činu je dle ust. § 22 odst. 1 trestního zákoníku, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná. Jak je uvedeno v rámci části první, je tato definice poněkud nepřesná, neboť pro vznik trestní odpovědnosti nepostačuje pouhé naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu, ale pachatel protiprávního činu musí rovněž dovršit patnáctý rok svého věku, být v době spáchání trestného činu přičetný, a pokud se jedná o mladistvého, musí též dosáhnout potřebné rozumové a mravní vyspělosti. Z tohoto důvodu je vhodnější za pachatele ve smyslu fyzické osoby označovat trestně odpovědnou fyzickou osobu, která bezprostředně spáchala trestný čin.¹¹⁰ Právnícká osoba je dle ust. § 9 odst. 1 ZTOPO pachatelem, pokud jí lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně. Pachatelství ve smyslu ust. § 22 odst. 1 trestního zákoníku lze označit za přímé pachatelství, neboť pachatel páchá trestný čin vlastnoručně (např. holýma rukama uškrtí jiného), příp. může použít určitý neživý nástroj (např. střelnou zbraň).¹¹¹

Za předpokladu, že pachatel k provedení činu úmyslně užije jiné osoby jako tzv. živého nástroje, jedná se v souladu s ust. § 22 odst. 2 trestního zákoníku o nepřímého pachatele, kterým může být osoba fyzická i právnícká.¹¹² Živý nástroj v rukou nepřímého pachatele v takovém případě není odpovědný vůbec anebo je odpovědný jen omezeně¹¹³, přičemž zákonem taxativně vyčtené důvody vylučující, resp. omezující trestní odpovědnost živého nástroje jsou nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, skutečnost, že živý nástroj jednal za okolnosti vylučující protiprávnost, anebo sám nejednal nebo nejednal zavineně, příp. nejednal ve zvláštním úmyslu či ze zákonem předpokládané pohnutky. Nepřímé pachatelství tak určitým způsobem doplňuje institut účastenství, v rámci něhož je z důvodu akcesority účastenství vyloučen postih účastníka v případě návodu či jiné formy účastenství na činu trestně neodpovědné osoby.¹¹⁴ Příkladem může být zletilá osoba, která využije ke spáchání krádeže dítě, které nedovršilo patnáctého roku věku.

¹¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 199.

¹¹¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 241.

¹¹² Dle ust. § 9 odst. 2 ZTOPO je pachatelem i právnícká osoba, která k provedení trestného činu užila jiné právnícké nebo fyzické osoby.

¹¹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 323 – 324.

¹¹⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 258.

Trestně odpovědným za úmyslný trestný čin spáchaný prostřednictvím živého nástroje je nepřímý pachatel, avšak nezbytným předpokladem ke vzniku jeho trestní odpovědnosti za nepřímé pachatelství je, že úmysl nepřímého pachatele zde vedle znaků páchaného trestného činu zahrnuje rovněž skutečnost, že čin páchá prostřednictvím živého nástroje, který sám nejedná nebo nejedná zaviněně či v požadované formě zavinění, přičemž úmysl nepřímého pachatele se musí shodovat se skutečností.¹¹⁵ V naznačeném případě tak pachatel musí vědět, že se jedná o dítě, které z důvodu nedostatku věku není trestně odpovědné. Pokud by pachatel nejednal s takovým úmyslem, bylo by možné čin pachatele posoudit v závislosti na okolnostech jako návod dle ust. § 24 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku, ovšem pouze za předpokladu, že by naváděná osoba byla trestně odpovědná a při páchání trestného činu dospěla alespoň do stádia pokusu, anebo jako přípravu zvláště závažného zločinu dle ust. § 20 odst. 1 trestního zákoníku, pokud by byla trestním zákoníkem označena u příslušného trestného činu za trestnou; v opačném případě by se jednalo o čin beztrestný.¹¹⁶ Nepřímé pachatelství je vyloučeno v rámci tzv. vlastnoručních trestných činů, tj. trestných činů, které může spáchat jen pachatel osobně, jako jsou např. trestný čin soulože mezi příbuznými dle ust. § 188 trestního zákoníku či trestný čin opilství dle ust. § 360 trestního zákoníku, nicméně nepřímý pachatel se může dopustit tzv. zvláštního trestného činu, pokud disponuje požadovanou vlastností, způsobilostí nebo postavením; živý nástroj tuto vlastnost, způsobilost nebo postavení mít nemusí.¹¹⁷

Trestnou součinností lze rozumět situaci, kdy se na trestném činu podílí více spolupachatelů, příp. vedle pachatele rozličnými způsoby i jiné osoby. Takovou trestnou činnost lze považovat za závažnější jev, než je trestná činnost jediného pachatele. Trestná součinnost může nabývat různých forem. Kvalifikovanou formou trestné součinnosti je účastenství, které je „*úmyslnou formou účasti na trestném činu, která je namířena proti témuž konkrétnímu zájmu chráněnému trestním zákonem.*“¹¹⁸ Účastenství lze chápat jako účastenství v širším smyslu, do jehož rámce je zahrnováno spolupachatelství spolu s účastenstvím v užším smyslu, kterým se rozumí organizátorství, návod a pomoc.

¹¹⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 304.

¹¹⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 324 – 325.

¹¹⁷ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 184.

¹¹⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 255.

Pokud byl trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, jedná se dle ust. § 23 trestního zákoníku o spolupachatelství. Trestného činu ve spolupachatelství s fyzickou či jinou právnickou osobu se může dopustit rovněž právnická osoba.¹¹⁹ Každá z těchto osob pak odpovídá, jako by trestný čin spáchala sama. Nutnými předpoklady spolupachatelství je tak spáchání činu společným jednáním, které je objektivní podmínkou, a subjektivní podmínka, tj. úmysl k tomu směřující.¹²⁰ Úmysl spolupachatelů se vedle znaků trestného činu musí vztahovat též k spáchání trestného činu společným jednáním a k sledování společného cíle, jímž se rozumí způsobení trestněprávně relevantního následku. V případě, v němž by pachatelé pouze souběžně útočili proti témuž předmětu útoku, aniž by sledovali stejný záměr, se nejedná o spolupachatelství, nýbrž o tzv. souběžné samostatné pachatelství, při němž každá z osob odpovídá za trestný čin, který sama spáchala.¹²¹ Dohoda o spolupachatelství může být i konkludentní, avšak vždy je nutné, aby si byly spolupachatelé vědomi možnosti, že jednání spolupachatele spolu s jejich vlastním jednáním spěje ke spáchání trestného činu, a byli s tím pro tento případ srozuměni, pro spolupachatelství tak postačí nepřímý úmysl.¹²² Spolupachatelství je vyloučeno v případě nedbalostních trestných činů, nicméně mohou nastat případy spolupachatelství podobné, které spočívají v tom, že více spolupracujících osob bez společné dohody svým jednáním, které nesměřovalo ke způsobení následku relevantního z hlediska trestního práva, poruší bezpečnostní pravidla a způsobí takový následek z nedbalosti; každá z těchto osob pak samostatně odpovídá za jí z nedbalosti spáchaný trestný čin.¹²³

Jestliže je znakem skutkové podstaty trestného činu pohnutka, musí z této pohnutky jednat všichni spolupachatelé. Co se týče okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby a okolností přitěžujících, je třeba zavinění k těmto okolnostem posuzovat ve vztahu ke každému ze spolupachatelů zvlášť dle ust. § 17 a § 39 odst. 5 trestního zákoníku. Navzdory tomu, že jeden ze spolupachatelů loupeže sám poškozeného nenapadl, tak odpovídá za jeho smrt dle ust. § 173 odst. 1, 4 trestního zákoníku, kterou svým jednáním způsobil jiný spolupachatel v rámci společného

¹¹⁹ Ust. § 9 odst. 3 věta druhá ZTOPO: „Byl-li trestný čin spáchán společným jednáním více osob, z nichž alespoň jedna je osoba právnická, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama.“

¹²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 23. 11. 1972, sp. zn. 1 Tz 68/72 (č. 36/1973 Sb. rozh. tr.).

¹²¹ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 194.

¹²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 331.

¹²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22. 5. 1968, sp. zn. 4 Tz 26/68 (č. 50/1968 Sb. rozh. tr.).

loupežného útoku proti poškozenému, a on alespoň vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, že tímto útokem uvedený těžší následek může být způsoben.¹²⁴ Je tak možné, že ačkoliv byli spolupachatelé shledáni vinnými stejným trestným činem, v případě jednoho z nich bude přihlédnuto k zvlášť přitěžující okolnosti, zatímco u druhého tomu tak z důvodu absence zavinění k této okolnosti nebude. Za předpokladu, že některý ze spolupachatelů vybočí z rámce toho, co jejich společný úmysl zahrnoval, jedná se o tzv. exces, a tento spolupachatel bude odpovědný za to, co sám způsobil, zatímco ostatní budou odpovídat za trestný čin tvořící obsah jejich dohody.¹²⁵

Účastenství v užším smyslu je zakotveno v ustanovení § 24 odst. 1 trestního zákoníku, které uvádí, že účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně:

- a. spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil (organizátor),
- b. vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin (návodce), nebo
- c. umožnil nebo usnadnil jinému spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu, hlídáním při činu, radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu (pomocník).

Ustanovení § 24 odst. 1 trestního zákoníku rozlišuje tři formy účastenství, které jsou vůči sobě navzájem ve vztahu subsidiarity, neboť organizátorství je závažnější formou účastenství než návod a pomoc, a návod je těžší formou než pomoc. Podstatou tohoto institutu je, že účastník sám (na rozdíl od spolupachatele) trestný čin nepáchá, nicméně se určitým způsobem podílí na trestném činu jiné osoby, a za tuto účast trestně odpovídá, přičemž jeho trestní odpovědnost se vzhledem k akcesoritě účastenství odvíjí od spáchání trestného činu (hlavním) pachatelem, který musí dospět alespoň do stádia pokusu.¹²⁶

Obecně je pro naplnění subjektivní stránky nutný úmysl účastníka směřující k organizátorství, návodu či pomoci na trestném činu jiné osoby, který může nabýt podoby úmyslu přímého i nepřímého. Příkladem může být situace, v níž návodce ví, že

¹²⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1993, sp. zn. 7 To 168/93 (č. 18/1994 Sb. rozh. tr.).

¹²⁵ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 194.

¹²⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 315.

svým jednáním může vzbudit v hlavním pachateli rozhodnutí spáchat trestný čin a pro tento případ je s tím srozuměn.¹²⁷ V souvislosti s tím hovoříme o tzv. dvojím úmyslu, neboť úmysl účastníka musí vedle samotné formy účasti na trestném činu zahrnovat též základní charakteristiku trestného činu hlavního pachatele, který je v představě účastníka dostatečně konkretizován alespoň v hrubých rysech, přičemž tento trestný čin je hlavním pachatelem spáchán úmyslně. Účastenství spáchané z nedbalosti tak není myslitelné. Ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby, které byly při páchaní trestného činu hlavním pachatelem naplněny, však vzhledem k ust. § 24 odst. 2 trestního zákoníku¹²⁸ postačí, pokud zavinění účastníka naplňuje podmínky ust. § 17 trestního zákoníku, tj. v zásadě ve vztahu k těmto okolnostem postačí i nevědomá nedbalost účastníka.¹²⁹

Nejzávažnější formou účastenství je organizátorství, při němž účastník úmyslně zosnuje nebo řídí spáchání trestného činu individuálně určené osoby. Mnohdy tato forma účastenství ve své společenské škodlivosti značně převyšuje samotné pachatelství, neboť organizátor je tím, kdo se na spáchání trestného činu podílí rozhodujícím způsobem, zatímco hlavní pachatel zde může plnit úlohu pouze nastrčené osoby, jako tomu může být např. při trestné činnosti tzv. bílých koní. Pachatel si ovšem vůbec nemusí uvědomovat, že se za jeho trestnou činnost skrývá organizátorství jiné osobou. V tomto směru je relevantní pouze (typicky přímý, přestože vyloučen není ani nepřímý) úmysl organizátora, který musí zahrnovat zosnování či řízení úmyslného trestného činu, který je v jeho představě určen alespoň v hlavních rysech.¹³⁰ Organizátorství trestného činu spáchaného z nedbalosti je vyloučeno, nicméně dle Kratochvíla¹³¹ může nastat situace, která se tomu blíží, a sice pokud by pachatel využil nedbalostního činu jiné osoby ke spáchání úmyslného trestného činu. V takovém případě by byl „organizátor“ tohoto činu odpovědný jako nepřímý pachatel. Lze si také představit situaci, při níž by byl „organizátor“ odpovědný jako pachatel nedbalostního trestného činu za předpokladu, že by jeho jednání bylo možné stejně jako nedbalostní jednání „hlavního pachatele“ podřadit pod skutkovou podstatu nedbalostního trestného činu.

¹²⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 345.

¹²⁸ „Na trestní odpovědnost a trestnost účastníka se užije ustanovení o trestní odpovědnosti a trestnosti pachatele, jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného.“

¹²⁹ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 207 – 208.

¹³⁰ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 354.

¹³¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 354 – 355.

Návod spočívá v tom, že návodce v jiném úmyslně vzbudí rozhodnutí spáchat trestný čin, přičemž návod musí směřovat vůči konkrétní osobě, jež se má dopustit trestného činu určeného alespoň v hrubých rysech. Za předpokladu, že by byl návod adresován neurčitému okruhu lidí nebo by směřoval k neurčitě vymezené trestné činnosti, bylo by možné čin navádějící osoby posoudit jako zvláštní formu trestné součinnosti, tj. trestný čin podněcování dle ust. § 364 trestního zákoníku.¹³² Rovněž v případě návodu se vyžaduje tzv. dvojí úmysl návodce; pokud osoba vzbudí z nedbalosti v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin, např. tím, že vyvolá situaci, která vede k vyprovokování hlavního pachatele k činu, nejedná se o účastenství ve smyslu trestního práva a jde tedy o návod beztrestný.¹³³ V opačném případě, tj. v případě úmyslného návodu k nedbalostnímu trestnému činu, uvádí Kratochvíl¹³⁴, že takový „návodce“ je trestně odpovědný za tento nedbalostní trestný čin stejně jako pachatel nedbalostního trestného činu, je-li skutková podstata tohoto trestného činu vymezena tak, že pod ní lze subsumovat i jednání „návodce“. Tak by tomu bylo v případě spolujezdce, který řidiče automobilu nutí k rychlé jízdě, vzhledem k nepříznivým povětrnostním podmínkám ovšem rychlá jízda vede k dopravní nehodě a způsobení těžké újmy na zdraví poškozeného, za níž spolujezdec odpovídá jako pachatel.

Poslední a podpůrnou formu účastenství vůči organizátorství a návodu tvoří pomoc. Pomocník je ten, kdo jinému umožnil nebo usnadnil spáchání trestného činu. Jednotlivé formy pomoci lze členit na pomoc fyzickou, mezi níž spadá zejm. opatření prostředků, odstranění překážek, vylákání poškozeného na místo činu, hlídání při činu, a pomoc psychickou, v rámci níž se jedná zejm. o radu, utvrzování v předsevzetí nebo slib přispět po trestném činu. Dvojí úmysl pomocníka je zde dán vzhledem k tomu, že pomocník ví o úmyslu hlavního pachatele spáchat trestný čin a pomocník sám úmyslně jedná, aby umožnil či usnadnil jednání pachatele¹³⁵; v tomto ohledu postačí úmysl nepřímý. Není tak nutné, aby pomocník na trestném činu vraždy spáchané v úmyslu získat majetkový prospěch získal či měl získat tento majetkový prospěch (např. jako odměnu za svou pomoc), neboť postačí, že pomocník věděl, že se jedná o tzv. nájemnou vraždu a byl s tím přinejmenším srozuměn.¹³⁶ Hlavní pachatel nemusí vědět o jemu poskytované fyzické pomoci (např. neví, že nástroj, který ke spáchání trestného činu

¹³² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 258.

¹³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 320.

¹³⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 357 – 358.

¹³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1466/2005 (č. 51/2006 Sb. rozh. tr.).

¹³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 692/2009 (č. 8/2011 Sb. rozh. tr.).

užil, pochází od pomocníka), v případě pomoci psychické zde však z povahy věci k subjektivnímu propojení mezi hlavním pachatelem a pomocníkem dojde.¹³⁷ Subjektivní stránka může sloužit jako kritérium pro odlišení pomoci od zvláštních forem trestné součinnosti. Pokud úmysl pomocníka, který nepřekazil trestný čin hlavního pachatele, směřuje k umožnění či usnadnění trestného činu, jedná se o pomoc; naopak jestliže se úmysl pomocníka omezuje pouze na nepřekážení trestného činu, je nutné jeho jednání kvalifikovat jako trestný čin nepřekážení trestného činu dle ust. § 367 trestního zákoníku.¹³⁸ Obdobně jako je tomu při návodu, se rovněž lze *de facto* dopustit nedbalostní pomoci, při níž trestní odpovědnost pomocníka nevzniká (např. hlídač z nedbalosti zapomene zamknout dveře od obchodu, čímž umožní pachateli krádeže vniknout dovnitř). V případě úmyslné pomoci k nedbalostnímu trestnému činu pak bude „pomocník“ odpovědný stejně jako pachatel nedbalostního činu, pokud dikce skutkové podstaty tohoto trestného činu umožňuje takovou kvalifikaci jeho jednání; jako příklad může sloužit situace, kdy spolujezdec řidiče automobilu ujistí, že je zprava cesta volná, což má za následek způsobení dopravní nehody a těžké újmy na zdraví poškozeného z nedbalosti.¹³⁹

2.8 Dokazování zavinění

Vzhledem ke skutečnosti, že zavinění je znakem subjektivní stránky trestného činu, bez jehož naplnění by vlivem zásady odpovědnosti za zavinění nemohla vzniknout trestní odpovědnost pachatele, musí být v trestním řízení řádně zjištěno, a proto podléhá dokazování. Závěr o tom, zda tu v době činu bylo zavinění ve smyslu trestního zákona a zda bylo ve formě úmyslné či nedbalostní, je závěrem právním, přičemž v rámci úmyslu a nedbalosti je nutné zjistit též jejich odvozené formy. Tento závěr se musí stejně jako závěr o objektivních znacích trestného činu opírat o skutková zjištění soudu získaná z provedeného dokazování.¹⁴⁰ Stejně tak musí být dokázáno zavinění vztahující se k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby.¹⁴¹

Problémem dokazování zavinění je fakt, že jeho předmětem jsou skutečnosti vnitřního života pachatele, tj. jeho psychický vztah k jím způsobenému následku, který nelze pozorovat z pohledu osoby jiné, než je osoba pachatele. V souladu se zásadou

¹³⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 362.

¹³⁸ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 212 – 213.

¹³⁹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 362.

¹⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 4. 1972, sp. zn. 2 Tzf 1/72 (č. 60/1972 Sb. rozh. tr.).

¹⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. 7. 1975, sp. zn. Tzv 23/75 (č. 33/1976 Sb. rozh. tr.).

nemo tenetur se ipsum accusare (nikdo není povinen sám sebe obviňovat) má obviněný dle čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod právo odepřít výpověď, která však často slouží jako jediný přímý důkaz zavinění.¹⁴² I kdyby se obviněný doznal ke svému činu, nezbavuje toto ovšem dle ust. § 2 odst. 5 věty druhé trestního řádu orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat všechny podstatné okolnosti případu.

*„Okolnosti subjektivního charakteru lze zpravidla dokazovat jen nepřímou z okolností objektivní povahy, ze kterých se dá podle zásad správného myšlení usuzovat na vnitřní vztah pachatele k porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem.“*¹⁴³ Aby mohl být prokazatelně učiněn závěr o vině pachatele, musí být použité nepřímé důkazy v souladu jak mezi sebou, tak i s dokazovanou skutečností.¹⁴⁴ Proto např. při dokazování v rámci trestního řízení vedeného ohledně trestného činu těžkého ublížení na zdraví není možné, aby byl závěr o úmyslu pachatele způsobit jinému těžkou újmu na zdraví založen jen na povaze předmětu, který pachatel použil ke svému útoku, avšak je nutné zvážit i další okolnosti případu, jako způsob použití tohoto předmětu, intenzitu úderu apod.¹⁴⁵ V případě trestného činu vraždy je potřeba zkoumat, za jakých okolností došlo k útoku pachatele, jakož i okolnosti předcházející trestnému činu a pohnutku pachatele, jakým způsobem byl útok spáchán a zda byl úmyslně veden proti vnitřním orgánům, které jsou pro život nezbytné.¹⁴⁶ Na srozumění s následkem smrti a tedy nepřímý úmysl pachatele lze tak např. usuzovat z toho, že pachatel ohnutou paží uchopil poškozeného kolem krku do tzv. kravaty, násilím střední až velké intenzity poškozeného rdousil po dobu nejméně 2 minut, a v tomto pokračoval i po upadnutí poškozeného do bezvědomí, přičemž po činu nezajistil poškozenému lékařskou ani první pomoc a zanechal jej takto na místě činu.¹⁴⁷ Úmysl pachatele usmrtit jinou osobu nelze bez dalšího vyvozovat z výhrůžek pachatele, že tuto osobu usmrtí, jestliže tyto výhrůžky pachatel pronesl ve vzteku, neboť mezi ním a poškozenou osobou probíhala hádka, když z jeho následného útoku smrt poškozené objektivně nehrozila.¹⁴⁸

Odůvodnění rozsudku také musí obsahovat přesné vylíčení faktů a okolností, na jejichž základě došel soud k závěru o zavinění obviněného, neboť pouhé konstatování,

¹⁴² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 228.

¹⁴³ Shodně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2001, sp. zn. 5 Tz 269/2000, a zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, č. j. Tpjf 30/76 (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.).

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09.

¹⁴⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 1990, sp. zn. 7 Tz 44/90 (č. 35/1991 Sb. rozh. tr.).

¹⁴⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68 (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.).

¹⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2003, sp. zn. 4 Tz 5/2003.

¹⁴⁸ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1993, sp. zn. 5 To 76/93 (č. 10/1994 Sb. rozh. tr.).

že obviněný věděl, že svým jednáním může způsobit poškozenému těžkou újmu na zdraví nebo smrt, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn, není dostatečné; závěr o zavinění nesmí být pouze presumován. Forma zavinění a její stupeň musí být v odsuzujícím rozsudku jednoznačně zjištěny a uvedeny, je nepřípustné, aby soud při zjišťování zavinění došel k závěru o alternativním vztahu pachatele k následku, který zamýšlel způsobit.¹⁴⁹

Ústavní soud ve svých nálezech¹⁵⁰ vztáhl nezbytnost uvedení (specifického) úmyslu¹⁵¹ a pohnutky pachatele, jestliže jsou tyto znaky výslovně uvedeny ve skutkové podstatě trestného činu, též vzhledem k záznamu o sdělení obvinění, resp. dle platného trestního řádu usnesení o zahájení trestního stíhání. Usnesením o zahájení trestního stíhání je realizováno právo být stíhán jen z důvodů a způsobem stanoveným zákonem dle čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Dle závěrů Ústavního soudu si v okamžiku zahájení trestního stíhání orgány činné v trestním řízení již musí být vědomy určitých skutečností, z nichž vyplývá, že byl trestný čin spáchán ve specifickém úmyslu či z určité pohnutky, neboť trestní stíhání nelze založit pouze na subjektivní stránce rýsující se jen v „*nejasných a mlhavých obrysech*“. Za předpokladu, že by v usnesení o zahájení trestního stíhání nebyl obsažen popis základních okolností nasvědčujících tomu, že obviněný jednal se specifickým úmyslem či z určité pohnutky, postrádá takové usnesení podstatnou náležitost, čímž dochází též k porušení čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, a tudíž je nelze považovat za zákonné usnesení podle ust. § 160 odst. 1 trestního řádu. To však není důvodem ke zrušení takového usnesení o zahájení trestního stíhání soudem, neboť orgány činné v trestním řízení mohou toto pochybení v rámci trestního řízení napravit, nicméně důsledkem takového usnesení o zahájení trestního stíhání může být zrušení rozhodnutí o vzetí do vazby založeném na tomto usnesení.¹⁵²

Dle Ústavního soudu musí být z důvodu uplatňování principu presumpce nevinny závěr o zavinění pachatele vždy založen na výsledcích provedeného dokazování a musí z nich logicky vyplynout. Jestliže by zavinění pachatele nebylo takto prokázáno, bylo

¹⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68 (č. 19/1969 Sb. rozh. tr.).

¹⁵⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 1996, sp. zn. I. ÚS 46/96, nález Ústavního soudu ze dne 24. 2. 2000, sp. zn. IV. ÚS 582/99.

¹⁵¹ Tj. úmysl přesahující objektivní stránku trestného činu (*dolus coloratus*), např. úmysl způsobit jinému škodu nebo jinou závažnou újmu nebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch dle ust. § 329 odst. 1 trestního zákoníku.

¹⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 2005, sp. zn. II. ÚS 369/05.

by porušeno jeho právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.¹⁵³

¹⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2002, sp. zn. III. ÚS 521/01.

3 Zavinění v rámci trestní odpovědnosti právnických osob

V souvislosti s přijetím zákona o trestní odpovědnosti právnických osob panovaly jisté pochybnosti o tom, zda je vůbec úprava trestní odpovědnosti právnických osob vhodná či jaký koncept trestní odpovědnosti má být zvolen. Argumentem proti zavedení trestní odpovědnosti byl především fakt, že právnická osoba je fikcí, umělou konstrukcí, která z tohoto důvodu není (na rozdíl od fyzické osoby) schopna vytvářet svou vlastní vůli. Vůle je předpokladem jednání v trestněprávním smyslu, za absence vůle nemůže být naplněna objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu. Lze si též stěží představit, že by si právnická osoba mohla vytvořit vnitřní vztah k určitým okolnostem zakládajícím trestný čin, který by mohl být posuzován jako zavinění právnické osoby, neboť právnická osoba nemůže prožívat psychické stavy, které jsou pro zavinění stěžejní. Neposledním argumentem je skutečnost, že prostřednictvím trestního postihu právnických osob je ve svém důsledku zaváděna kolektivní vina, neboť případný trest uložený právnické osobě dopadá též na její nevinné členy, např. z důvodu uložení peněžitého trestu, či zaměstnance, např. v důsledku trestu zrušení právnické osoby, přičemž tyto osoby neměly možnost jakkoliv zasáhnout do protiprávního jednání právnické osoby. Nicméně, vzhledem k vzrůstu moci právnických osob, což vede i ke zvýšení četnosti jejich protiprávních jednání, která se vyznačují vysokou závažností, např. v oblasti organizovaného zločinu či životního prostředí, dále vzhledem ke skutečnosti, že zřídka lze ve složité struktuře právnické osoby individualizovat skutečného pachatele trestného činu, tj. trestně odpovědnou fyzickou osobu, a též vzhledem k nedostatkům správního práva, jehož úprava týkající se správních deliktů je nedokonalá a také nedisponuje tak širokou škálou správních trestů jako právo trestní, převážily argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob, což se promítlo v přijetí zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.¹⁵⁴ Tento zákon upravuje jak hmotněprávní, tak procesněprávní otázky týkající se trestní odpovědnosti právnických osob, a z tohoto důvodu je speciálním zákonem vůči trestnímu zákoníku, trestnímu řádu a zákonu č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů.

Podmínky trestní odpovědnosti právnických osob lze uspořádat do následujících základních modelů trestní odpovědnosti, přičemž jsou myslitelné i jejich smíšené

¹⁵⁴ MUSIL, Jan. Úvod. In: ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GŘIVNA, Tomáš, PÚRY, František a ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob: Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3. s. XXXIII – XXXIX.

modely, příp. zakotvení jednoho z modelů s určitým korektivem vycházejícím z vlastností právnické osoby.

Prvním modelem je přičítání odpovědnosti právnické osobě, které má svůj původ v precedentech Velké Británie. Tento model odpovědnosti spočívá v tom, že fyzická osoba, která je vůči právnické osobě v určitém vztahu (vztah *master and servant*), spáchá trestný čin v souvislosti s činností právnické osoby nebo v její prospěch, právnické osobě se spáchání tohoto činu přičte a lze jí za něj uložit trest. Ke vzniku trestní odpovědnosti právnické osoby je tak zapotřebí trestní odpovědnost fyzické osoby, jejíž totožnost nemusí být zjištěna.¹⁵⁵ Vzhledem ke skutečnosti, že právnická osoba je umělou konstrukcí, nemá vlastní vůli a nemůže sama zaviněně jednat, je nutné jí přičíst též zavinění fyzické osoby.¹⁵⁶ Jedná se o nejčastější model trestní odpovědnosti právnických osob v zahraničních právních řádech (např. ve Finsku, Dánsku či Polsku), k němuž se přiklonil i zákonodárce v České republice.

Původní trestní odpovědnost právnických osob je modelem trestní odpovědnosti, v rámci něhož je právnická osoba trestně odpovědná bez ohledu na jednání fyzické osoby. Právnická osoba je sama přímým pachatelem trestného činu, neboť sama odpovídá za řádný výkon práv a (kontrolních a řídicích) povinností, přičemž základem trestní odpovědnosti právnické osoby je porušení těchto povinností. Tento model ovšem předpokládá, že má právnická osoba vlastní vůli a subjektivní stránka je pak odvozována ze závadného firemního prostředí, z nedostatků v organizaci právnické osoby, ze zanedbávání kontrolních a řídicích povinností.¹⁵⁷ V současné době se tento model uplatňuje např. v USA či Nizozemí.

Ručení právnické osoby vychází z objektivní odpovědnosti, neboť právnická osoba odpovídá za způsobení následku trestného činu bez ohledu na své zavinění; není nutné zkoumat, v jakém vztahu vůči právnické osobě byla jednající osoba. Tato koncepce se v České republice typicky uplatňuje v rámci odpovědnosti právnických osob za správní delikty, avšak pro účely trestní odpovědnosti právnických osob je tento

¹⁵⁵ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. VI. volební období. 2010 – 2013. Tisk 285 – Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=69428>. s. 94.

¹⁵⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 169 – 170.

¹⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 170.

model nemyslitelný.¹⁵⁸ Příkladem evropské země, která zavedla tento model, je Švédsko.

Vzhledem k tomu, že je trestní právo hmotné v České republice založeno na zásadě odpovědnosti za zavinění, je nutné vztáhnout tuto tradiční zásadu též na trestní odpovědnost právnických osob. Důvodem tohoto přístupu je požadavek na rovnost fyzických a právnických osob před zákonem, neboť pokud by byla trestní odpovědnost právnických osob koncipována jako odpovědnost objektivní, vedlo by to v porovnání s trestní represí fyzických osob k neúměrně přísné trestní represí osob právnických. Dalším argumentem pro odpovědnost subjektivní je specialita zákona o trestní odpovědnosti právnických osob vůči trestnímu zákoníku, v němž je tato zásada vyjádřena v ust. § 13 odst. 2, přičemž zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ani trestní zákoník neobsahují žádné ustanovení, jímž by se uplatnění ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob vylučovalo.¹⁵⁹

Jak je uvedeno výše, je v souvislosti se subjektivní odpovědností právnické osoby poněkud problematické, že právnická osoba jako umělá konstrukce není schopna prožívat psychické stavy, resp. vytvořit si vnitřní vztah k určitým skutečnostem zakládajícím trestný čin, a nemá vlastní vůli, na základě níž by bylo možné rozlišovat jednotlivé formy zavinění. Z tohoto důvodu bylo nutné zaviněné jednání ve vztahu k trestní odpovědnosti právnické osoby formulovat ve smyslu přičitatelnosti trestného činu právnické osobě na základě vlastního výkonu tzv. rizikového managementu, tj. přímo na základě protiprávního jednání vedení právnické osoby, nebo alespoň chybného zvládnutí zvýšeného rizika vyplývajícího z provozování podniku. V této souvislosti Šámal hovoří o „*vině vedení právnické osoby*“.¹⁶⁰

Vzhledem ke skutečnosti, že právnická osoba sama o sobě nejedná, nemůže ani sama spáchat trestný čin, a proto lze spáchání trestného činu právnické osobě pouze přičítat za splnění následujících podmínek stanovených v ust. § 8 odst. 1, 2 ZTOPO:

¹⁵⁸ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. VI. volební období. 2010 – 2013. Tisk 285 – Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva [cit. 14. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=69428>. s. 96.

¹⁵⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3. s. 202.

¹⁶⁰ ŠÁMAL, Pavel. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2017, 25(5), s. 169 - 179. ISSN 1210-6410. s. 177.

„(1) Trestným činem spáchaným právnickou osobou je protiprávní čin spáchaný v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednal-li tak

a) statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, anebo jiná osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat,

b) osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, i když není osobou uvedenou v písmenu a),

c) ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže jeho jednání bylo alespoň jednou z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby, nebo

d) zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení při plnění pracovních úkolů, i když není osobou uvedenou v písmenech a) až c),

jestliže jí ho lze přičítat podle odstavce 2.

(2) Právnické osobě lze přičítat spáchání trestného činu uvedeného v § 7¹⁶¹, jestliže byl spáchán

a) jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c), nebo

b) zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu.“

Lze tedy shrnout, že spáchání trestného činu lze přičítat právnické osobě (kterou lze označit jako primární subjekt), jestliže se jednalo o (a) čin protiprávní, (b) byl

¹⁶¹ Ustanovení § 7 ZTOPO uvádí, že se trestnými činy pro účely tohoto zákona rozumí zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku s výjimkou taxativně vymezených trestných činů, kterými jsou např. trestný čin zabití, rvačky, zanedbání povinné výživy apod. Trestní odpovědnost právnických osob tak lze od 1. 12. 2016 považovat za obecnou trestní odpovědnost za všechny trestné činy, s výjimkou několika trestných činů.

spáchán v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, (c) spáchala jej osoba (samostatně i společně s jinými osobami současně či postupně) uvedená v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO (formální podmínka) a (d) tento čin lze přičítat právnické osobě dle ust. § 8 odst. 2 ZTOPO (materiální podmínka), přičemž zákon zde rozlišuje mezi dvěma typy přičitatelnosti, které lze splnit alternativně, tudíž postačí splnění jedné z forem přičitatelnosti.¹⁶² Trestný čin lze právnické osobě za splnění výše uvedených podmínek bez dalšího přičítat, jestliže byl spáchán jednáním orgánů právnické osoby anebo osob uvedených v ust. § 8 odstavci 1 písm. a) až c) ZTOPO (sekundárních subjektů); od jednání těchto sekundárních subjektů se poté odvozuje naplnění znaků skutkové podstaty příslušného trestného činu přičitatelného právnické osobě, včetně zavinění.¹⁶³

V případě druhé formy odpovědnosti lze právnické osobě přičítat trestný čin spáchaný zaměstnancem (terciárním subjektem) ve smyslu ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO. Trestní odpovědnost právnické osoby je zde však omezena korektivem, který spočívá v tom, že trestný čin spáchal zaměstnanec na podkladě rozhodnutí, schválení či pokynu orgánů nebo osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO anebo proto, že tyto sekundární subjekty neprovedly určitá opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která lze po nich spravedlivě požadovat (zejm. kontrolu nad činností zaměstnanců apod.). Trestný čin spáchaný zaměstnancem tedy nemusí být vždy přičitatelný právnické osobě, neboť je přičitatelnost omezena výše uvedeným korektivem, díky němuž se právnická osoba může vyvinít z trestní odpovědnosti za trestný čin spáchaný jejím zaměstnancem, pokud bude prokázáno, že tato právnická osoba, resp. její orgány, provedly taková opatření, která jí ukládají právní předpisy nebo která lze od ní spravedlivě požadovat¹⁶⁴; ze strany terciárního subjektu se pak bude jednat o excus.¹⁶⁵ Možnost exkulpace v případě trestného činu spáchaného zaměstnancem dle ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO byla do účinnosti novely zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedené zákonem č. 183/2016 Sb.¹⁶⁶ jediným způsobem, jehož prostřednictvím se mohla právnická osoba vyvinít z trestní odpovědnosti za trestný čin, jehož spáchání by jí bylo možné přičíst. Právnická osoba také nebude odpovídat za trestný čin v případě, že její opomenutí učinit potřebná

¹⁶² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 493.

¹⁶³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 214.

¹⁶⁴ K těmto opatřením viz dále výklad k ust. § 8 odst. 5 ZTOPO.

¹⁶⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 494.

¹⁶⁶ Zákon č. 183/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 183/2016 Sb.“).

opatření nebylo v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním zaměstnance, který by v takovém případě odpovídal za své jednání sám jako fyzická osoba.¹⁶⁷

Odpovědnost založenou na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, která byla zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob takto vytvořena, je dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu tohoto zákona třeba považovat za zvláštní odpovědnost za zavinění u právnické osoby odlišnou od pojmu viny (zavinění) u fyzické osoby.¹⁶⁸ Důvodová zpráva dále uvádí, že je vyloučené, aby byla trestní odpovědnost právnických osob považována za odpovědnost objektivní, neboť je konstruována obdobně jako odpovědnost za kvazidelikt v rámci trestném činu opilství dle ust. § 360 odst. 1 trestního zákoníku. Zavinění právnické osoby (jeho základní i odvozená forma) ve vztahu k některému z trestných činů vymezených v ust. § 7 ZTOPO pak je zásadně odvozováno od zavinění fyzické osoby, která při spáchání trestného činu jednala v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti ve smyslu ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, nikoliv od zavinění fyzické osoby, která je oprávněna činit v řízení úkony za právnickou osobu, jestliže se nejedná o stejnou osobu.¹⁶⁹ Pokud by se na spáchání trestného činu podílelo více takových osob, bude zavinění právnické osoby, jeho forma základní i odvozená, odvozeno od „(...) zavinění té osoby, jejímž jednáním byly rozhodujícím způsobem v konečném důsledku naplněny znaky spáchaného trestného činu, byť se na činu podílely různým způsobem a při různých formách zavinění i další osoby.“¹⁷⁰ Nabízí se otázka, jak bude zjišťováno zavinění v případě, kdy jednal kolektivní orgán jako celek, např. tým, že hlasoval ve prospěch zločinného záměru, avšak v protokolu vyhotoveném při takovém hlasování nejsou uvedeny jednotlivé hlasy členů orgánu. V takovém případě lze na zavinění usuzovat, obdobně jako tomu bývá v případě dokazování zavinění fyzické osoby, ze způsobu provedení činu a z jeho následku, přičemž je potřeba vzít v potaz počet osob, které hlasovaly ve prospěch tohoto záměru.¹⁷¹ V rozsudku, v němž je shledána vina právnická osoby, je nutné ve smyslu zákona o trestní odpovědnosti právnických osob hovořit o přičitatelnosti jednání fyzické

¹⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 217.

¹⁶⁸ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. VI. volební období. 2010 – 2013. Tisk 285 – Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Důvodová zpráva [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=69428>. s. 43.

¹⁶⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015 (č. 23/2016 Sb. rozh. tr.).

¹⁷⁰ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 188.

¹⁷¹ FENYK, Jaroslav a SMEJKAL, Ladislav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-720-9. s. 31.

osoby právnické osobě, nikoliv však o „úmyslu právnické osoby spáchat trestný čin“, neboť takto určená forma zavinění je imanentní jednající fyzické osobě uvedené v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO.¹⁷²

Čep¹⁷³ je ovšem toho názoru, že skutečnost, že v ust. § 8 odst. 2 ZTOPO není výslovně vyjádřen požadavek zavinění fyzické osoby, které by bylo možné přičítat právnické osobě, je v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa et stricta*. Na základě toho pak vyvozuje, že vzhledem k zásadě souběžné a nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob lze právnické osobě bez dalšího přičítat spáchání trestného činu i tehdy, pokud se člen statutárního orgánu v zájmu právnické osoby či v rámci její činnosti dopustil protiprávního činu, ačkoliv nejednal zaviněně. Je zjevné, že takový pohled inklinuje k objektivní odpovědnosti, která je vzhledem k výše uvedenému v trestním právu a konečně i v rámci trestní odpovědnosti právnických osob samozřejmě nepřijatelná. Čepův argument lze vyvrátit tím, že z dikce ust. § 8 odst. 2 ZTOPO vyplývá, že spáchání trestného činu uvedeného v ust. § 7 ZTOPO lze právnické osobě přičítat, jestliže „byl spáchán“ osobou uvedenou v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, přičemž tato osoba musí naplnit všechny znaky tohoto trestného činu, tj. rovněž zavinění, které se následně přičte právnické osobě, neboť bez zavinění není trestného činu.¹⁷⁴

V souvislosti se zaviněním zaměstnance ve smyslu ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO však hovoří Fenyk¹⁷⁵ o tzv. kumulativní subjektivní stránce, která je dána spojením zavinění sekundárního subjektu, který vydal příslušné rozhodnutí, příp. neprovedl taková opatření, která měl provést, a zavinění zaměstnance, který spáchal na podkladě tohoto rozhodnutí, příp. na základě nedostatečných opatření ze strany sekundárního subjektu trestný čin. Právnické osobě se pak bude přičítat závažnější forma zavinění jedné z těchto osob v závislosti na tom, která z osob jednala v této závažnější formě.

¹⁷² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1681/2016.

¹⁷³ ČEP, David. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2016, 24(15 - 16), s. 531 - 540. ISSN 1210-6410. s. 539.

¹⁷⁴ ŠÁMAL, Pavel. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Op. cit.*, s. 178.

¹⁷⁵ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-965-7. s. 39.

Naproti tomu Šámal¹⁷⁶ je toho názoru, že zavinění právnické osoby se posuzuje vždy ve vztahu k osobě, která jednala ve smyslu ust. § 8 odst. 1 ZTOPO. Právnické osobě by tak bylo podle obou názorů přičítáno spáchání úmyslného trestného činu, jestliže „za“ právnickou osobu jednal zaměstnanec úmyslně, i kdyby sekundární subjekty neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze požadovat ve smyslu ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO, z nedbalosti. Pokud bychom přisvědčili Šámalovu názoru, za předpokladu, že bylo dáno nedbalostní zavinění zaměstnance a úmyslné zavinění osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO, by bylo nutné právnické osobě přičíst zavinění z nedbalosti, což koresponduje s výše uvedeným usnesením Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 627/2015. Na druhou stranu Fenykův přístup lépe reaguje na skutečnost, že osoby uvedené v ust. § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO mohou svým rozhodnutím, schválením či pokynem v určitých případech oslabit nebo dokonce zcela eliminovat vůli zaměstnance, jehož zavinění tak může být nejvýše dáno ve formě nedbalosti¹⁷⁷, přičemž nezřídká trestní zákoník postihuje pouze úmyslné jednání pachatele, což by podle Šámala vedlo k beztrestnosti právnické osoby. Vzhledem k Fenykovu konceptu kumulace subjektivní stránky by však bylo možné na základě ust. § 8 odst. 4 písm. d) ZTOPO stále potrestat právnickou osobu za trestný čin, ačkoliv by zaměstnanec ve smyslu ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO nebyl odpovědný vzhledem k absenci zavinění, které by bylo „nahrazeno“ zaviněním osob či orgánů uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. a) až c) ZTOPO.

Z Fenykova konceptu kumulativní subjektivní stránky vychází Pelc¹⁷⁸, podle něhož je třeba odvozenou (derivativní) část subjektivní stránky trestného činu právnické osoby, která je dána zaviněním osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, odlišovat od tzv. původní (originární) části subjektivní stránky trestného činu, která spočívá v „(...) *opomenutí tzv. náležitě péče, tj. zejména v opomenutí kroků (slovy zákona ‚opatření‘), které požaduje jiný právní předpis, a v opomenutí kroků, které lze po právnické osobě spravedlivě požadovat.*“ Subjektivní stránku trestného činu právnické osoby totiž nelze zcela odvozovat od subjektivní stránky, resp. zavinění fyzické osoby, které je typicky spojeno s pojmy „úmysl“ a „nedbalost“, neboť by taková trestní odpovědnost byla ve

¹⁷⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 188.

¹⁷⁷ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Op. cit., s. 52.

¹⁷⁸ PELC, Vladimír. *Limity trestní odpovědnosti právnických osob*. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-205-9. s. 68 – 69.

skutečnosti odpovědností „za jiného“. Přeneseným výrazem pro originární část subjektivní stránky trestného činu je totiž podle Pelce¹⁷⁹ možnost exkulpace vyjádřená jak v ust. § 8 odst. 2 písm. b), tak i v ust. § 8 odst. 5 ZTOPO, neboť základ originární části subjektivní stránky trestného činu tvoří právě nedostatek náležité péče ze strany právnické osoby, který může spočívat např. v nevypracování či nedodržování tzv. *compliance* programu, tj. souboru vnitřních pravidel fungování právnické osoby, jehož účelem je předcházení trestné činnosti, v neuskutečňování potřebných kontrol apod.¹⁸⁰ Pro zanedbání náležité péče by bylo dle Jelínka vhodné použít výrazu „vina právnické osoby“.¹⁸¹ Proto za předpokladu, že by orgány činné v trestném řízení neobjasnily skutečnosti, které by nasvědčovaly tomu, že právnická osoba ne vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila, by v souladu se zásadou *in dubio pro reo* nebylo možné shledat právnickou osobu vinnou, neboť by nebyla prokázána subjektivní stránka trestného činu.¹⁸² Pojetí subjektivní stránky trestného činu právnické osoby složené ze dvou částí, přičemž jednu z nich by měla právnická osoba možnost reálně ovlivnit, by bylo příznivé pro uplatňování zásady odpovědnosti za zavinění, neboť více zohledňuje skutečnost, že se právnické osobě přičítají trestné činy fyzických osob a ani při vší snaze se právnická osoba nemůže vyhnout občasným excesům ze strany osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob je založen na zásadě souběžné trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob, která vyplývá ze spojení ust. § 8 odst. 3 ZTOPO a ust. § 9 odst. 3 ZTOPO.¹⁸³ Dle prvního ze jmenovaných ustanovení trestní odpovědnosti právnických osob nebrání, jestliže se nepodaří zjistit, která konkrétní osoba jednala způsobem uvedeným v ust. § 8 odst. 1 a 2 ZTOPO, nicméně musí být prokázáno, že jednáním této nezjištěné či neztotožněné osoby došlo k naplnění podmínek přičitatelnosti. Za předpokladu, že není ztotožněna jednající fyzická osoba, je

¹⁷⁹ PELC, Vladimír. Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2018, (11), s. 40 - 43. ISSN 1210-6348. s. 42.

¹⁸⁰ JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. Ministerstvo vnitra ČR, 2016, 49(1), s. 3 - 18. ISSN 1210-9150. s. 15.

¹⁸¹ JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. Op. cit., s. 16.

¹⁸² PELC, Vladimír. Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno. Op. cit., s. 42.

¹⁸³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - problémy a perspektivy*. Op. cit., s. 196.

nutné, aby soudy určily, o kterou z osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO se v konkrétním případě jednalo a podle které z forem přičitatelnosti dle ust. § 8 odst. 2 ZTOPO lze spáchání trestného činu právnické osobě přičítat; samotná vágní formulace, že fyzická osoba, která by mohla být kteroukoliv osobou ve smyslu ust. § 8 odst. 1 písm. a) až d) ZTOPO, jednala v zájmu právnické osoby ve smyslu návěti ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, aniž by bylo soudem určeno, zda lze spáchání trestného činu právnické osobě přičítat podle ust. § 8 odst. 2 písm. a) či b) ZTOPO, nestačí k založení trestní odpovědnosti právnické osoby, neboť je z důvodu obcházení podmínek přičitatelnosti v rozporu se zásadou *nullum crimen sine culpa*.¹⁸⁴

Trestní odpovědností právnické osoby není dle ust. § 9 odst. 3 ZTOPO dotčena trestní odpovědnost fyzických osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO a trestní odpovědností těchto fyzických osob není dotčena trestní odpovědnost právnické osoby. Trestní odpovědnost právnické osoby není závislá na trestní odpovědnosti osoby fyzické, tudíž je třeba v každém případě zkoumat podmínky trestní odpovědnosti zvlášť, ačkoliv je podle ust. § 31 ZTOPO možné, aby o nich probíhalo jedno společné řízení.¹⁸⁵

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob bere v potaz určité situace, v nichž by mohla vzniknout pochybnost o tom, zda se bude protiprávní jednání přičítat právnické osobě, což by mohlo vést k zneužívání takových situací. Ustanovení § 8 odst. 4 ZTOPO tak uvádí, že se ustanovení odstavců 1 a 2 užije i tehdy, jestliže

- a) k jednání uvedenému v odstavcích 1 a 2 došlo před vznikem právnické osoby,
- b) právnická osoba vznikla, ale soud rozhodl o neplatnosti právnické osoby,
- c) právní úkon, který měl založit oprávnění k jednání za právnickou osobu, je neplatný nebo neúčinný, nebo
- d) jednající fyzická osoba není za takový trestný čin trestně odpovědná.

Dle ustanovení § 8 odst. 4 písm. d) ZTOPO lze právnické osobě přičítat spáchání trestného činu i za toho předpokladu, že jednající fyzická osoba není za takový čin trestně odpovědná (např. pro nepřičetnost či nedostatek věku), naopak vždy je nutné prokázání všech znaků skutkové podstaty trestného činu. Dle Fenyka¹⁸⁶ se vzhledem ke kumulativní subjektivní stránce do rámce ust. § 8 odst. 4 písm. d) ZTOPO řadí též

¹⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2018, sp. zn. 3 Tdo 487/2018 (č. 37/2019 Sb. rozh. tr.).

¹⁸⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 380.

¹⁸⁶ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Op. cit., s. 56.

případ, v němž je fyzická osoba (zaměstnanec dle ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO) neodpovědná z důvodu oslabené volní složky zavinění, neboť subjektivní stránku lze dovozovat kumulativně ze zavinění zaměstnance a sekundárního subjektu. Z tohoto ustanovení tak vyplývá jisté osamostatnění trestní odpovědnosti právnických osob od trestní odpovědnosti osoby fyzické vzhledem k odlišným podmínkám vzniku těchto druhů trestní odpovědností. Z tohoto důvodu je nutné výše uvedenou zásadu charakterizovat jako zásadu souběžné, ale nezávislé trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob.¹⁸⁷ Vzhledem k tomu, že nepřičetnost osoby vylučuje zavinění, je pak pro potřeby posouzení trestní odpovědnosti právnické osoby nutné zkoumat vnější projevy, které se vážou k jednání nepřičetné osoby, a na jejich základě pak dovodit příslušnou formu zavinění.¹⁸⁸

Novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedenou zákonem č. 183/2016 Sb. byl do § 8 tohoto zákona vložen nový odstavec 5 následujícího znění:

„Právnická osoba se trestní odpovědnosti podle odstavců 1 až 4 zproští, pokud vynaložila veškeré úsilí, které na ní bylo možno spravedlivě požadovat, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila.“

Novela tak umožňuje, aby se právnická osoba vyvinila v širším počtu případech oproti dosavadní možnosti exkulpace dle ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO. Toto ustanovení má pozitivně působit na právnické osoby, aby více dbaly na přijímání a následné dodržování přijatých opatření způsobilých zabránit páčání trestných činů v rámci právnické osoby, které by mohly být právnické osobě přičítány. V případě, že by bylo prokázáno, že právnická osoba skutečně vynaložila takové úsilí, nedošlo by k naplnění subjektivní stránky trestného činu a z tohoto důvodu by se nejednalo o trestný čin.¹⁸⁹ Lze se domnívat, že úprava umožňující vyvinění právnické osoby je pro pachatele (právnickou osobu) příznivější ve smyslu ust. § 2 odst. 1 trestního zákoníku, a z toho důvodu je možné, že zákon o trestní odpovědnosti právnických osob ve znění

¹⁸⁷ JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. Op. cit., s. 13.

¹⁸⁸ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Op. cit., s. 215.

¹⁸⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - problémy a perspektivy*. Op. cit., s. 209.

této novely lze aplikovat i v trestním řízení ohledně trestného činu přičitatelného právnické osobě, který byl spáchán přede dnem 1. 12. 2016.¹⁹⁰

Ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO je kritizováno z několika důvodů. Předně lze jeho dikci vytýkat nesprávnou terminologií. Sousední „*zprostit se odpovědností*“ je totiž typicky užíváno v souvislosti s odpovědností objektivní, která se však, jak je uvedeno v rámci této kapitoly, v rámci trestní odpovědnosti právnických osob a trestního právo hmotného vůbec neuplatňuje. Vhodnějším zněním ustanovení, které by lépe zdůrazňovalo zakotvení subjektivní odpovědnosti, by bylo při užití sousloví „*vyvinít se*“ či „*právnické osobě nelze jednání určitých osob přičítat*“.¹⁹¹ Dle Šámala¹⁹² by se zproštění odpovědnosti nemělo vztahovat na trestné činy (členů) statutárního orgánu či jiných osob ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, které jsou oprávněny jménem nebo za právnickou osobu jednat, tj. osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. a) ZTOPO, neboť tyto osoby by záměrně mohly vytvářet firemní kulturu způsobilou obecně zabránit trestné činnosti, aby se následně v trestním řízení vedeném pro jimi spáchané trestné činy, které jsou právnické osobě přičítány, mohly dovolávat ustanovení § 8 odst. 5 ZTOPO. Lze nicméně oponovat tím, že statutární orgán může být tvořen více osobami, které nemusí vědět, že jiný ze členů statutárního orgánu se dopouští trestného činu, ačkoliv se ostatní členové orgánu snaží vytvářet ono „*veškeré úsilí*“, navrhované vyloučení trestných činů spáchaných jedním ze členů statutárního orgánu z možnosti exkulpace tedy nepovažují za vhodné.

Dále lze polemizovat nad tím, zda může být ust. § 8 odst. 5 ZTOPO aplikováno tehdy, když trestný čin přičitatelný právnické osobě spáchala osoba uvedená v ust. § 8 odst. 1 písm. c) ZTOPO, tj. osoba, která na řízení právnické osoby vykonává rozhodující vliv. Taková osoba totiž nemusí působit přímo v rámci právnické osoby, zatímco opatření, která musí právnická osoba provést, aby byly naplněny podmínky vyvinění z trestní odpovědnosti, směřují typicky dovnitř právnické osoby a zamezují páchání trestné činnosti osob působících uvnitř právnické osoby. Jsem toho názoru, že i

¹⁹⁰ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Op. cit., s. 63.

¹⁹¹ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a možnosti právnické osoby vyvinít se z trestní odpovědnosti (nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedenou zákonem č. 183/2016 Sb.). In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-205-9. s. 45 – 46.

¹⁹² ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. C. H. Beck, 2016, 15(11-12), s. 247 - 253. ISSN 1213-5313. s. 251.

v takových případech je nutné objasnit, zda nejsou dány podmínky pro exkulpací právnické osoby, ačkoliv je možné, že k tomu v těchto případech bude docházet spíše výjimečně.

Současné úpravě lze také vyčítat, že v případě jednání osob uvedených v ust. § 8 odst. 1 písm. d) ZTOPO, tj. jednání zaměstnanců a osob v obdobném postavení, lze uplatňovat dvojí možnost exkulpace – dle ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO a dle ust. § 8 odst. 5 ZTOPO. Vzhledem k tomu, že exkulpační důvod vyjádřený v ust. § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO lze aplikovat pouze v případě jednání zaměstnanců, jedná se o speciální exkulpační důvod oproti ust. § 8 odst. 5 ZTOPO, který lze vztáhnout na všechny osoby ve smyslu ust. § 8 odst. 1 ZTOPO.¹⁹³

Vzhledem k zásadě *nullum crimen sine lege certa* lze též vytknout neurčitost daného ustanovení, neboť zavádí možnost exkulpace právnické osoby, pokud vynaložila „veškeré úsilí, které na právnické osobě bylo možné spravedlivě požadovat“, aby spáchání protiprávního činu osobami uvedenými v odstavci 1 zabránila, přičemž zákonodárce již nevymezil, co míní „veškerým úsilím“ a co bylo možné po právnické osobě „spravedlivě požadovat“. Za „veškeré úsilí“ lze dle Jelínka¹⁹⁴ obecně považovat činnost právnické osoby spočívající v dodržování právních předpisů a vnitřních předpisů vydaných právnickou osobou (např. organizačního řádu či pracovního řádu, etického kodexu aj.). Dle (podrobně odůvodněných) závěrů Vrchního soudu v Praze vedle naplnění těchto „formálních kroků“ musí též právnická osoba zajistit, aby ve vztahu k jednotlivým osobám, které lze pokládat za osoby vypočtené v ust. § 8 odst. 1 ZTOPO, docházelo k naplňování, kontrole a vynuovení těchto předpisů. Tato opatření se však budou lišit v závislosti na typu a velikosti korporace, neboť vyšší míru úsilí směřujícího k zamezení trestné činnosti lze očekávat od právnických osob se složitější strukturou, vyšším obratem či větším počtem zaměstnanců, než od právnické osoby, která těmito parametry nedisponuje.¹⁹⁵ Přijatá opatření musí být způsobilá zamezit páchaní trestné činnosti; proto při posuzování exkulpace právnické osobě je nutné brát

¹⁹³ ŠÁMAL, Pavel, ČENTÉŠ, Jozef a LORKO, Jakub. Možnosti exkulpace pri vyvodzovaní trestnej zodpovednosti právnických osob v podmienkach Slovenskej republiky a Českej republiky. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-205-9. s. 56.

¹⁹⁴ JELÍNEK, Jiří. K rozsahu kriminalizace jednání právnických osob a možnosti právnické osoby vyvinut se z trestní odpovědnosti (nad novelou zákona o trestní odpovědnosti právnických osob provedenou zákonem č. 183/2016 Sb.). Op. cit., s. 46.

¹⁹⁵ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017.

v potaz, zda je nenaplnování příslušných předpisů v příčinné souvislosti se spáchaným trestným činem.¹⁹⁶ Ačkoliv tak právnická osoba vynaloží veškeré úsilí na to, aby zamezila trestné činnosti v oblasti korupce, není její trestná odpovědnost vyloučena v oblasti trestných činů proti životu a zdraví apod.

Co bylo možné na právnické osobě „*spravedlivě požadovat*“, lze hodnotit dle různých hledisek, právním, ekonomickém či majetkovém. Nelze např. na právnické osobě *spravedlivě požadovat*, aby přijala opatření, které, ač je teoreticky způsobilé porušení povinnost zamezit, by bylo tak nákladné, že by bylo nutné např. dramaticky zvýšit konečné ceny produktu.¹⁹⁷

Z výše uvedeného je zjevné, že fakt, že zákonodárce rezignoval na jakékoliv bližší vymezení exkulpačního důvodu, je vzhledem ke specifickým jednotlivých typů právnických osob, k jejich obratu, k počtu zaměstnanců, k službám či zboží, které nabízejí anebo naopak vzhledem k jejich neziskovému charakteru, vcelku pochopitelný. Vyvinění právnické osoby je potřeba řešit v každém jednotlivém případě s ohledem na specifika dané právnické osoby.

Orgány činné v trestním řízení jsou tak povinny zkoumat, zda byla příslušná (preventivní) opatření přijata, zda a jak docházelo ze strany právnické osoby k jejich kontrole (tzv. opatření detekční) a zda bylo jejich dodržování vynucováno (opatření reaktivní). Vedle dalších skutečností je tedy pro vyslovení viny právnické osoby nezbytné prokázat, že trestná činnost souvisí s absencí nebo nedostatkem požadovaných pravidel. Orgány činné v trestním řízení by se měly zabývat tím, zda přijatá opatření byla způsobilá zabránit trestné činnosti (kritérium vhodnosti) a do jaké míry je v rámci právnické osoby potřeba takové opatření (kritérium přiměřenosti). Právnická osoba musí mít možnost vyjádřit se k tomu, jakým způsobem vyvíjela veškeré úsilí, které na ni bylo možno *spravedlivě požadovat*, a v jejím zájmu bude poskytnout orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost.¹⁹⁸ Podrobnou metodiku posuzování trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. s názvem „*Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení*

¹⁹⁶ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Op. cit., s. 59.

¹⁹⁷ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. 46 A 86/2013.

¹⁹⁸ FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim*. Op. cit., s. 60 – 62.

proti nim“ vypracovalo pro státní zástupce Nejvyšší státní zastupitelství. S metodikou¹⁹⁹ (a dalšími vyskytujícími se názory) ovšem nelze souhlasit v tom ohledu, že se dle těchto názorů v případě exkulpace ve smyslu ust. § 8 odst. 5 ZTOPO uplatňuje tzv. obrácené důkazní břemeno, totiž že je na právnické osobě, aby předložila potřebné podklady odůvodňující závěr o vynaložení veškerého úsilí, přičemž pokud tak neučiní a z provedeného dokazování tak nevyplývá, je nutné, aby orgány činné v trestním řízení uzavřely, že exkulpační důvod nebyl naplněn.²⁰⁰

Lze tedy shrnout, že trestní odpovědnost právnických osob, zejm. její zavedení a podoba, jsou stále předmětem živých diskuzí, které většinou pramení z toho, že ačkoliv je právnická osoba nositelem práv a povinností, jedná se stále o umělou konstrukci práva, na kterou nelze jednoduše aplikovat instituty trestního práva určené fyzickým osobám. S ohledem na to, že české trestní právo lpí na zachování zásady odpovědnosti za zavinění, avšak právnická osoba nemůže prožívat psychické stavy, shledávám koncept přičitatelnosti trestného činu právnické osobě za uspokojivý. Je nutné striktně odmítnout názory, podle kterých je trestní odpovědnost právnických osob odpovědností objektivní. Pozitivně lze hodnotit zakotvení možnosti právnické osoby vyvinut se v širším počtu případů, než bylo možné do 1. 12. 2016. V možnosti exkulpace by bylo vhodné spatřovat původní část subjektivní stránky trestného činu, čímž by byla důsledněji uplatňována zásada odpovědnosti za zavinění. Při úvahách *de lege ferenda* bych ovšem zvažila formulaci ust. § 8 odst. 5 ZTOPO, jehož dikce neodpovídá skutečnosti, že je trestní odpovědnost právnických osob odpovědností subjektivní a které neshledávám přiměřeným požadavku určitosti trestního zákona vzhledem k tomu, že není jisté, co lze považovat za „*veškeré úsilí, které lze na právnické osobě spravedlivě požadovat*“, ačkoliv by zpřesnění tohoto ustanovení bylo zajisté obtížné. Řešením by mohlo být vypracování modelového *compliance* programu ze strany státních orgánů, jímž by se mohly právnické osoby při vytváření své firemní kultury inspirovat.

¹⁹⁹ *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* [online]. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 2. vyd. Nejvyšší státní zastupitelství, dne 14. 8. 2018, sp. zn. 1 SL 141/2017 [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace_8_odst_5_ZTOPO.pdf. s. 23.

²⁰⁰ Viz např. BOHUSLAV, Lukáš. K otázce přenesení důkazního břemene ve vztahu k trestní odpovědnosti právnických osob. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní - minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 95 - 105. ISBN 978-80-7502-185-4.

4 Historický vývoj úpravy zavinění

4.1 Trestní zákon č. 117/1852 ř. z.

Od vzniku Československa v roce 1918 do současné doby se na území České republiky vystřídal několik trestních kodexů. Aby se předešlo zmatkům spojeným se zánikem rakousko-uherské monarchie, byla zákonem č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého (dále jen „recepční zákon“), zajištěna kontinuita právní řádu, neboť dosavadní zemské a říšské zákony byly dle čl. 2 recepčního zákona ponechány v platnosti. V souladu s tímto ustanovením tak na území českých zemí platil rakouský trestní kodex, zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále jen „zákon o zločinech, přečinech a přestupcích“), který je považován za novelu zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803; na rozdíl od tohoto zákoníku však zákon o zločinech, přečinech a přestupcích již upravoval pouze trestní právo hmotné. Ze změn trestního práva, které se odehrály již po vzniku Československa, je významným milníkem přijetí zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který byl inspirací současného zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V meziválečném období také probíhaly práce usilující o reformu a unifikaci trestního práva, neboť na Slovensku v důsledku recepčního zákona platilo právo uherské, tyto snahy byly nicméně bezvýsledné.²⁰¹

Již v zákoně o zločinech, přečinech a přestupcích bylo možné se setkat se zásadou odpovědnosti za zavinění, neboť pachatelovo protiprávní jednání muselo být zaviněné, tj. musel existovat vztah mezi duševním životem pachatele a vnějším děním, za které byl pachatel odpovědný.²⁰² Tento vztah Kallab nazýval vinou, kterou tedy v tomto smyslu lze rozumět zavinění. Vina se dle zákona o zločinech, přečinech a přestupcích projevovala ve dvou formách, v úmyslu a nedbalosti, které se navzájem odlišovaly podle toho, zda pachatel výsledek způsobit chtěl anebo nechtěl.²⁰³ Výsledkem lze rozumět změnu vyvolanou na předmětu trestní ochrany, přičemž touto

²⁰¹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část I. Trestní právo a trestní zákony*. Op. cit., s. 47 – 49.

²⁰² KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. Vysokoškolské rukověti. Řada spisů právnických a hospodářských. s. 31.

²⁰³ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Op. cit., s. 47.

změnou může být jeho porucha či ohrožení²⁰⁴, termín výsledek tak do značné míry odpovídá dnešnímu pojmu následek.

Úmysl byl definován v ust. § 1 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích, ve znění předpisů jej měnících a doplňujících ke dni 1. 1. 1927, následovně:

„Ke zločinu vyžaduje se zlého úmyslu. Zlý úmysl dává se však za vinu nejen tehda, když před tím, než se něco před se vzalo nebo opominulo, anebo když se to před se bralo nebo opomijelo, zlo, jež se zločinem jest spojeno, přímo bylo rozváženo a umíněno; nýbrž i, když z nějakého jiného zlého úmyslu něco bylo před se vzato nebo opominulo, z čeho zlo, které tím povstalo, obyčejně povstává, anebo alespoň snadno povstati může.“

V rámci zákona o zločinech, přečinech a přestupcích byl požadavek na naplnění zlého úmyslu označován nejednotně, když na různých místech ve stejném významu bylo užito výrazů „úmyslně“, „schválně“, „ze zlomyslnosti, zlomyslně“ či „obmysl, obmyslně“.²⁰⁵

Zlým úmyslem se vždy rozuměl úmysl přímý, tj. pachatel chtěl způsobit výsledek, který si představoval jako možný, přičemž tato forma byla v zákoně vyjádřena slovy „přímo bylo rozváženo a umíněno“. Rozdíl mezi úmyslem a nedbalostí Kallab²⁰⁶ shledával v tom, že v případě úmyslu pachatel pokládal výsledek za pravděpodobný, a dal tomuto výsledku přednost. Na základě této skutečnosti tak do úmyslu zahrnoval nejen úmysl přímý, ale i úmysl nepřímý (*dolus eventualis*), při němž si pachatel představil výsledek alespoň jako pravděpodobný a pro případ, že by výsledek nastal, jej schválil. Tato forma úmyslu nicméně ze zákona o zločinech, přečinech a přestupcích nevyplývala, a byla tak vytvořena naukou a judikaturou.

Ustanovení § 1 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích obsahovalo též definici úmyslu nepřímého (*dolus indirectus*), který byl vyjádřen ve větě druhé za

²⁰⁴ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. s. 58 – 59.

²⁰⁵ MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. 10. vyd. Praha: Všeherd, 1932. s. 44 – 45.

²⁰⁶ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Op. cit., s. 47 – 48.

středníkem. Tato forma zavinění (viny) byla pokládána za zastaralou, přičemž Solnař²⁰⁷ vymezoval její předpoklady následovně:

„a) úmysl směřující k jinému trestnému výsledku (z nějakého jiného zlého úmyslu ‘);

b) výsledek nezamýšlený, t.j. buď poškození nějakého jiného předmětu ochrany nebo větší poškození téhož předmětu;

c) jednání typické pro výsledek (adekvátní kausalita), tedy takové, z něhož takový výsledek ,obyčejně nastává nebo snadno povstati může‘.“²⁰⁸

Při úmyslu nepřímém v tomto smyslu tak byl pachatel odpovědný za to, že při jednání, které směřovalo k jinému trestněprávně relevantnímu výsledku, způsobil nezamýšlený výsledek relevantní pro trestní právo, přičemž nebylo nutné, aby pachatel tento výsledek předvídal, a zároveň musela být splněna podmínka, že takové jednání typicky vede ke vzniku takového výsledku. Vzhledem k tomu, že pachatel ani nemusel vědět o možnosti způsobení tohoto výsledku, a že se příčinný vztah posuzoval objektivně, tj. z pohledu průměrné osoby, lze se domnívat, že pachatel mohl být trestně odpovědný za nezaviněný výsledek. Proto se *dolus indirectus* uplatňoval pouze v rámci některých zločinů, nejednalo se o všeobecnou formu zavinění.²⁰⁹ Od dolu eventuálního (*dolus eventualis*) se tato forma zavinění lišila tím, že nebylo vyžadováno již zmiňované „*schválení*“, ale stačila jen typická příčinná souvislost mezi jednáním a výsledkem, a také v účelu jednání, neboť jednáním při dolu eventuálním mohl pachatel sledovat nezavadný cíl, zatímco podmínkou dolu indirektního bylo jednání směřující k (jinému) trestnému výsledku.²¹⁰ V současném trestním právu by bylo vzhledem ke svému rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění uplatňování dolu indirektního nepřípustné.

V ustanovení § 2 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích byly vyjmenovány důvody, které vylučovaly zlý úmysl pachatele, kterými byly např. omyl pachatele, pro který nelze v činu spatřovat zločin, výkon spravedlivé nutné obrany či skutečnost, že

²⁰⁷ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 76.

²⁰⁸ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 76.

²⁰⁹ Takovými zločiny byly např. zločin zabití dle ust. § 140 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích či zločin těžkého poškození na těle dle ust. § 152 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích.

²¹⁰ MÍŘICKÁ, August. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 46 – 47.

byl zločin spáchán v úplném opilství, aniž by se do tohoto stavu přivedl pachatel v úmyslu spáchat zločin.

Úmyslem musely být zahrnuty skutečnosti zakládající objektivní pojmové znaky úmyslného trestného činu, tj. především výsledek, pokud k těmto znakům náležel. Pokud však výsledek pouze zvyšoval trestnost daného činu, tj. působil jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, zpravidla s určitými výjimkami²¹¹ postačilo, pokud takový výsledek z činu povstal, bez ohledu na pachatelovo zavinění k němu.²¹² V tom shledávám další výjimku ze zásady odpovědnosti za zavinění a též rozdíl oproti současné úpravě, v rámci níž se ve vztahu k okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby požaduje alespoň nedbalost nevědomá.

Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích neobsahoval obecnou definici nedbalosti, ačkoliv se jednalo o jeden z důvodů, který vylučoval zlý úmysl pachatele dle ust. § 2 písm. f) tohoto zákona, a její obecné vymezení tak bylo ponecháno praxi. Od úmyslu se nedbalost odlišovala tím, že pachatel výsledek způsobit nechtěl a ani tuto možnost neschvaloval. Nedbalost tak spočívala v tom, že pachatel nezachoval náležitou opatrnost a tím způsobil nezamýšlený výsledek, tj. vyvolal skutečnosti, které lze podřadit pojmovým znakům nedbalostního trestného činu, nicméně tyto skutečnosti vyvolat nechtěl.²¹³ Jednotlivé odvozené formy nedbalosti se pak lišily v závislosti na tom, zda si pachatel tento nezamýšlený výsledek představil jako možný a přesto jednal způsobem, který později vedl ke vzniku výsledku (nedbalost vědomá), anebo si pachatel nezamýšlený výsledek vůbec nepředstavil, avšak představit si jej měl a mohl (nedbalost nevědomá).²¹⁴

Co se týče porušení povinnosti, které bylo předpokladem nedbalosti a odlišovalo tak čin zaviněný od pouhé náhody, za níž by nebyl pachatel z důvodu absence zavinění odpovědný, mohla být taková povinnost stanovena v právních předpisech, např. v předpisech bezpečnostních, dále v předpisech upravujících pravidla určitého oboru či sportu anebo mohla vyplývat z obecné povinnosti k opatrnosti. Soud pak musel mj. identifikovat tuto povinnost, kterou měl pachatel dodržet, s tím, že by měl vzít v úvahu,

²¹¹ Výjimky jsou shledávány dvě, a sice že zavinění k výsledku je potřeba, pokud tak zákon výslovně stanoví, anebo pokud je výsledek předpokladem pro kvalifikaci skutku jako zločinu.

²¹² MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 45.

²¹³ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 79.

²¹⁴ SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 79.

že určitá míra nebezpečí je v běžném životě normální. Nedbale by tak jednal vlastník sklepa, který uvnitř nastražil jed na krysy, nicméně neučinil žádné opatření, aby zabránil dětem, které do sklepa chodí pro vodu, aby tento jed pozřely, ačkoliv si pachatel měl takový výsledek podle norem obecné opatrnosti představit. Pokud ovšem vlastník sklep zabezpečil proti vniknutí, avšak za pomoci paklíče se do sklepa vloupal zloděj a otrávil se, nemohl toto vlastník předvídat a lze v takové situaci sledovat „normální míru nebezpečí“.²¹⁵

V některých zákonech byla za účinnosti zákona o zločinech, přečinech a přestupcích zakotvena jako předpoklad trestní odpovědnosti hrubá nedbalost. Příkladem může být ust. § 58 odst. 1 bod 2 zákona č. 123/1920 Sb., kterým vydává se řád volení do poslanecké sněmovny, podle něhož se pachatel dopustil přečinu, pokud dal úmyslně nebo z hrubé nedbalosti vyhlásit, rozmnožit nebo dodat nesprávné kandidátní listiny, či některá ustanovení zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky. Dle Miříčky nelze hrubou nedbalost spojovat pouze s vědomou nedbalostí. Hrubá nedbalost může rovněž nabývat podoby nedbalosti nevědomé, neboť se jedná o vyšší stupeň nedbalosti. Na rozdíl od současné zákonné úpravy však nebylo zákonem určeno, v čem hrubá nedbalost spočívá, a soud posuzoval její naplnění dle konkrétních okolností případu.²¹⁶

Jak je uvedeno v rámci kapitoly 2.3 Složky zavinění, koncept bipartice zavinění Miříčka kritizoval vzhledem k nejasné hranici mezi úmyslem nepřímým a nedbalostí vědomou a navrhoval nahradit jej triparticí zavinění, která by byla založena na teorii představy. Jeho návrh předpokládal především spojení eventuálního úmyslu a nedbalosti vědomé do formy tzv. vědomé viny, při níž by pro vznik trestní odpovědnosti stačilo, aby si pachatel představil možnost způsobení výsledku činu, který by nebyl účelem jeho jednání, přičemž volní vztah pachatele k výsledku by pro posouzení viny vědomé nebyl relevantní. Dalšími formami by byl úmysl ve smyslu obmyslu, při němž by výsledek v zákoně uvedený byl účelem pachatelova jednání, a vina nevědomá (nedbalost), při níž by pachatel, který nezachoval náležitou opatrnost, nevěděl o možnosti způsobení trestněprávně relevantního výsledku. Miříčkova tripartice zavinění posléze sloužila s určitými modifikacemi jako základ pro osnovy československého trestního zákona, které byly publikovány pro veřejnost v roce 1926. Další, tzv. ministerská, osnova trestního zákoníku z roku 1937 již stanovila klasickou bipartici

²¹⁵ KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské*. Op. cit., s. 50.

²¹⁶ MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 49.

zavinění, tj. úmysl a nedbalost. Zároveň osnova trestního zákoníku počítala i s nedbalostí hrubou, která by byla dána, kdyby pachatel vzhledem k jeho povolání či postavení nevyložil ani nejmenší míru opatrnosti.²¹⁷

Trestní zákoník, který by nahradil rakouský zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, a sjednotil tak úpravu v českých zemích a na Slovensku, nebyl přijat až do roku 1950. Co se týče úpravy trestního práva během okupace nacistickými vojsky, uplatňovaly se na našem území dva právní řády. Pro říšské státní příslušníky platily německé právní předpisy, zatímco domácí trestní právo pro příslušníky protektorátu bylo ponecháno v platnosti; v určitých případech se nicméně německé trestní právo vztahovalo rovněž na příslušníky protektorátu, např. při útoku na osobu vůdce nebo pro hanobení Říše.²¹⁸ Po dobu okupace členové říšské vlády či říšský protektor vydávali další trestněprávní normy, jejichž účelem bylo přizpůsobení se říšskému právu, např. v oblasti předpisů určených k ochraně rasy. Základní zásady trestního práva, jako zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege* či zásada rovnosti před zákonem, přitom nebyly respektovány a naopak bylo využíváno zásady *analogie legis*, jejíž použití je v trestním právu nepřípustné.²¹⁹ Po skončení války bylo čl. 1 odst. 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944, č. 11 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku, stanoveno, že právní předpisy, které byly vydané v době nesvobody, tj. ode dne 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945²²⁰, nejsou součástí československého právního řádu, přičemž přijaté trestněprávní předpisy byly vyloučeny i z dočasného používání.

4.2 Trestní zákon č. 86/1950 Sb.

České a slovenské trestní právo hmotné bylo sjednoceno až zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon (dále jen „*trestní zákon č. 86/1950 Sb.*“), jehož návrh byl připraven v rámci tzv. právnícké dvouletky, a který nabyl účinnosti dne 1. 8. 1950. Do tohoto zákona byla včleněna též zvláštní ustanovení týkající se trestání mladistvých. Úprava trestního zákona č. 86/1950 Sb. se již neinspirovala úpravou rakouskou, ale byla

²¹⁷ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 466 – 468.

²¹⁸ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010. Student. ISBN 978-80-87212-39-4. s. 462.

²¹⁹ VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4. s. 41 – 42.

²²⁰ Konec doby nesvobody byl určen vládním nařízením č. 31/1945 Sb., jímž se stanoví konec doby nesvobody pro obor předpisů o obnovení právního pořádku.

ovlivněna sovětským právem a třídním přístupem²²¹, což se promítlo do ust. § 1 tohoto zákona, dle kterého zákon chránil „lidově demokratickou republiku, její socialistickou výstavbu, zájmy pracujícího lidu a jednotlivce“ a vychovával k „dodržování pravidel socialistického soužití.“ Trestní právo v letech 1945 až 1989 sloužilo spíše k postihu osob, které nesympatizovaly s režimem, přičemž právo fakticky uplatňované často neodpovídalo právu psanému a znění skutkových podstat některých trestných činů byla tak široká, aby pod ně bylo možné subsumovat rozličná jednání.²²² Trestní zákon č. 86/1950 Sb. znal jediný druh deliktu, a sice trestný čin, jímž se podle ust. § 2 tohoto zákona rozumělo takové pro společnost nebezpečné jednání, jehož výsledek uvedený v zákoně pachatel zavinil. Vzhledem ke znaku nebezpečnosti pro společnost byl trestný čin založen na formálně-materiálním pojetí trestného činu.²²³

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákona č. 86/1950 Sb.²²⁴ uvádí, že jednou z hlavních zásad vyjádřených v ust. § 2 tohoto zákona je zásada, že bez viny není trestu. Vinou se rozuměl psychický vztah člověka k jeho jednání a k výsledku tohoto jednání. Ačkoliv důvodová zpráva výslovně hovoří o „vině“ ve smyslu současně užívaného termínu zavinění, učebnice trestního práva v té době již odlišovala pojem vina, jakožto naplnění všech podmínek, které jsou nezbytné ke spáchání trestného činu, od pojmu zavinění, kterým míní subjektivní stránku trestného činu.²²⁵ Ustanovení § 3 trestního zákona č. 86/1950 Sb. již na rozdíl od zákona o zločinech, přečinech a přestupcích definovalo obě formy zavinění, a to následovně:

„(1) Výsledek uvedený v zákoně je zaviněn úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl jej způsobit, nebo

b) věděl, že jej může způsobit, a pro případ, že jej způsobí, byl s tím srozuměn.

(2) Výsledek uvedený v zákoně je zaviněn z nedbalosti, jestliže pachatel

²²¹ KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6. s. 153.

²²² GRIVNA, Tomáš. Trestní právo hmotné. In: BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7. s. 554.

²²³ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část I. Trestní právo a trestní zákony*. Op. cit., s. 52.

²²⁴ Národní shromáždění republiky Československé. I. volební období. 1948 - 1954. Tisk 472 – Vládní návrh. Trestní zákon. Důvodová zpráva [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm.

²²⁵ *Československé trestní právo: Učební texty pro studující právnických fakult. Svazek I. Obecná část*. Praha: Orbis, 1957. s. 225.

- a) věděl, že jej může způsobit, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí, nebo
- b) nevěděl, že jej může způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět mohl.“

Ze znění tohoto ustanovení je zjevné, že podobně jako v současné době, se též za účinnosti trestního zákona č. 86/1950 Sb. uplatňovalo dělení v rámci obou forem zavinění, v případě úmyslu na úmysl přímý a úmysl nepřímý, a v případě nedbalosti na nedbalost vědomou a nedbalost nevědomou, přičemž toto dělení bylo vybudováno na složce vědění a volní. Rozdílem oproti současné úpravě je, že socialistické trestní právo v případě nedbalosti (vědomé i nevědomé) prosazuje subjektivní hledisko, neboť jediné subjektivní hledisko odpovídá uplatňování zásady odpovědnosti za zavinění²²⁶, což bylo vyjádřeno v zákonné formulaci „ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět mohl.“ Dle komentáře k trestnímu zákonu č. 86/1950 Sb.²²⁷ tak bylo v případě nedbalosti nutné zkoumat, zda pachatel mohl vědět o možnosti způsobení výsledku, což bylo možné dovodit z konkrétních okolností případu a osobních poměrů pachatele. Dle současných názorů je však potřebná míra opatrnosti dána jediné spojením objektivního a subjektivního hlediska, neboť při posuzování trestní odpovědnosti za trestný čin z nedbalosti odpovídá zásadě odpovědnosti za zavinění pouze spojení obou těchto hledisek.²²⁸ Lze tedy polemizovat nad tím, zda by při posuzování nedbalosti nevědomé dle trestního zákona č. 86/1950 Sb. nemohlo docházet k nedůvodným rozdílům v rozhodování o jednotlivých osobách v souvislosti s tím, co tyto osoby mohly předvídat, pakliže by nebylo bráno v úvahu hledisko objektivní, které po každém vyžaduje dodržování stejné míry opatrnosti. Ve srovnání s předchozí a zároveň též současnou zákonnou úpravou trestní zákon č. 86/1950 Sb. neznal hrubou nedbalost a též neobsahoval definici srozumění, jak je známa dnes.

Zásada odpovědnosti za zavinění a zároveň konstrukce zavinění v základních skutkových podstatách byly vyjádřeny v ust. § 4 odst. 1 tohoto zákona, dle kterého se k trestnosti činu vyžadovalo úmyslné zavinění, nestanovil-li zákon výslovně, že je trestné zavinění z nedbalosti. Ve srovnání s předchozí úpravou došlo ke změně týkající se zavinění ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby. Aby se

²²⁶ Československé trestní právo: Učební texty pro studující právnických fakult. Op. cit., s. 234.

²²⁷ GLOGAR, Rudolf a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958. s. 36.

²²⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.). K míře opatrnosti srov. kapitulu 4.2 Nedbalost.

k těmto okolnostem při trestním postihu přihlédlo, muselo se již dle ust. § 4 odst. 2 trestního zákona č. 86/1950 Sb. na tyto okolnosti vztahovat zavinění pachatele; co se týče těžšího následku, postačila nedbalost, pokud zákon výslovně nevyžadoval úmyslné zavinění, a k jiné skutečnosti se přihlédlo i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ač o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět mohl, za toho předpokladu, že zákon nevyžadoval, aby o ní pachatel věděl. Je patrné, že konstrukce zavinění z hlediska kvalifikovaných skutkových podstat tak již odpovídá úpravě obsažené v ust. § 17 současného trestního zákoníku.

Výsledkem se dle ust. § 75 odst. 3 tohoto zákona rozuměl souhrn znaků trestného činu, které jsou uvedeny ve zvláštní části, s výjimkou zavinění. Zavinění se muselo vztahovat na všechny skutečnosti, které bylo možné podřadit znakům výsledku uvedeného v zákoně. Ke shodě mezi teoretiky trestního práva nedocházelo ohledně toho, zda se zavinění musí vztahovat též k nebezpečnosti jednání pro společnost. Zatímco podle autorů učebnice stačilo, že byly zaviněním pokryty faktické okolnosti, které zakládají, zvyšují či snižují nebezpečnost jednání pro společnost a tvoří výsledek uvedený v zákoně, podle katedry trestního práva Univerzity Komenského v Bratislavě byl takový přístup v rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění, neboť nebezpečnost jednání pro společnost považovala za nerozlučnou součást skutkové podstaty trestného činu, a z tohoto důvodu musela být nebezpečnost jednání pro společnost zaviněním zahrnuta.²²⁹

4.3 Trestní zákon č. 140/1961 Sb.

Vzhledem k přijetí nové, ideologicky založené, Ústavy z roku 1960, vyhlášené jako ústavní zákon č. 100/1960 Sb., bylo nutné změnit obsah stávajícího právního řádu a jeho jednotlivých odvětví tak, aby více odpovídal ideologickým východiskům Ústavy.²³⁰ Z tohoto důvodu byl přijat nový trestní kodex, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon (dále jen „*trestní zákon č. 140/1961 Sb.*“), který nabyl účinnosti dne 1. 1. 1962 a zrušen byl až s účinností současného trestního zákoníku. Účelem tohoto zákona bylo původně chránit „*společenské a státní zřízení Československé socialistické republiky, socialistické vlastnictví, práva a oprávněné zájmy občanů*“ a vychovávat „*k řádnému plnění občanských povinností a k zachovávání pravidel socialistického soužití.*“ Trestní

²²⁹ Československé trestní právo: Učební texty pro studující právnických fakult. Op. cit., s. 229 – 230.

²³⁰ KUKLÍK, Jan a kolektiv. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Op. cit., s. 405.

zákon č. 140/1961 Sb. rovněž obsahoval zvláštní ustanovení o stíhání mladistvých, tuto úpravu však posléze nahradil tzv. vedlejší zákon, a sice v současné době účinný zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Především po revoluci v roce 1989 byla četná ustanovení trestního zákona č. 140/1961 Sb. novelizována, aby jeho úprava více odpovídala demokratickému režimu, zákonná znění ustanovení týkajících se zavinění ovšem zůstala beze změny po celou dobu účinnosti trestního zákona.

Obdobně jako v případě předchozí úpravy, též trestní zákon č. 140/1961 Sb. uváděl, že trestným činem se rozumí pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v tomto zákoně. Nově byla ust. § 3 odst. 4 tohoto zákona vymezena kritéria, na jejichž základě měla být vyhodnocována nebezpečnost činu pro společnost, jejíž stupeň byl tak určován mj. mírou zavinění pachatele a jeho pohnutkou. Pokud by však stupeň nebezpečnosti činu pro společnost byl nepatrný, nejednalo by se o trestný čin, i kdyby jinak vykazoval znaky trestného činu.

Zásada odpovědnosti za zavinění je formulována podobně jako v současné době v ust. § 3 odst. 3 zákona č. 140/1961 Sb., dle kterého bylo k trestnosti činu třeba úmyslného zavinění, nestanovil-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti. Trestní zákon dále rozlišoval dvě základní formy zavinění, úmysl (ust. § 4) a nedbalost (ust. § 5), které byly s určitými odchylkami vymezeny podobně jako v trestním zákoně č. 86/1950 Sb.:

„Trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel

a) chtěl způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, nebo

b) věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn.

Trestný čin je spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel

a) věděl, že může způsobem v tomto zákoně uvedeným porušit nebo ohrozit zájem chráněný tímto zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí, nebo

b) nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.“

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. tak zachoval členění v rámci jednotlivých forem na úmysl přímý a úmysl nepřímý, a nedbalost vědomou a nedbalost nevědomou. Nově byl oproti dikci předchozího zákona vymezen obsah zavinění tak, že se zavinění musí vztahovat na způsob uvedený v zákoně a porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem. Nejednotný názor ovšem stále panoval ohledně toho, zda musí být zaviněním zahrnuta též nebezpečnost činu pro společnost nebo postačí, že se zavinění vztahuje ke skutečnostem, které tuto nebezpečnost činu zakládají.²³¹ Na rozdíl od předchozí úpravy již trestní zákon č. 140/1961 Sb. v ustanovení o nevědomé nedbalosti uváděl současně povinnost a možnost pachatele předvídat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem; pokud by nebyla dána jedna z těchto podmínek, nejedná se o zaviněný čin a jde tedy o čin beztrestný.²³²

Zatímco pro naplnění základní skutkové podstaty bylo nutné úmyslné zavinění, nestanovil-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti, pro přihlídnutí k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby a okolnostem přitěžujícím byla v ust. § 6 trestního zákona č. 140/1961 Sb. opět stanovena opačná zásada, která byla zachována i v současném trestním zákoníku. K těžšímu následku se tak přihlídklo i tehdy, pokud jej pachatel zavinil z nedbalosti, nestanovil-li zákon, že je potřeba i zde úmyslné zavinění, a k jiné okolnosti i tehdy, jestliže o ní pachatel nevěděl, ačkoliv o ní vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl, nevyžadoval-li zákon, aby o ní pachatel věděl.

4.4 Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

Zavinění je v současné době upraveno v obecné části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2010, a který komplexním a systematickým způsobem upravuje oblast trestního práva hmotného.²³³ Nový trestní kodex byl dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu trestního zákoníku přijat z toho důvodu, že ačkoliv byl po roce 1989 mnohokrát novelizován, tehdy platný trestní zákon č. 140/1961 Sb. byl stále ovlivněn doktrínou totalitního státu ovládaného komunistickou

²³¹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Československé trestní právo: Svazek I. Obecná část*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1969. s. 124.

²³² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Československé trestní právo*. Op. cit., s. 128.

²³³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 47.

ideologií a vzhledem ke svému represivnímu zaměření nevyhovoval moderním požadavkům na tzv. restorativní justici.²³⁴

Jednotlivé formy zavinění, které trestní zákoník upravuje, budou předmětem výkladu následujících kapitol. Současná úprava zavinění obsahuje dvě významné odchylky od úprav předešlých. První z nich spočívá ve vymezení pojmu srozumění v ust. § 15 odst. 2 trestního zákoníku, resp. jeho spodní hranice. Druhou změnou je zakotvení hrubé nedbalosti v ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku, která již sice v trestním právu byla známa, nebyla však předpisy definována. Materii trestního práva hmotného upravují rovněž zákony speciální vůči trestnímu zákoníku, a sice zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, které stanoví mj. podmínky trestní odpovědnosti mladistvých a právnických osob.

²³⁴ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 18. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>. s. 182.

5 Formy zavinění

Trestní zákoník v ust. § 13 odst. 2 rozlišuje mezi dvěma formami zavinění, úmyslem a nedbalostí; úmysl představuje závažnější formu zavinění, než je nedbalost.

5.1 Úmysl

Úmysl je první formou zavinění, kterou trestní zákoník rozeznává. Rozlišujícím kritériem mezi úmyslem a nedbalostí je volní složka, neboť pouze úmysl je založen na vůli způsobit rozhodné skutečnosti jednáním pachatele.²³⁵ Pro naplnění složky vědění si pachatel musí představit rozhodné skutečnosti alespoň jako možné, přičemž se tato představa možnosti způsobení daného následku musí bezprostředně promítnout do jednání pachatele.

Vzhledem k nezbytnosti naplnění volní složky se pak pachatel musí rozhodnout pro porušení nebo ohrožení zájmu a přijmout uskutečnění skutku do své vůle. „*Volní složka úmyslného zavinění se musí vztahovat na všechny skutečnosti zahrnující všechny znaky skutkové podstaty trestného činu,*“²³⁶ jimiž se rozumí nejen pachatelem zamýšlený následek, ale též ty okolnosti, které nevznikly v důsledku činnosti pachatele. Pro naplnění znaku úmyslného zavinění tak nestačí, že je pachatelovým zaviněním pokryto pouze jednání (zapálení masky vyrobené z vaty), které bylo příčinou následku (ublížení na zdraví poškozené ve formě popálenin II. a III. stupně, kterým poškozená později podlehla), neboť pachatelův úmysl se zde nevztahoval k ublížení na zdraví poškozené, když nevěděl, že maska vzplane. To ovšem nevylučuje zavinění pachatele z nedbalosti.²³⁷ V rámci úmyslu rozlišujeme jeho dvě odvozené formy, úmysl přímý – *dolus directus*, a úmysl nepřímý, neboli eventuální – *dolus eventualis*, přičemž rozlišovacím kritériem mezi nimi je odstupňování volní složky.²³⁸ Odvozenými formami úmyslu se budu zabývat v následujících kapitolách této části práce.

²³⁵ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 289.

²³⁶ HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. Op. cit., s. 47.

²³⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 21. 12. 1962, sp. zn. 9 Tz 46/62 (č. 19/1963 Sb. rozh. tr.).

²³⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 230.

Dle Solnaře²³⁹ můžeme rozlišovat též další (nekodifikované) formy úmyslu, jako jsou *dolus indeterminatus*, dolus alternativní, dolus ohrožovací či obmysl, které je třeba posuzovat v souladu s obecnými zásadami.

Pod tzv. úmyslem neurčitým, *dolus indeterminatus*, rozumíme takovou formu zavinění, jejíž podstatou je, že následek není v představě pachatele individuálně určen a chtění pachatele není individualizováno. Aby však mohl být neurčitý úmysl vůbec posuzován jako úmysl, je potřeba, aby alespoň v hlavních rysech zahrnoval rozhodné okolnosti.²⁴⁰ Alternativní dolus je pak jednou z forem úmyslu neurčitého, při němž si pachatel představuje více možných následků, přičemž pachatel směřuje vůči jednomu z nich, a odpovídá za ten, který způsobil.

S úmyslem ohrožovacím se lze setkat v souvislosti s trestnými činy ohrožovacími, kterými jsou např. trestný čin obecného ohrožení dle ust. § 272 trestního zákoníku či ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty dle ust. § 156 trestního zákoníku. Pachatelův úmysl zde nemusí pokrývat porušení trestním zákonem chráněného zájmu, tj. pachatelův úmysl se při páčání trestního činu obecného ohrožení nemusí vztahovat např. ke způsobení škody velkého rozsahu na cizím majetku, pro vznik trestní odpovědnosti postačí, pokud chce pachatel způsobit pouhé ohrožení, tj. nebezpečí vzniku poruchy, např. v případě trestného činu obecného ohrožení vydá cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu. Lze předpokládat, že zavinění zde bude častěji přítomno ve formě úmyslu nepřímého, neboť je pravděpodobné, že pachatel nebude chtít způsobit ohrožení, nicméně pro případ, že nastane, bude s tímto ohrožením srozuměn.²⁴¹

Jestliže jednání pachatele směřovalo k následku jako k pachatelovu konečnému cíli, tj. pachatel si takový následek přímo přál a způsobení následku bylo účelem jeho jednání, hovoříme o tzv. obmyslu, který zpravidla spadá pod úmysl přímý.²⁴² Pro naplnění úmyslu přesahujícího objektivní stránku trestného činu (jehož podstatou je skutečnost, že pachatel jedná s úmyslem způsobit škodu či opatřit si prospěch apod., a je tak nerozhodné, zda k danému následku skutečně dojde) však postačí, pokud pachatel

²³⁹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 296 – 297.

²⁴⁰ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 297.

²⁴¹ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 297.

²⁴² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 210.

jednal s úmyslem nepřímým. K tomuto závěru došel Nejvyšší soud, když dovedl, že v případě trestného činu zjednání výhody při zadání veřejné zakázky, při veřejné soutěži a veřejné dražbě dle ust. § 256 odst. 1 trestního zákoníku, v jehož skutkové podstatě je obsažen též znak úmyslu přesahujícího objektivní stránku trestného činu, tj. úmysl způsobit jinému škodu a opatřit sobě nebo jinému prospěch, postačí, pokud pachatel s možností způsobení škody či opatření prospěchu počítá a je s ní srozuměn. Kdyby ovšem z formulace úmyslu přesahujícího objektivní stránku trestného činu vyplývalo, že pachatel tento následek přímo chce, musí se na tento znak vztahovat úmysl přímý.²⁴³

V souvislosti s úmyslným zaviněním lze hovořit o dalších pojmech vyskytujících se v trestním zákoníku, a to o rozmyslu a předchozím uvážení (tzv. premeditace v širším slova smyslu), které tvoří okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby v rámci trestného činu vraždy dle ust. § 140 odst. 2 trestního zákoníku, a také mohou být přitěžujícími okolnostmi ve smyslu ust. § 42 písm. a) trestního zákoníku. Případy, v nichž se projeví premeditace, se vyznačují vyšší mírou racionální kontroly pachatele nad jeho vlastním jednáním, než je tomu v případě tzv. vraždy prosté, v níž se tyto znaky nevyskytují. Rozmyslem se rozumí uvážení ze strany pachatele, jelikož pachatel může zvážit důvody pro a proti spáchání vraždy. Toto uvážení předchází bezprostředně či na krátkou dobu spáchání činu. Tím lze odlišit rozmysl od předchozího uvážení, neboť pachatel v případě předchozího uvážení v delším časovém úseku před spácháním činu tvoří i jakýsi plán, tedy vybírá si prostředky a způsoby provedení činu.²⁴⁴ Jednání pachatele může být posouzeno jako trestný čin vraždy dle ust. § 140 odst. 2 trestního zákoníku, když pachatel nejdříve zaútočil na poškozeného z afektu, přičemž zranění poškozeného nebyla v této chvíli smrtící, pachatel se od své oběti vzdálil, a po svém návratu ve vražedném jednání pokračoval, neboť v době od svého odchodu do svého návratu měl pachatel příležitost si uvědomit závažnost svého jednání.²⁴⁵ Rozmysl i předchozí uvážení mohou přistupovat jak k úmyslu přímému, tak nepřímému, neboť pachatel může chtít způsobit smrt oběti i být s tímto následkem srozuměn. Nelze však tyto pojmy použít ve výroku o vině

²⁴³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2016, sp. zn. 5 Tdo 1475/2015 (č. 14/2018 Sb. rozh. tr.).

²⁴⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 526.

²⁴⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 998/2015 (č. 10/2016 Sb. rozh. tr.).

současně, neboť rozmysl je zahrnut v předchozím uvážení a tyto pojmy tak nejsou vedle sebe slučitelné.²⁴⁶

5.1.1 Úmysl přímý

Úmysl přímý je prvním stupněm úmyslu uvedeným v trestním zákoníku a obecně je považován za nejzávažnější formu zavinění. Trestní zákoník v ustanovení § 15 odst. 1 písm. a) uvádí, že trestný čin je spáchán úmyslně, jestliže pachatel chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem.

„U přímého úmyslu pachatel věděl, že způsobem uvedeným v trestním zákoně poruší nebo ohrozí zájem chráněný takovým zákonem, nebo alespoň věděl, že může uvedený zájem porušit nebo ohrozit, a chtěl takové porušení nebo ohrožení způsobit.“²⁴⁷

Ačkoliv není složka vědění ve znění zákona výslovně uvedena, je samozřejmé, že musí být stejně jako složka volní při spáchání úmyslného trestného činu naplněna. Logickým výkladem lze dovodit, že „chtění“ zde vyjadřuje složku vědění i složku volní, neboť chtěl-li pachatel způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný zákonem, musel si následek, k němuž jeho vůle směřovala, představit dostatečně konkrétně alespoň jako možný. Složka vědění může v případě úmyslu přímého nabývat podoby soudu apodiktického, asertorického i problematického.²⁴⁸

O úmysl přímý se jedná za předpokladu, že se pachateli jeví následek jako jistý, tedy že k následku musí dojít, jeho vůle k němu směřuje a z tohoto důvodu jej nutně také chce, a to i tehdy, jestliže tento následek není pro pachatele příjemný. Toto je rozdíl oproti předchozí praxi, v rámci níž bylo způsobení nevyhnutelného následku jednáním pachatele posuzováno jako jednání s úmyslem nepřímým, protože s nutným následkem byl pachatel srozuměn.²⁴⁹

Je nerozhodné z hlediska posuzování úmyslu přímého, zda je cílem pachatelova jednání způsobení takového následku, k němuž došlo. Lze si představit, že pachatel svým činem sleduje společensky neškodný cíl, např. chce splatit půjčku, přičemž za účelem dosažení tohoto cíle s úmyslem přímým poškozují či ohrožují zájem chráněný

²⁴⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 7. 2012, sp. zn. 7 To 51/2012 (č. 11/2014 Sb. rozh. tr.).

²⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.* Op. cit., s. 221.

²⁴⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné.* Op. cit., s. 288.

²⁴⁹ DOLENSKÝ, Adolf. Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice. *Právní rozhledy.* C. H. Beck, 1998, 6(2), s. 55-59. ISSN 1210-6410. s. 57.

trestním zákoníkem, např. tím, že vykrade cizí dům. Pachatel (řidič) spáchá trestný čin neposkytnutí pomoci dle ust. § 150 odst. 1 trestního zákoníku s přímým úmyslem, když neposkytne potřebnou pomoc, protože by byla pošpiněna sedadla jeho automobilu krví.²⁵⁰

V určitých případech budou některé skutečnosti, na něž se musí vztahovat zavinění, zahrnuty pachatelovým přímým úmyslem, zatímco s jinými skutečnostmi bude pachatel pouze srozuměn. Za této situace nelze než dojít k závěru, že byl trestný čin spáchán s nepřímým úmyslem.²⁵¹

5.1.2 Úmysl nepřímý

Trestný čin je dle ust. § 15 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku spáchán s úmyslem nepřímým za předpokladu, že pachatel věděl, že svým jednáním může způsobit porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, a pro případ, že je způsobí, s tím byl srozuměn. Za předpokladu, že ze skutkové podstaty nevyplývá, že je pro její naplnění potřeba úmyslu přímého, pro vznik trestní odpovědnosti za spáchání úmyslného trestného činu postačí, že pachatel jednal alespoň s úmyslem nepřímým. Vzhledem k tomu, že formy nepřímého úmyslu a vědomé nedbalosti obsahují shodně znak vědomí o možnosti způsobení následku, lze díky zakotvení úmyslu nepřímého postihovat případy, v rámci kterých nelze zavinění pachatele posoudit jako nedbalostní, ale nejedná se ani o úmysl přímý, jde tedy o tzv. hraniční případy.²⁵²

Stejně jako úmysl přímý, též úmysl nepřímý je založen na existenci složky vědění a složky volní, která je zde vyjádřena pomocí jedné z jejích variant, srozuměním. Pro naplnění složky vědění nepřímého úmyslu je dostačující, pokud si pachatel představí, že je způsobení následku jeho jednáním alespoň možné. Složka vědění zde může mít podobu soudu asertorického či problematického; soud apodiktický je vlastní pouze úmyslu přímému.²⁵³

Srozumění chápeme jako vyjádření aktivní vůle pachatele ke způsobení trestněprávně relevantního následku, tj. pachatel projevuje navenek svou vůli tak, že se zachová určitým způsobem, což vede ke způsobení následku relevantního z hlediska

²⁵⁰ HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. Op. cit., s. 48.

²⁵¹ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 103.

²⁵² SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 290.

²⁵³ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 289.

trestního práva.²⁵⁴ Vzhledem k tomu, že je srozumění vyjádřením (aktivní) vůle pachatele, která je oproti úmyslu přímému méně intenzivní, nelze srozumění shledat v situaci, při níž pachatel pouze pasivně přijímá porušení nebo ohrožení trestním právem chráněného zájmu. Na rozdíl od úmyslu přímého však pachatel primárně nechce takový následek způsobit, jelikož svým jednáním sleduje jiný cíl, ať už je jeho cíl po právu či protiprávní. Pachatel si je ovšem vědom toho, že při uskutečňování tohoto záměru může zřejmě (*in eventum*)²⁵⁵ způsobit následek relevantní z hlediska práva jako vedlejší výsledek svého jednání, a pro tento případ je s tím srozuměn; pachatel by se tedy rozhodl jednat takovým způsobem i za toho předpokladu, že by si byl jist, že určitě způsobí trestněprávně významný následek.²⁵⁶ Pro posouzení úmyslu nepřímého je nerozhodné, že pachatel svým jednáním sleduje nezávadný cíl, jestliže při naplňování tohoto cíle v důsledku svého jednání může způsobit trestněprávně relevantní následek, který mu může být i nepříjemný; nepřímý úmysl ve vztahu k takovému následku je dán, jestliže pachatel nepočítá s žádnou konkrétní okolností, která by následku zabránila, a přesto se rozhodl jednat způsobem, který zapříčinil způsobení následku.²⁵⁷ Pachatel si je tedy vědom toho, že trestněprávně relevantní následek může nastat, a je s tím pro tento případ srozuměn, tj. nepočítá s žádnou konkrétní okolností, která by mohla zamezit způsobení takového následku. Je přitom nerozhodné, zda by taková okolnost nastala z jeho vlastní vůle či z vůle jiné osoby.²⁵⁸ Nepřímý úmysl shledal Nejvyšší soud v případě, v němž pachatel strčil oběma rukama do poškozeného, která byl otočen zády k zábradlí, přičemž vzhledem k výšce poškozeného, k výšce zábradlí a síle útoku bylo zřejmé, že poškozený může přepadnout přes zábradlí, čímž mu byla způsobena těžká újma na zdraví, neboť dle Nejvyššího soudu musel pachatel s tímto vývojem události počítat a být s ním alespoň smířen.²⁵⁹

5.1.3 Hraniční formy nepřímého úmyslu

V důsledku rozlišování nepřímého úmyslu můžeme hovořit o dvou hraničních formách nepřímého úmyslu, a to o hraniční formě mezi úmyslem přímým a úmyslem

²⁵⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.* Op. cit., s. 222.

²⁵⁵ Nikoliv však nutně, v takovém případě by se totiž jednalo o úmysl přímý.

²⁵⁶ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník.* Op. cit., s. 104.

²⁵⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. 8 Tdo 1161/2005.

²⁵⁸ Shodně JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné.* Op. cit., s. 190, a ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.* Op. cit., s. 222.

²⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1010/2014 (č. 55/2015 Sb. rozh. tr.).

nepřímým, a mezi úmyslem nepřímým a vědomou nedbalostí, přičemž rozlišujícím prvkem je zde prvek srozumění.

V rámci hranice mezi úmyslem přímým a nepřímým rozdíl mezi těmito stupni spočívá ve variantách volní složky – chtění a srozumění. Zatímco u úmyslu přímého je porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákoníkem vlastním důvodem k jednání pachatele nebo nutným důsledkem na cestě k dosažení jiného výsledku, o který pachatel usiluje, tj. pachatel chce způsobit následek, při úmyslu nepřímém může následek relevantní z hlediska práva nastat jako vedlejší nechtěný produkt pachatelova jednání. Pachatel si takovou možnost představuje, a je s tím také pro tento případ srozuměn, neboť nepočítá s žádnou konkrétní okolností, která by mohla následku zabránit. Určité trestné činy lze spáchat pouze s úmyslem přímým, který je v jejich skutkové podstatě vyjádřen formulací „s cílem“.²⁶⁰

Jak již bylo uvedeno výše, volní složka je přítomná pouze u úmyslného zavinění, nikoliv nedbalostního. V souladu s ust. § 16 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku při spáchání trestného činu z vědomé nedbalosti tak pachatel sice ví, že může svým jednáním porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákoníkem, avšak takový následek způsobit nechce, neboť spoléhá bez přiměřených důvodů, že k následku nedojde; chybí zde tedy aktivní volní pachatele ke spáchání trestného činu, jako je tomu při srozumění pachatele v případě nepřímého úmyslu. Existence volní složky je tak v její variantě srozumění rozlišujícím kritériem mezi těmito formami zavinění, neboť osoba páchající trestný čin s nepřímým úmyslem nepočítá s žádnou konkrétní okolností, která by zabránila vzniku následku, zatímco u vědomé nedbalosti pachatel naopak (bez přiměřených důvodů) spoléhá, že následek nezpůsobí. K posuzování hranice mezi těmito formami uvedl Nejvyšší soud, že „(...) je třeba hodnotit, zda důvody, pro které pachatel spoléhá, že nezpůsobí následek, mají charakter dostatečných důvodů. Za dostatečné je možno považovat jen takové důvody, které sice v posuzovaném případě nebyly způsobilé zabránit následku relevantnímu z hlediska trestního práva, ale v jiné situaci a za jiných podmínek by k tomu byly reálně způsobilé.“²⁶¹ V případě, že by se pachatel spoléhal pouze na šťastnou náhodu, nelze na toto pohlížet jako na přiměřený důvod, a zavinění pachatele tak bude posuzováno jako nepřímý úmysl.²⁶²

²⁶⁰ Např. trestný čin vyzvědačství dle ust. § 316 odst. 1 trestního zákoníku.

²⁶¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. 8 Tdo 1161/2005.

²⁶² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.* Op. cit., s. 236.

Jestliže v určitých případech trestní zákoník kriminalizuje určité trestné činy pouze v souvislosti s úmyslným zaviněním a osoba svým jednáním způsobí daný následek, jedná se tak při absenci volní složky o čin beztrestný.

5.1.4 Lhostejnost

Na rozdíl od trestního zákona č. 140/1961 Sb., který byl zrušen s účinností trestního zákoníku od 1. 1. 2010, obsahuje platný trestní zákoník vymezení pojmu srozumění. Dle ust. § 15 odst. 2 trestního zákoníku se srozuměním rozumí i smíření pachatele s tím, že způsobem uvedeným v trestním zákoně může porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu trestního zákoníku toto odůvodňuje potřebou praxe, neboť pojem srozumění v dosavadním pojetí selhává při posuzování lhostejnosti.²⁶³ Obsah tohoto ustanovení ovšem nelze považovat za obecnou definici srozumění, jedná se pouze o vymezení spodní hranice srozumění, za jejíž pomoci je řešena otázka lhostejnosti k následku. V této souvislosti lze odlišovat lhostejnost pravou a lhostejnost nepravou. V důsledku nové úpravy je tak možné vyplnit mezeru existující mezi formami zavinění, tj. mezi úmyslem nepřímým a vědomou nedbalostí, a tím od sebe tyto formy zavinění důkladněji odlišit.

Vymezením srozumění na základě teorie smíření s naplněním znaků skutkové podstaty je řešena vždy tzv. lhostejnost nepravá, kterou se rozumí lhostejný vztah pachatele k následku relevantního z hlediska trestního práva v tom smyslu, že pachatel nezáleží na tom, zda takový následek nastane či nikoliv; pachatel tak zaujímá kladné stanovisko k oběma těmito možnostem, a počítá s tím, že následek může nastat a je s tím smířen. Nepravá lhostejnost je tak charakterizována ambivalentním zájmem a nerozhodností pachatele.²⁶⁴ Vzhledem k aktivnímu, ač méně intenzivnímu, volnímu vztahu k oběma alternativám je vyloučené, že by nepravá lhostejnost mohla být posuzována jako nedbalost, při níž se pachatel spoléhá na to, že škodlivý následek nezpůsobí, a je tak třeba ji posoudit jako úmysl nepřímý, neboť pachatel byl srozuměn, resp. smířen se způsobením následku.²⁶⁵ Nicméně, stále je při zkoumání subjektivní stránky třeba vzít v úvahu, že pachatel může tvrdit, že mu bylo způsobení následku

²⁶³ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 7. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>, s. 200.

²⁶⁴ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 296.

²⁶⁵ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 105.

lhostejné, avšak ze způsobu provedení činu a dalších ukazatelů může vyplývat, že pachatel spáchal trestný čin v úmyslu přímém.²⁶⁶

Příklad nepravé lhostejnosti, která se posuzuje jako nepřímý úmysl, může být dle důvodové zprávy k vládnímu návrhu trestního zákoníku spatřován v trestném čin loupeže, při němž pachatel sváže poškozeného, a aby nemohl přivolat pomoc, ucpe mu ústa roubíkem takovým způsobem, že se poškozený zřejmě dusí, přičemž pachatel při svém odchodu neučiní nic, aby umožnil poškozenému dýchat, v důsledku čehož se poškozený udusí. Tím pachatel vyjadřuje své kladné stanovisko k oběma následkům, tj. k tomu, zda poškozený přežije či nikoliv. Pokud pachatel zatáhne kolem krku poškozeného škrtidlo, v důsledku čehož poškozený nemůže dýchat a modrá v obličeji, pachatel si je toho vědom a přesto škrtidlo neuvolní, jedná se o úmysl přímý, neboť způsobení následku je zde nezbytným důsledkem jednání pachatele. Zavinění z nedbalosti vědomé by pak bylo dáno v případě pachatele, který sice při odchodu z bytu uvolní roubík tak, aby mohl poškozený dýchat, a spoléhá na to, že do bytu přijde spolubydlící poškozeného, který poškozeného rozváže, nicméně této osobě v příchodu zabrání určitá událost, a poškozený v důsledku žízně zemře.²⁶⁷ Lhostejnost nepravá byla shledána v praxi tehdy, když se pachatel dopustil trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby dle ust. § 329 odst. 1 písm. c) trestního zákoníku, neboť pachatel, vedoucí technik registru vozidel, rozhodl na podkladě padělaných a v cizím jazyce vyhotovených dokumentů o schválení technické způsobilosti vozidel, která byla do České republiky dovezena ze zahraničí. Pachateli bylo lhostejné, jaké informace obsahují dokumenty, jelikož se jim nesnažil nikterak porozumět ani jejich pravost ověřit. Dle Nejvyššího soudu se v daném případě jednalo o lhostejnost nepravou, neboť pachatel zaujímal kladný vztah jednak k tomu, že nesplnil povinnost vyplývající ze své pravomoci, tak k tomu, že tím jinému opatřil neoprávněný prospěch a z toho důvodu bylo na místě posoudit zavinění pachatele jako úmysl nepřímý.²⁶⁸

Za předpokladu, že je pachateli zcela lhostejné, zda a jaký následek nastane, hovoříme o tzv. pravé lhostejnosti, např. když myslivec střílí do křoví, v němž se cosi hýbe, s tím, že je mu lhostejné, zda se jedná o zvíře či o člověka. Na rozdíl od nepravé

²⁶⁶ Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, č. j. Tpjf 30/76 (č. 41/1976 Sb. rozh. tr.).

²⁶⁷ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 9. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>, s. 201.

²⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 7 Tdo 71/2011 (č. 17/2012 Sb. rozh. tr.).

lhostejnosti není v důsledku tzv. nulitní vůle v tomto případě přítomna volní složka zavinění a to ani ve své nejslabší podobě, neboť pachatel není s následkem ani srozuměn. Tato situace bývá v dosavadní praxi posuzována jako vědomá nedbalost, neboť při pravé lhostejnosti není naplněna volní složka nepřímého úmyslu. Lze však také namítat, že v případě pravé lhostejnosti nejde ani o spoléhání se, že následek relevantní z hlediska trestního práva nenastane ve smyslu vědomé nedbalosti, toto pojetí totiž ne zcela odpovídá zápornému znaménku vůle.²⁶⁹ Dle Solnaře²⁷⁰ je ovšem nepřijatelné, aby mezi nepřímým úmyslem a vědomou nedbalostí existovala mezera. Za toho předpokladu, že čin neměl znaky úmyslného činu, tak dosud neexistovala jiná možnost, než subsumovat pravou lhostejnost pod nedbalost vědomou.

Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku považuje přístup dosavadní praxe, která pravou lhostejnost subsumuje pod nedbalost vědomou, za pragmatický, neboť je díky němu vyplňována mezera mezi úmyslem nepřímým a nedbalostí vědomou.²⁷¹ Dle důvodové zprávy je tak možné i nadále subsumovat pravou lhostejnost pod nedbalost vědomou; díky zakotvení prvku smíření se s možným následkem je však také myslitelné, aby byla pravá lhostejnost posuzována jako úmysl nepřímý, neboť může být chápána jako „smíření se mlčky“. Takový přístup by dle Šámala²⁷² vedl k vyplnění oné dosud existující mezery mezi úmyslem nepřímým a nedbalostí vědomou, neboť určité případy spadající do pravé lhostejnosti dosud nebylo možné uspokojivě zařadit, a umožnil by tak řešit sporné skutky kvalifikované jako nejzávažnější trestné činy vraždy, obecného ohrožení apod. Kratochvíl²⁷³ je toho názoru, že pod nově vymezeným pojmem srozumění je třeba chápat nejen srozumění ve smyslu kladné vůle pachatele, ale též její nižší, avšak stále kladný stupeň, tj. smíření se s možným následkem. V případě pravé lhostejnosti se totiž nejedná o „(...) ryzí, čistou nulitní vůli, z hlediska platných forem zavinění nezařaditelnou a tedy nepostižitelnou, nýbrž se jedná o

²⁶⁹ HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. Op. cit., s. 49.

²⁷⁰ SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání*. Praha: Orac, 2003. Systém českého trestního práva. ISBN 80-861-9974-6. s. 286.

²⁷¹ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 8. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>. s. 201.

²⁷² ŠÁMAL, Pavel. Několik poznámek k úpravě zavinění v rekodifikaci trestního práva hmotného. In: *Ve službách práva: Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-820-7. s. 268.

²⁷³ KRATOCHVÍL, Vladimír. „Smíří“ se české soudy s novým ustanovením § 15 odst. 2 trestního zákoníku? In: *Dny práva - 2009 - Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1. s. 940.

lhostejnost spojenou s minimální kladnou vůlí (tj. smířením se) pachatele ve vztahu k jeho činu, která se nachází, obrazně řečeno, „pod“ srozuměním (tzn. ještě v dosahu eventuálního úmyslu), zároveň však „nad“ nechtěním pachatele (tj. mimo dosah vědomé nedbalosti).“²⁷⁴ Pod „smířením“ pak rozumí to, že si pachatel představuje možnost vzniku následku relevantního z hlediska trestního práva, přesto však jedná způsobem, který naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, neboť se pro svou iracionální úvahu²⁷⁵ spoléhá, že následek nenastane. Pachatel je tak logicky smířen se způsobením trestněprávně relevantního následku a zavinění pachatele je nutné posoudit jako úmysl nepřímý.²⁷⁶

Takový přístup by ovšem vedl ke zpřísnění trestní represe oproti dosavadní praxi, která v současné době pachatele spíše zvýhodňuje, neboť vylučuje úmyslné zavinění pachatele. Domnívám se, že v případě pravé lhostejnosti nemůže být naplněna volní složka, která je nezbytná pro úmyslné zavinění pachatele. Subsumpce pravé lhostejnosti pod úmysl nepřímý by tak dle mého názoru byla v rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění. Pokud by však v konkrétním případě bylo shledáno, že pachatel měl určitý, ač nejslabší, volní vztah k možnému následku, měl by být takový případ posouzen jako smíření se s následkem, tedy jako nepřímý úmysl, neboť se nejedná o srozumění (ani ve smyslu lhostejnosti nepravé), ani nechtění ve smyslu nedbalosti.

5.2 Nedbalost

Druhou formou zavinění, kterou rozlišuje trestní zákoník, je nedbalost (*culpa*), kterou lze vymezit tak, že „(...) pachatel zanedbáním povinné opatrnosti při svém jednání způsobí nezamýšlený trestněprávně relevantní následek.“²⁷⁷ Stejně jako v případě úmyslného zavinění, též jednání z nedbalosti může mít podobu konání i opomenutí.

Nedbalost nedosahuje takové míry závažnosti jako úmysl, neboť pachatelův vnitřní vztah ke způsobenému následku je vzdálenější než v případě úmyslného zavinění. Rozlišujícím kritériem mezi těmito formami je volní složka, která na rozdíl od

²⁷⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír. „Smíří“ se české soudy s novým ustanovením § 15 odst. 2 trestního zákoníku? Op. cit., s. 945.

²⁷⁵ Ne však pro nepřiměřené důvody, v takovém případě by se jednalo o nedbalost vědomou.

²⁷⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 290 – 291.

²⁷⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 235.

úmyslného zavinění v případě nedbalosti chybí, tj. pachatel nechce způsobit trestněprávně relevantní následek ani s ním není srozuměn. Skutečnost, že volní složka není v případě nedbalosti dána, nelze chápat v tom smyslu, že by jednání pachatele nebylo projevem vůle. Pachatel však svým jednáním sleduje cíl, který není z hlediska trestního práva relevantní.²⁷⁸ Nedbalost je tedy vzhledem k absenci volní složky definována pouze pomocí složky vědění, která buď přítomná je anebo není. Nedbalostní trestný čin bude spáchán za předpokladu, že některé skutečnosti, které lze pořadit pod znaky skutkové podstaty trestného činu, jsou zahrnuty úmyslem pachatele, zatímco na ostatní relevantní skutečnosti se vztahuje nedbalostní zavinění pachatele.²⁷⁹

Trestní represi nedbalostního jednání lze v platném právním řádu uplatňovat zpravidla v případech, v nichž byl z nedbalosti způsoben trestněprávně relevantní následek. Lze tedy polemizovat nad tím, zda by nebylo přínosné postihovat nedbalé jednání bez ohledu na to, zda takový škodlivý následek způsobilo, protože je zpravidla věcí náhody, zda škodlivý následek v konkrétním případě nastane nebo nenastane. Proti takto koncipované odpovědnosti za nedbalostní jednání lze namítat, že by došlo ke zvýšení počtu případů trestního postihu a tím ke zpřísnění trestní represe, která by se zároveň stala nahodilou, neboť by zajisté určitá nedbalá jednání unikla pozornosti orgánů činných v trestním řízení. Z těchto důvodů se Solnař²⁸⁰ domnívá, že nedbalostní jednání mají být postihována pouze v těch případech, v nichž byl následek způsoben. Jedná se totiž o případy pro společnost nejškodlivější, a z toho důvodu je žádoucí pachatele za takové jednání potrestat.

Trestní zákoník rozlišuje mezi dvěma odvozenými formami nedbalosti, a sice nedbalostí vědomou (*culpa luxuria*) a nevědomou (*culpa negligentia*). Jejich vzájemný vztah je dán složkou vědění, jelikož v případě nedbalosti vědomé je dána, tj. pachatel ví, že může porušit či ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, zatímco v případě nedbalosti toto neví, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl. Pouhá složka vědění při posuzování konkrétní formy nedbalosti však nestačí, neboť soud musí dále zjistit, zda se pachatel při jednání ve vědomé nedbalosti

²⁷⁸ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 114 – 115.

²⁷⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 233.

²⁸⁰ SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Systém českého trestního práva: Část II. Základy trestní odpovědnosti*. Op. cit., s. 305.

spoléhal na „*přiměřené důvody*“, a obdobně v případě nedbalosti nevědomé, zda pachatel „*vzhledem k okolnostem a ke svým osobním poměrům vědět měl a mohl*.“²⁸¹

Nelze obecně říci, že vědomá nedbalost představuje vyšší míru zavinění než nedbalost nevědomá. Trestní zákoník zakotvuje tzv. hrubou nedbalost (ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku), která ovšem není další odvozenou formou nedbalosti, neboť se jedná o vyjádření vyšší míry nedbalostního zavinění, a je tak nerozhodné, zda se jedná o nedbalost vědomou či nevědomou.²⁸² Vyšší míra nedbalosti může mít vliv na výši uloženého trestu.

V případě trestných činů, k nimž postačí zavinění z nedbalosti (ust. § 13 odst. 2 trestního zákoníku), obecně platí, že je lze spáchat jak z vědomé, tak nevědomé nedbalosti. Pokud se při spáchání trestního činu vztahuje na určité okolnosti, které tvoří obsah zavinění²⁸³, vědomá nedbalost pachatele, zatímco se na ostatní relevantní skutečnosti vztahuje nedbalost nevědomá, bude tento trestný čin posuzován jako spáchaný z nevědomé nedbalosti.²⁸⁴

Nedbalostní zavinění je vyloučeno při přípravě zvláště závažného zločinu a pokusu trestného činu, při účastenství na trestném činu a spolupachatelství.

5.2.1 Míra opatrnosti

Trestní zákoník se při definování nedbalosti omezuje pouze na její formy. Na nauce a soudní praxi tak spočívá zodpovězení otázky, co je měřítkem (kritériem) nedbalosti v obou jejích formách. Kritérium nedbalosti slouží ke zjištění, zda byl trestný čin spáchan z nedbalosti či zda jde již o nezaviněný čin, v důsledku uplatňování zásady odpovědnosti za zavinění tedy o čin beztrestný. Měřítkem nedbalosti je zachovávání potřebné míry opatrnosti, přičemž míra opatrnosti je dána „*(...) spojením objektivního a subjektivního hlediska při předvídání způsobení poruchy nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem, neboť jedině spojení obou těchto hledisek při posuzování trestní odpovědnosti za trestný čin z nedbalosti odpovídá zásadě odpovědnosti za zavinění v trestním právu*.“²⁸⁵ V případě, že by jedno z těchto hledisek nebylo naplněno,

²⁸¹ HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. Op. cit., s. 50.

²⁸² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 193.

²⁸³ Viz kapitolu 2.4 Obsah zavinění.

²⁸⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 236.

²⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 5 Tdo 540/2012 (č. 5/2013 Sb. rozh. tr.).

nejednalo by se o zaviněný čin. Proto je nutné, aby v případě nevědomé nedbalosti, ale též v případě nedbalosti vědomé, byly povinnost a možnost předvídání způsobení trestněprávně relevantního následku dány současně, aby byla naplněna subjektivní stránka trestného činu. Pokud tedy v určitém případě chybí volní složka zavinění, jako předpoklad úmyslu, a osoba, která způsobila trestněprávně relevantní následek, dodržela potřebnou míru opatrnosti, nejedná se o nedbalost a v souladu se zásadou odpovědnosti za zavinění nevzniká trestní odpovědnost.²⁸⁶

Ačkoliv v definici nedbalosti vědomé není měřítko nedbalosti na rozdíl od nedbalosti nevědomé *expressis verbis* vyjádřeno, uplatní se též v případě vědomé nedbalosti při hodnocení důvodů, pro které se pachatel domníval, že následek nenastane, neboť tyto důvody jsou posuzovány nejen dle toho, jak situaci vnímal pachatel, resp. jak byl pachatel schopen situaci vnímat, ale též vzhledem k vnějším okolnostem případu.²⁸⁷

5.2.1.1 Objektivní vymezení míry opatrnosti

Objektivní vymezení míry opatrnosti vychází z povinnosti předvídat způsobení ohrožení nebo porušení zájmu chráněného trestním zákonem. Na základě objektivního hlediska je zachování stejné míry opatrnosti vyžadováno od všech osob, které lze zařadit do stejné kategorie subjektů obecných, speciálních či konkrétních.²⁸⁸ Za toho předpokladu, že osoba vykonává určitou činnost, na kterou jsou kladeny vyšší nároky, co se týče opatrnosti (např. profese lékaře či lékárníka apod.), je osoba povinna dodržovat tuto vyšší míru opatrnosti, která je ovšem v rámci této skupiny pro všechny osoby opět stejná.²⁸⁹

Rozsah povinné míry opatrnosti je dán množstvím zvláštních právních předpisů publikovaných ve Sbírce zákonů, jejichž účelem je např. regulace provozu na pozemních komunikacích, zdravotnictví či bezpečnosti při práci. Roli ve vymezení míry opatrnosti hrají též technické normy, které na rozdíl od právních předpisů nejsou publikovány ve Sbírce zákonů²⁹⁰, či pravidla uznávaná v rámci určitých oborů, která vyplývají především z vývoje odborných znalostí tohoto oboru, která jsou reflektována

²⁸⁶ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 115.

²⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 195.

²⁸⁸ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-807-4000-423. s. 251.

²⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 6 Tdo 1450/2013.

²⁹⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 1987, sp. zn. 6 Tz 35/87 (č. 28/1988 Sb. rozh. tr.).

specializovanou literaturou (např. *lege artis* v oblasti medicíny). V běžném životě ovšem může nastat situace, pro níž neexistují žádné zvláštní právní předpisy či technické normy, které by danou problematiku upravovaly, resp. ji upravují pouze obecně (např. péče rodiče o dítě). V takovém případě je nutné zkoumat, zda osoba při svém jednání dodržela potřebnou opatrnost přiměřenou okolnostem a situaci, kterou svým jednáním na určitém místě tato osoba sama zapříčinila.²⁹¹ Potřebná míra opatrnosti za této situace vyplývá z obecně uznávaných zásad rozumné opatrnosti a jako taková musí být společností obecně akceptována, tj. soud bude zkoumat, jak by za daných okolností postupoval (jiný) řádný rodič, lékař a další osoby v obdobném postavení.²⁹²

I za toho předpokladu, že by pachatel díky svým znalostem měl za to, že míra opatrnosti stanovená právními předpisy není dostatečná, nelze po pachateli žádat, aby dodržoval míru opatrnosti, která by byla vyšší než ta, jež vyplývá z právních předpisů.²⁹³

V případě, že osoba dodrží objektivní míru opatrnosti, nevzniká trestní odpovědnost a takové jednání nemůže být posouzeno jako trestný čin, i kdyby došlo k nehodě.²⁹⁴

5.2.1.2 Subjektivní vymezení míry opatrnosti

V souladu se zásadou odpovědnosti za zavinění je žádoucí, aby bylo v případě trestního postihu přihlédnuto též k osobním poměrům pachatele a k okolnostem, za nichž došlo ke spáchání trestného činu. Nelze se tak omezit na pouhé konstatování, že pachatel nedodržel objektivní míru opatrnosti, pokud míru opatrnosti v konkrétním případě dodržet nemohl. Z tohoto důvodu je pro trestní odpovědnost důležité i tzv. subjektivní vymezení míry opatrnosti, které „(...) představuje takovou míru opatrnosti, kterou je schopen pachatel zachovat v každém konkrétním případě, s přihlédnutím k jeho osobním vlastnostem, způsobilosti či postavení, projevujícím se při spáchání (páchání) trestného činu.“²⁹⁵ Při posuzování subjektivní míry opatrnosti je tak nutné přihlédnout k osobním poměrům pachatele, zejm. k jeho fyzickým i psychickým vlastnostem, k jeho vzdělání, inteligenci i zkušenostem či k zdravotnímu stavu, neboť i

²⁹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 19. 11. 1976, sp. zn. 6 Tz 55/76 (č. 14/1978 Sb. rozh. tr.).

²⁹² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 235.

²⁹³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I*. Op. cit., s. 237.

²⁹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 6 Tdo 1450/2013.

²⁹⁵ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva*. Op. cit., s. 250.

náhlá nevolnost může mít vliv na dodržování míry opatrnosti; nelze však zohledňovat skutečnost, že pachatel disponuje zvláštními znalostmi, či mimořádnou schopností reagovat. Kromě osobních poměrů pachatele je také nezbytné vzít v úvahu okolnosti, za kterých pachatel jednal, přičemž tyto okolnosti mohou vzniknout nezávisle na pachateli, ale mohou být i jím vyvolány. Jedná se např. o místo a čas činu, povětrnostní podmínky, mimořádný průběh události apod.²⁹⁶ Nicméně je nutné, aby nedbalost byla shledána v jednání pachatele spočívajícím v tom, že pachatel ze své vůle započal práci, příp. vykonával zaměstnání či jinou činnost, na které zjevně nestačí, např. z důvodu chybějících znalostí či současného fyzického stavu.²⁹⁷

„Nedbalostně tedy jedná ten, kdo nedodržuje míru opatrnosti, ke které je v rámci okolností povinen (objektivní hledisko) a podle svých možností schopen (subjektivní hledisko).“²⁹⁸

Mezi nedodržením potřebné míry opatrnosti a porušením či ohrožením zájmu chráněného trestním zákonem musí existovat příčinná souvislost. Jak je uvedeno výše, zavinění se musí vztahovat na znaky objektivní stránky trestného činu, tedy i na příčinný vztah mezi jednáním a následkem, tedy pachatel by si alespoň měl a mohl představit, že se příčinná souvislost může rozvinout takovým způsobem, jakým k tomu došlo, aby byl trestný čin zaviněný. Pokud však pachatel nemohl předvídat, jakým způsobem se příčinný vztah rozvine, není za takový čin odpovědný.²⁹⁹ Z tohoto důvodu Nejvyšší soud Slovenské republiky shledal, že pachatel (řidič autobusu, který v důsledku nedovolené a nepřiměřené rychlosti s autobusem havaroval) není odpovědný za smrt poškozeného, neboť v daném případě bylo prokázáno, že po zřícení autobusu do řeky se poškozený dostal bezpečně na břeh s lehkými zraněními, která by bylo možné posoudit nanejvýš jako újmu na zdraví. Poškozený zemřel následně utonutím na místě vzdáleném 140 metrů od místa nehody. Jeho smrt, pro pachatele nepředvídatelná, tak není zahrnuta zaviněním pachatele, neboť si pachatel neměl a nemohl představit, že se příčinná souvislost takto rozvine.³⁰⁰ Naopak v případě pachatele, který po předchozím požití alkoholu narazil vozidlem na vyznačeném přechodu pro chodce do poškozeného, který v důsledku srážky s vozidlem utrpěl těžkou újmu na zdraví a následně zemřel

²⁹⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 236.

²⁹⁷ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 116.

²⁹⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 237.

²⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1980, sp. zn. 2 Tz 10/80 (č. 20/1981 Sb. rozh. tr.).

³⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu SR ze dne 24. 1. 1991, sp. zn. 8 Tz 124/90 (č. 20/1992 Sb. rozh. tr.).

z důvodu selhání krevního oběhu, shledal soud, že pachatel měl a mohl alespoň v hrubých obrysech předpokládat, že srážka může mít za důsledek též smrt poškozeného, zvláště s přihlédnutím k jeho vysokému věku, ačkoliv nebyl podrobně seznámen se zdravotním stavem poškozeného.³⁰¹

Kromě příčinné souvislosti musí existovat mezi porušením potřebné míry opatrnosti a následkem další vztah, a sice takový, že účelem předpisů, které určují rozsah povinné míry opatrnosti, musí být právě zabránění takovému druhu následku, jaký nastal.³⁰² Proto nebude porušením povinné míry opatrnosti, pokud řidič, který nerespektoval světelné signalizační zařízení a projel křižovatkou, ve vzdálenosti 500 metrů od této křižovatky srazil podnapilého chodce, který mu vběhl do cesty, přičemž řidič vozidla nemohl srážce již zabránit, neboť světelná signalizační zařízení slouží k zachování bezpečnosti pouze v rámci křižovatky. Ačkoliv je tak dána příčinná souvislost mezi nerespektováním světelného signalizačního zařízení a následným zraněním chodce v podobě těžké újmy na zdraví (kdyby byl zůstal řidič na křižovatce stát, k nehodě by nedošlo), není zde však vztah mezi účelem předpisu a následkem.³⁰³

5.2.2 Nedbalost vědomá

Trestný čin je dle ust. § 16 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku spáchán z nedbalosti, jestliže pachatel věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí. Složka vědění má v případě nedbalosti vědomé povahu soudu problematického nebo nanejvýš asertorického.³⁰⁴

Oproti druhé odvozené formě nedbalosti, tj. nedbalosti nevědomé, se nedbalost vědomá vyznačuje přítomností složky vědění, neboť pachatel si je vědom toho, že může následek relevantní z hlediska trestního práva způsobit. Pachatel je tak schopen rozpoznat a zhodnotit možné nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému zákoníkem, resp. skutečnosti, které toto nebezpečí vytvářejí nebo vyvolávají, nicméně pachatel nedocení potenciálně možný následek svého jednání. Z tohoto hlediska pachatel nedostatečně zhodnotí nebezpečí hrozící z jeho jednání a bez přiměřených důvodů

³⁰¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 13. 1. 1981 sp. zn. 5 Tz 66/80 (č. 21/1981 Sb. rozh. tr.).

³⁰² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I.* Op. cit., s. 239.

³⁰³ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné.* Op. cit., s. 194.

³⁰⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné.* Op. cit., s. 294.

spoléhá, že k následku jeho jednání nedojde.³⁰⁵ „Na rozdíl od eventuálního úmyslu, kde nefigurují žádné důvody pro ‚spoleh‘, počítá vědomě nedbalý pachatel s konkrétními okolnostmi (důvody), o nichž ví, které by měly zabránit trestněprávnímu následku, ovšem nesprávně hodnotí jejich ‚zabraňující‘ potenciál.“³⁰⁶ Důvody a jejich přiměřenost, resp. nepřiměřenost ovšem nelze zaměňovat s omylem, který způsobuje neshodu pachatelova vědění, tj. jeho vnímání a představy, s realitou, přičemž tato nesprávná představa o určitých okolnostech má vliv na pachatelovu odpovědnost. Naopak v případě vědomé nedbalosti pachatel zná rozhodné okolnosti, ale chybně je hodnotí.

Jak je uvedeno výše, při hodnocení přiměřenosti důvodů, pro které se pachatel domníval, že následek nenastane, se uplatňuje měřítko nedbalosti. Vědomá nedbalost pachatele totiž musí být dána nejen z toho ohledu, že pachatel ví, že určitý postup je v rozporu s právními předpisy, ale též je třeba posoudit přiměřenost důvodů podle toho, jak situaci vnímal pachatel, resp. měl možnost ji vnímat. Při posuzování přiměřenosti důvodů, pro které pachatel spoléhal, že následek nenastane, je tak nutné přihlídnout též ke zkušenostem pachatele a k ostatním okolnostem případu.³⁰⁷ Dle Nejvyššího soudu došly soudy v tomto konkrétním případě nesprávně k závěru, že obvinění z přiměřených důvodů spoléhali, že k následku, těžkému zranění poškozeného a jeho následné smrti, nedojde, neboť soudy braly v potaz pouze skutečnost, že jeden z obviněných varoval poškozeného, aby při vyorávce brambor s nedostatečně vybaveným vyorávačem bez ochranného krytu na náhonovém hřídeli neopouštěl sedačku vyorávače za provozu, neboť může dojít k jeho zranění. Dle Nejvyššího soudu je však třeba přihlídnout též ke zkušenostem obviněného, podle jehož výpovědi si za přítomnosti poškozeného před jeho zraněním počínal sám stejně nebezpečně jako později poškozený. Skutečnost, že pachatel zakázal poškozenému pro něj nebezpečně jednat, tak sama o sobě nevylučuje zavinění pachatele.

Od úmyslného zavinění se nedbalost vědomá liší v absenci volní složky, neboť pachatel nechce následek způsobit ani s jeho způsobením není srozuměn; pachatel naopak spoléhá, že porušení nebo ohrožení zájmu nezpůsobí.³⁰⁸ Pro odlišení vědomé nedbalosti od nepřímého úmyslu je nezbytné hodnotit důvody, pro něž pachatel spoléhá,

³⁰⁵ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 116.

³⁰⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 295.

³⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 7. 1965, sp. zn. Tz 38/65 (č. 45/1965 Sb. rozh. tr.).

³⁰⁸ Srov. kapitulu 3.1.3 Hraniční formy nepřímého úmyslu.

že následek nenastane – takové důvody musí být dostatečné, tj. ačkoliv v daném případě způsobení následku nezabránilo, v jiné situaci a za jiných podmínek by k tomu byly způsobilé.³⁰⁹ Dostatečným důvodem tedy nebude šťastná náhoda; takový případ by byl subsumován pod nepřímý úmysl.

5.2.3 Nedbalost nevědomá

Ustanovení § 16 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku vymezuje druhou odvozenou formu nedbalosti, a sice nedbalost nevědomou. Trestný čin je spáchán z nevědomé nedbalosti tehdy, jestliže pachatel nevěděl, že svým jednáním může porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl.

V případě nevědomé nedbalosti pachatel neví o možnosti způsobení následku relevantního z hlediska trestního práva a v důsledku této (kvalifikované) absence složky vědění pak kvalifikovaně chybí též složka volní. Odpovědnost za trestný čin spáchaný z nevědomé nedbalosti je tak založena na pachatelově povinnosti a možnosti předvídat způsobení následku, čímž se tato situace liší od náhody, tj. od stavu, při němž chybí zavinění ve smyslu trestního práva.³¹⁰ Na rozdíl od nedbalosti vědomé je v ust. § 16 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku výslovně zakotveno měřítko nedbalosti; objektivní hledisko je vyjádřeno formulacemi „okolnosti případu“ a „povinnost vědět“, zatímco „osobní poměry pachatele“ a „možnost vědět“ značí hledisko subjektivní.³¹¹ Tato dvě hlediska musí být dána současně; při absenci byť i jedné z nich by takový čin nebyl zaviněný.³¹²

Nedbalostní zavinění tak nebylo shledáno v jednání obviněného, jenž srazil automobilem podnapilého chodce, který se potácel na silnici I. třídy, a který následně utrpěným zraněním podlehl. Obviněný dle soudu zachoval objektivní míru opatrnosti, neboť v noci na silnici I. třídy mimo obec řídil automobil rychlostí 85 km/h, při níž byl schopen zastavit na vzdálenost odpovídající dosvitu potkávacích světel. Při posuzování dodržení subjektivní míry opatrnosti je nezbytné v případě dopravních trestných činů vycházet z konkrétní dopravní situace, při níž řidič hodnotí okolnosti, které dopravní situaci ovlivňují, jako jsou povětrnostní podmínky, povaha komunikace, chování

³⁰⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. 8 Tdo 1161/2005.

³¹⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 238.

³¹¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. Op. cit., s. 296.

³¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 3. 1986, sp. zn. 4 Tz 9/86 (č. 6/1988 Sb. rozh. tr.).

ostatních účastníků silničního provozu apod. Obviněný za daných podmínek tedy nevěděl a ani nemohl vědět, že se na silnici pohybuje chodec a ve chvíli, kdy toto zpozoroval, již nebylo vzhledem k rychlosti vozidla možné srážce s chodcem zabránit. Vzhledem k zachování objektivní i subjektivní míry opatrnosti tak byl obviněný soudem zproštěn obžaloby.³¹³

5.2.4 Hrubá nedbalost

Hrubá nedbalost byla do českého právního řádu zavedena s účinností současného trestního zákoníku v ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku, podle kterého je trestný čin spáchán z hrubé nedbalosti, jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem. Důvodová zpráva uvádí, že hrubou nedbalostí se nemíní další odvozená forma nedbalosti, nýbrž se jedná o vyšší stupeň míry nedbalosti ve formě nedbalosti vědomé i nevědomé.³¹⁴ Jak již napovídá znění ust. § 16 odst. 2 trestního zákoníku, též v případě hrubé nedbalosti bude nutné zkoumat objektivní i subjektivní hledisko míry opatrnosti, tzn. brát v potaz jednak povinnosti uložené zvláštními právními předpisy či jinými pravidly a jednak vlastnosti, zkušenosti, znalosti a okamžitý stav pachatele a okolnosti konkrétního případu. Rozhodujícím pro posouzení míry nedbalosti, tj. pro posouzení, zda se v daném případě jedná o nedbalost „lehkou“ či hrubou ve smyslu trestního zákoníku, bude přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti, který je trestním zákoníkem charakterizován zřejmou bezohledností k zájmům chráněným trestním zákonem.³¹⁵ Tato (zřejmá) bezohlednost značí, že pachatel nebere ohled na zájmy, které jsou trestním zákonem chráněny.

Zvláštní část trestního zákoníku poté ve skutkových podstatách některých trestných činů počítá s hrubou nedbalostí jako předpokladem pro vznik trestní odpovědnosti; příkladem mohou být trestné činy způsobení úpadku dle ust. § 224 trestního zákoníku, přičemž tento trestný čin může být spáchán též úmyslně, či poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti dle ust. § 294 trestního zákoníku.

³¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2001, sp. zn. 3 Tz 182/2001 (č. 43/2002 Sb. rozh. tr.).

³¹⁴ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 3. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>, s. 202.

³¹⁵ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní zákoník*. Op. cit., s. 118.

Vzhledem k tomu, že hrubou nedbalost trestní zákon č. 140/1961 Sb. neznal, zabýval se Nejvyšší soud tím, podle kterého zákona mají být posuzovány skutky spáchané za účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb., o kterých je rozhodováno za účinnosti současného trestního zákoníku. K naplnění subjektivní stránky některých trestných činů, u nichž podle trestního zákona č. 140/1961 Sb. bylo vyžadováno k jejich spáchání „pouhé“ kulpózní zavinění, je totiž v současné době potřeba hrubá nedbalost. Z toho důvodu některé skutky, které by byly trestnými činy podle trestního zákona, však nemusí být trestnými činy dle současného trestního zákoníku, neboť zavinění pachatele nemusí dosahovat požadované intenzity. Nejvyšší soud tak došel k závěru, že skutek spáchaný za účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb., o kterém se rozhoduje po dni 1. 1. 2010, může být posouzen jako trestný čin pouze za toho předpokladu, že je trestným činem podle obou těchto zákonů; pokud by totiž nebyl naplněn znak hrubé nedbalosti, bylo by nutné postupovat dle ust. § 2 odst. 1 trestního zákoníku a na případ aplikovat příznivější zákonnou úpravu, tj. trestní zákoník, neboť podle něj by byl daný čin beztrestný. Za předpokladu, že soud shledá, že skutek má znaky trestného činu podle obou zákonů, pak klasicky zákonné úpravy porovná a použije tu, která je pro pachatele příznivější, tj. může na daný případ aplikovat též trestní zákon č. 140/1961 Sb.³¹⁶

³¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1298/2011 (č. 54/2012 Sb. rozh. tr.).

6 Vybrané problémy zavinění

6.1 Vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu

V současné době ve spojení s trestným činem neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku dle ust. § 234 odst. 1 trestního zákoníku můžeme hovořit o problému zvaném vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu. Trestný čin neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku záleží v tom, že pachatel bez souhlasu oprávněného držitele sobě nebo jinému opatří, zpřístupní, přijme nebo přechovává platební prostředek jiného, zejména nepřenositelnou platební kartu identifikovatelnou podle jména nebo čísla, elektronické peníze, příkaz k zúčtování, cestovní šek nebo záruční šekovou kartu, dále i např. šek či směnku.

Trestní zákoník v rámci této skutkové podstaty chrání jako objekt trestného činu především řádné fungování celého, zejm. bezhotovostního platebního styku.³¹⁷ K naplnění subjektivní stránky tohoto trestného činu je zapotřebí úmyslu, přičemž postačí i úmysl nepřímý. Zavinění pachatele je nutné zkoumat pouze vzhledem k opatření, kterým se rozumí jakýkoliv způsob nabytí platebního prostředku jiného, zpřístupnění, přijetí nebo přechovávání platebního prostředku jiného bez souhlasu oprávněného. Pachatel nemusí mít v úmyslu způsobit jinému majetkovou škodu, např. použít platební prostředek k placení či k výběru hotovosti, anebo se na úkor oprávněného obohatit. Předmětem útoku je dle dané skutkové podstaty platební karta (platební prostředek), nikoliv peněžní prostředky na bankovním účtu.³¹⁸

Judikatura v souvislosti s tímto trestným činem doznala změny, co se týče dovozování nepřímého úmyslu pachatele ve vztahu k tomuto trestnému činu. Problém s posouzením zavinění nastává obecně v případech, v nichž pachatel krádeže či loupeže odcizil poškozenému peněženku, resp. tašku, v níž se peněženka nachází, ve které ovšem byla uložena též platební karta. Obecné soudy pak v trestním řízení vyvozují nepřímý úmysl pachatele vztahující se k neoprávněnému opatření si platební karty ze skutečnosti, že pachatel musí vzhledem k rozšířenosti používání platební karty k běžnému bezhotovostnímu platebnímu styku předpokládat, že poškozený může mít v době krádeže peněženky či tašky platební karty ve svých (odcizených) osobních

³¹⁷ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II: § 140 až 421. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5. s. 2248.

³¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1317/2003.

věcech; pachatel si tedy musí být vědom, že svým jednáním může způsobit následek relevantní z hlediska trestního práva a pro takový případ je s tím srozuměn.

Obdobným případem se zabýval též Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 37/03, uveřejněným pod č. 81 ve svazku 33 Sbírký nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky (dále jen „*Sb. nál. a usn.*“), v němž tehdy zkritizoval přístup obecných soudů k posuzování zavinění. Dle Ústavního soudu musí být závěr o nepřímém úmyslu pachatele opřen o konkrétně zjištěné skutečnosti; argument obecného soudu, že obžalovaný „*museli předpokládat, že poškozený může mít platební kartu ve svých osobních věcech*“ proto pokládá při dokazování v trestním řízení za nepřijatelný, neboť postrádá jakékoliv zdůvodnění a svou povahou se blíží konstatování údajné notoriety.

Dle obecných soudů se vzhledem k nárůstu běžného používání platebních karet k bezhotovostnímu platebnímu styku od vydání tohoto nálezu situace ve společnosti změnila, a proto dnes již může pachatel při krádeži peněženky či tašky, v níž se peněženka nachází, předpokládat, resp. alespoň být srozuměn s tím, že je v nich uložena též platební karta. Z tohoto důvodu je pak třeba v konkrétním případě vyvodit, že pachatel jednal ve vztahu k neoprávněnému opatření platebního prostředku v úmyslu nepřímém, když odcizil danou osobní věc poškozeného, v níž by se mohl nacházet platební prostředek.³¹⁹ Obecné soudy tak pokládají výše uvedený nález Ústavního soudu za překonaný.

Tuto „společenskou změnu“ do jisté míry reflektoval Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 19. 6. 2014, sp. zn. III. ÚS 3255/13, uveřejněným pod č. 128 ve svazku 73 *Sb. nál. a usn.* V daném případě byl pachatel shledán vinným ze spáchání trestných činů krádeže dle ust. § 205 odst. 1 písm. b), odst. 2, 3 trestního zákoníku, porušování domovní svobody dle ust. § 178 odst. 1, 2 trestního zákoníku a neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku dle ust. § 234 odst. 1 trestního zákoníku, neboť v několika případech neoprávněně vnikl do rodinných domů za účelem krádeže peněz a jiných cenností, přičemž v jednom z případů odcizil z pánské bundy peněženku, která obsahovala několik platebních karet a hotovost ve výši 40.000,- Kč. Poté, co pachatel opustil rodinný dům, z odcizené peněženky vyňal hotovost a peněženku, spolu

³¹⁹ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2011, sp. zn. 4 Tdo 884/2011, či usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1419/2011.

s platebními kartami uvnitř, odhodil. Před soudem posléze uvedl, že si nebyl vědom toho, že by v peněžence byly platební karty, peněženku si na místě činu neprohližel, neboť v domě panovala tma. Obecné soudy ve vztahu k neoprávněnému opatření platebního prostředku dovodily nepřímý úmysl pachatele s odkazem na nárůst používání platebních karet v běžném životě; pachatel tak musí předpokládat, že (dospělý) poškozený do peněženky uschoval též platební karty a s touto eventuální možností je tedy srozuměn. Nejvyšší soud dále doplnil, že na nepřímý úmysl pachatele lze v konkrétním případě usuzovat též z rozdělení konkrétní peněženky na přihrádky určené k uložení platebních karet, ze skutečnosti, že peněženka nebyla odcizena dítěti či osobě sociálně vyloučené a také s ohledem na trestní minulost pachatele a jeho způsob chování na místě činu, neboť pachatel odcizil celou peněženku namísto toho, aby hotovost z peněženky vyňal jako v předchozích případech. Ústavní soud shledal, že je v tomto ohledu naplněn požadavek na zjištění konkrétních okolností, na nichž má být založen závěr o zavinění pachatele, který byl Ústavním soudem vyjádřen v nálezu sp. zn. IV. ÚS 37/03. Ústavní soud neshledal, že by se odůvodnění napadených rozhodnutí odchylovala od závěrů nálezu sp. zn. IV. ÚS 37/03 a nálezem ústavní stížnost zamítl.

Jan Musil, soudce senátu, který se na tomto nálezu usnesl, připojil k nálezu odlišné stanovisko, neboť dle jeho názoru nebyly znaky trestného činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku naplněny a ústavní stížnosti mělo být vyhověno.³²⁰ Kromě vadného popisu skutku ve výroku odsuzujícího rozsudku Musil shledává nesprávným především závěr obecných soudů o nepřímém úmyslu pachatele, neboť dle jeho názoru není dána ani jedna ze složek zavinění, tj. ani složka vědění ani složka volní, resp. jejich naplnění není prokázáno. Vzhledem k tomu, že nebylo prokázáno, že pachatel věděl o platební kartě uložené v peněžence, není možné nevědění pachatele nahradit úvahami o pachatelově srozumění, neboť obě složky zavinění mají být naplněny samostatně a paralelně a jedna druhou nemůže nahrazovat. Musil je toho názoru, že v daném případě nelze dojít k závěru, že by měl pachatel k opatření karty kladný volný vztah, který je nezbytný k naplnění složky volní, když bezprostředně po vyjmutí peněz peněženku zahodil, přičemž platební karty zůstaly uvnitř. Z toho lze též usuzovat na to, že i kdyby pachatel věděl, že v peněžence jsou platební karty, nebyly platební karty předmětem jeho zájmu. Při dokazování v trestním

³²⁰ Viz také MUSIL, Jan. Přestává platit v českém trestním právu princip odpovědnosti za zavinění? *Trestněprávní revue*. C. H. Beck, 2014, (11-12), s. 251 - 255. ISSN 1213-5313.

řízení je podle něj nepřijatelné, aby (dovolací) soud užíval k vyvrácení námitek obhajoby nepodložené hypotézy namísto pozitivně zjištěných skutečností.

Musil v souvislosti s tímto případem poukazuje na trend, který se dle jeho názoru v současné době v judikatuře soudů rozšiřuje, jenž nazývá „vyprazdňováním subjektivní stránky“, a který se podle něj projevuje zejm. na zákonném vymezení a interpretaci pojmu srozumění. S ohledem na to, že Nejvyšší soud při extenzivním výkladu nepřímého úmyslu zachází až příliš daleko, se Musil obává, aby v rámci trestního práva nedošlo k posunu od odpovědnosti za zavinění k odpovědnosti objektivní.

S názorem obecných soudů, že je nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 37/03 překonaný, nelze souhlasit. Vzhledem k tomu, že je subjektivní stránka obligatorním znakem skutkové podstaty, bez jejíhož naplnění je čin osoby beztrestný, nelze se omezit na pouhé konstatování, že byl úmysl nepřímý pachatele dán vzhledem k nárůstu používání platebních karet a pachatel tak musel být srozuměn s tím, že se v odcizené peněžence nachází i platební karta. Ačkoliv je dokazování zavinění nesmírně složité, nemůže být tento obligatorní znak trestného činu při dokazování opomenut. Závěr o nepřímém úmyslu pachatele je nutné opřít o konkrétně zjištěné okolnosti a řádně odůvodnit. Samozřejmě je zde prostor pro to, aby soudy vzaly v potaz vedle jiných skutečností též běžnost používání platebních karet, tento argument by dle mého názoru totiž mohl nasvědčovat naplnění složky vědění, neboť pachatel si vzhledem ke svým zkušenostem může během páchaní trestného činu představit, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zájem chráněný trestním zákonem. Z této okolnosti však obecné soudy usuzují především na naplnění složky volní, aniž by se příliš zabývaly složkou vědění, kterou je ovšem nutné také prokázat a nikoliv se opírat o to, co pachatel „musel“ vědět, neboť relevantní je to, co pachatel věděl. V tomto ohledu by bylo vhodné, aby se soudy v obdobných případech více zabíraly tím, že pachatel většinou peněženku zahodil bez toho, aby z ní platební karty vyňal, neboť tato skutečnost spíše nasvědčuje tomu, že pachatel nevěděl, že se v peněžence platební karty nachází, a rovněž z ní nelze dovozovat srozumění pachatele s opatřením platební karty.

Skutečnost, že v současné době je běžné mít vzhledem k rozšířenosti bezhotovostního platebního styku platební kartu uloženou v peněžence, tak nesmí sloužit jako jediný argument odůvodňující zavinění pachatele. Z tohoto důvodu

nesouhlasím s názorem obecných soudů, že je nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 37/03 překonaný, naopak se domnívám, že se v oblasti zavinění jedná o nález nadčasový, neboť si lze stěží představit, že by bylo přípustné, aby orgány činné v trestním řízení rezignovaly na dokazování zavinění pachatele. Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 3255/13 uzavřel, že v rámci daného trestního řízení je dostatečné, že okolnosti odůvodňující nepřímý úmysl objasnil Nejvyšší soud, což shledávám nevhodným z hlediska obhajoby, neboť obžalovaný již nemá možnost přezkumu daného rozhodnutí vyšší instancí.

Lze polemizovat nad tím, zda by případná novelizace ust. § 234 odst. 1 trestního zákoníku nepředěšla problémům s posuzováním nepřímého úmyslu ve vztahu k trestnému činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku, neboť jeho skutková podstata je formulována poněkud široce, K tomu ovšem nemusí být dán důvod, pokud se budou obecné soudy při výkladu nepřímého úmyslu držet v intencích právního řádu a dbát na důsledné uplatňování zásady odpovědnosti za zavinění.

6.2 Zavinění bílých koní

Problematika posuzování a dokazování srozumění pachatele se týká též případů, v nichž vystupoval tzv. bílý kůň. Jako bílého koně lze označit osobu, která vykonává trestnou činnost za účelem zakrytí skutečného pachatele nebo osoby, která má prospěch z této činnosti tím, že „(...) svou totožnost a své jméno propůjčí k převzetí práv a povinností, které ve skutečnosti nechce autenticky vykonávat, resp. je vědomě vykonává v roli dobrovolné loutky.“³²¹ Bílý kůň v takovém případě zpravidla obdrží peněžité obnos např. za to, že založí bankovní účet, který je určen k tzv. praní špinavých peněz, či za to, že se formálně stane jednatelem společnosti, avšak tuto činnost fakticky nevykonává. Trestnou činnost bílého koně lze kvalifikovat různě, svým jednáním může spáchat např. trestný čin legalizace výnosů z trestné činnosti či daňové trestné činy. Vzhledem k tomu, že jednání bílého koně většinou napomáhá skutečnému pachateli či organizátorovi trestného činu uniknout trestnímu stíhání a celkově přispívá růstu majetkové a hospodářské kriminality, jedná se o společensky vysoce nebezpečný jev.³²²

³²¹ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2015, sp. zn. 5 To 159/2015.

³²² Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2015, sp. zn. 5 To 159/2015.

V konkrétním případě³²³ se pachatel dopustil pokusu trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby dle ust. § 8 odst. 1 a ust. § 148 odst. odst. 2, 3 písm. c) trestního zákona č. 140/1961 Sb., který spáchal tím, že jako jednatel společnosti s ručením omezeným předložil finančnímu úřadu přiznání k dani z přidané hodnoty, v němž na základě fiktivních faktur uplatnil odpočet této daně. Pachatel v průběhu trestního řízení namítal, že faktury obdržel od společníka, který sjednával veškeré obchody, a tedy nevěděl, že jsou dané faktury fiktivní. Ze smlouvy o výkonu funkce, na základě které získával za své „působení“ ve funkci jednatele úplatu, vyplývalo, že pachatel nesmí učinit žádný úkon bez vědomí a pokynu společníka obchodní společnosti, přičemž pachatel sám se žádných obchodů nezúčastnil a neměl nad nimi kontrolu. Díky svému předchozímu působení ve funkci jednatele ovšem pachatel věděl, co výkon funkce statutárního orgánu v souladu s tehdy platným zákonem č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, obnáší, a že jeho postavení slouží pouze k tomu, aby zakrylo nekalost obchodů, které reálně prováděl společník této obchodní společnosti. Ačkoliv pachatel nikdy s prodávajícími společnostmi nikterak nejednal, tím, že podepsal fiktivní faktury, které nebyly vystaveny prodávající společností, potvrdil převzetí zboží, které však vzhledem k fiktivnosti faktur nebylo dodáno. Vzhledem k uvedeným skutečnostem Nejvyšší soud dovodil, že pachatel věděl o možnosti, že faktury byly fiktivní, a z toho důvodu též o možnosti, že je vrácení nadměrného odpočtu daně neoprávněné.

Nejvyšší soud ve vztahu k tomuto trestnému činu dovodil též naplnění volní složky. S ohledem na to, že pachatel formálně setrval ve funkci jednatele ve společnosti s ručením omezeným, za což pobíral odměnu, aniž by reálně tuto funkci vykonával či se alespoň o její výkon zajímal, bylo pachateli lhostejné, že na základě fiktivních faktur může společnost uplatnit nadměrný odpočet daně z přidané hodnoty, a to ve smyslu lhostejnosti nepravé, neboť pachatel zaujímal kladný postoj k oběma variantám, tj. k variantě první a sice že faktury jsou pravé a získání nadměrného odpočtu je oprávněné, a stejně tak k variantě druhé, že jsou faktury fiktivní a získání nadměrného odpočtu je neoprávněné. Pachatel tak musel být srozuměn s možností způsobení porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem.

³²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1396/2008.

Z judikatury obecných soudů vyplývá, že osoba, kterou lze označit za bílého koně, a která se stala statutárním orgánem právnické osoby, musí i přes svůj nezájem o výkon funkce plnit povinnosti uložené příslušnými zákony, a její lhostejnost k trestněprávním důsledkům ji nezbavuje bez dalšího trestní odpovědnosti.³²⁴ Z výše uvedeného případu je zjevné, že soudy se v tomto konkrétním případě dostatečně podrobně zabývaly subjektivní stránkou trestného činu, což potvrdil Nejvyšší soud tím, že dovolání v této věci zamítl. Skutečnost, že osoba představovala bílého koně, nemůže vést k presumpci o srozumění s jakýmkoliv trestněprávně relevantním následkem a složka vědění i volní složka úmyslného zavinění musí být řádně odůvodněny provedenými důkazy.³²⁵ Požadavky na náležité dokazování nepřímého úmyslu bílých koní tak do jisté míry kontrastují se závěry obecných soudů učiněných ve výše uvedených případech, které souvisejí s „vyprazdňováním subjektivní stránky trestného činu“. Zatímco v případě trestného činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku se soudy spokojily s odůvodněním úmyslného zavinění pachatele s odkazem na to, že v dnešní době musí pachatel očekávat, že v odcizené peněžence se nachází též platební karta, v případě trestné činnosti tzv. bílých koní je kladen důraz na důkladné posouzení subjektivní stránky trestného činu. Tento přístup lze v případě zavinění bílých koní považovat za správný.

³²⁴ Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 1635/18.

³²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo poskytnout hlubší právní rozbor zavinění, které je pro trestní právo nepostradatelným institutem. Zavinění, jímž se rozumí vnitřní vztah pachatele ke skutečným zakládajícím trestným čin, je jediným obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, která spolu s dalšími typovými znaky tvoří skutkovou podstatu trestného činu. Vzhledem k důslednému uplatňování zásady *nullum crimen sine culpa* v trestním právu je zavinění nezbytné pro vznik trestní odpovědnosti, neboť nezaviněné následky nelze pachateli přičítat.

Postavením zavinění v rámci trestného činu se zabývala první část práce, v níž byly vymezeny další podmínky, které musí být naplněny, aby došlo ke vzniku trestní odpovědnosti. Těmito podmínkami jsou protiprávnost a znaky formální, které lze rozdělit na znaky obecné, jimiž jsou věk, přičetnost a případně též rozumová a mravní vyspělost, a typové, mezi něž se řadí vedle subjektivní stránky též objekt, objektivní stránka trestného činu a subjekt. Vzhledem k obsáhlosti pojmu zavinění byl obecný výklad o tomto znaku vyčleněn do samostatné části práce. Subjektivní stránka trestného činu však vedle zavinění pachatele zahrnuje další znaky, tj. pohnutku a cíl, které ovlivňují povahu a závažnost trestného činu a případně mohou tvořit tzv. fakultativní znaky skutkové podstaty.

Na počátku části druhé je zavinění definováno a je blíže objasněna zásada odpovědnosti za zavinění, včetně výjimky z této zásady v podobě trestného činu opilství. Vzhledem k časté záměně těchto pojmů je od zavinění odlišen termín vina, která značí naplnění podmínek trestní odpovědnosti, zatímco zavinění je pojem užší, neboť je jednou z těchto podmínek. Zavinění je založeno na existenci složek vědění a volní, kterým se druhá část práce rovněž věnuje, přičemž české trestní právo na jejich základě tradičně rozeznává dvě formy zavinění, úmysl a nedbalost, ačkoliv se v české právní historii objevily snahy o nahrazení této bipartice. Nejvýznamnějším počinem v tomto směru bylo vypracování tripartice zavinění profesorem Miříčkou. Stručně jsou také představeny hlavní rozdíly mezi českou právní úpravou zavinění a úpravou angloamerickou, která vychází ze soudcovského práva. Následně jsou vymezeny okolnosti, na které se zavinění pachatele musí vztahovat, aby se jednalo o zaviněný čin, a které tvoří obsah zavinění. Od obsahu zavinění a jeho forem se odvíjí míra (intenzita) zavinění, která hraje roli při úvahách soudu o stanovení druhu a výměry trestu. Závěr

částí druhé přináší stručný vhled do judikatury soudů týkající se dokazování zavinění, které je vzhledem k tomu, že jeho předmětem je vnitřní, tj. psychický stav pachatele, nesmírně složitou, avšak nezbytnou součástí trestního řízení.

Ačkoliv právnická osoba jako umělá konstrukce nemůže prožívat psychické stavy, je nutné uplatnění zásady odpovědnosti za zavinění zachovat i vzhledem k trestní odpovědnosti právnických osob. Jako zvláštní odpovědnost právnické osoby za zavinění je tak třeba považovat odpovědnost založenou na přičitatelnosti trestného činu právnické osobě, jejíž aspekty jsou předmětem zkoumání v části třetí diplomové práce. V současné době je předmětem diskuzí pátý odstavec vložený novelou do ust. § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, který umožňuje právnické osobě vyvinut se z trestní odpovědnosti.

Jednotlivé kapitoly v rámci části čtvrté kopírují vývoj zákonné úpravy zavinění od vzniku Československa do současnosti. Zákon o zločinech, přečinech a přestupcích ve srovnání s ostatními trestními kodexy nedefinoval nedbalost a obsahoval určité výjimky ze zásady odpovědnosti za zavinění. Od přijetí trestního zákona č. 86/1950 již následující trestní kodexy důsledně vymezovaly všechny formy zavinění, základní i odvozené, přičemž se postupně pouze upravovala jejich zákonná znění, nicméně základ jejich úpravy zůstává až na drobné odchylky stejný.

Část pátá plynule navazuje na část čtvrtou, neboť se podrobně zabývá jednotlivými formami zavinění, jak je obsahuje současný trestní zákoník. Vzhledem k zákonnému řazení jednotlivých forem, které odráží jejich závažnost, je nejdříve analyzován úmysl a jeho odvozené formy, tj. úmysl přímý a nepřímý. Již odedávna při posuzování subjektivní stránky trestného činu činil větší potíže úmysl nepřímý vzhledem k jeho nesnadnému odlišení od nedbalosti vědomé, a to zejména v případech lhostejnosti. Domnívám se, že i přes zakotvení zákonné definice srozumění, resp. jeho spodní hranice nelze uzavřít, že byla problematika lhostejnosti vyřešena, neboť v určitých případech by posuzování pravé lhostejnosti jako úmyslu nepřímého mohlo vést k rozporu se zásadou odpovědnosti za zavinění. V rámci nedbalosti je poté rozebráno její měřítko, kterým je zachovávání náležité míry opatrnosti a které je dáno spojením objektivního a subjektivního hlediska, a následně jsou odlišeny jednotlivé formy nedbalosti. Vzhledem k tomu, že se trestní zákoník do jisté míry navrátil k pojmu

hrubá nedbalost, je výkladem o tomto vyšším stupni míry nedbalosti zakončena pátá část.

Část šestá je věnována problému, který se v současnosti v souvislosti se zaviněním vyskytuje, a sice tzv. vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu. Tento jev souvisí s posuzováním úmyslu nepřímého především ve vztahu k trestnému činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku. Dle mého názoru je dokazování nepřímého úmyslu v některých trestních řízeních vedených ohledně těchto trestných činů značně opomíjeno, zvláště pokud je porovnáme s požadavky na dokazování nepřímého úmyslu v rámci trestního řízení vedeného proti tzv. bílému koni.

Zavinění je i přes svou dlouhou tradici v českém trestním právu institutem problematickým, což je dáno zřejmě tím, že se jedná o psychický vztah, přičemž zákonná dikce ani nauka nemůže nikdy dostatečně vystihnout, co se odehrává v mysli pachatele. Lze polemizovat nad tím, zda by určitým řešením tohoto stavu, především problematické hranice mezi úmyslem a nedbalostí, nebylo vybudování forem zavinění pouze na složce vědění, jak je navrhoval profesor Miříčka. I takový koncept by ovšem zapříčinil řadu dalších problémů, již jen z toho hlediska, že by bylo nutné zasáhnout do trestního zákoníku více než jen pouhou novelizací současných zákonných ustanovení o zavinění. Současnou úpravu zavinění lze tedy označit za dostatečnou, neboť v drtivé většině případů lze nalézt uspokojivé řešení.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7.
- CARD, Richard. *Card, Cross, and Jones Criminal Law*. 18th ed. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-923163-8.
- *Československé trestní právo: Učební texty pro studující právnických fakult. Svazek I. Obecná část*. Praha: Orbis, 1957.
- DRAŠTÍK, Antonín, FREML, Robert, DURDÍK, Tomáš, RŮŽIČKA, Miroslav, SOTOLÁŘ, Alexandr a kol. *Trestní zákoník: Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.
- FENYK, Jaroslav, SMEJKAL, Ladislav a BÍLÁ, Irena. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář. 2. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-965-7.
- FENYK, Jaroslav a SMEJKAL, Ladislav. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-720-9.
- GLOGAR, Rudolf a kol. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: Orbis, 1958.
- HERRING, Jonathan. *Criminal Law: Text, Cases and Materials*. 6th ed. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-870227-6.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob - pět let poté*. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-205-9.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice - problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část. Zvláštní část. 6. vyd.* Praha: Leges, 2017. Student. ISBN 978-80-7502-236-3.
- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní - minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-185-4.

- KALLAB, Jaroslav. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. Praha: Melantrich, 1935. Vysokoškolské rukověti. Řada spisů právnických a hospodářských.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Kurs trestního práva: Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-807-4000-423.
- KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné: Obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Beckovy právní učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vyd. Praha: Leges, 2010. Student. ISBN 978-80-87212-39-4.
- MIŘIČKA, August. *O formách trestné viny a jich úpravě zákonné*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902.
- MIŘIČKA, August. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. 10. vyd. Praha: Všehrad, 1932.
- NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo hmotné*. 4. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-651-4.
- ORMEROD, David a LAIRD, Karl. *Smith and Hogan's Text, Cases, and Materials on Criminal Law*. 11th ed. New York: Oxford University Press, 2014. ISBN 978-0-19-969488-4.
- SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Československé trestní právo: Svazek I. Obecná část*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1969.
- SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav a CÍSAŘOVÁ, Dagmar. *Základy trestní odpovědnosti: podstatně přepracované a doplněné vydání*. Praha: Orac, 2003. Systém českého trestního práva. ISBN 80-861-9974-6.
- SOLNAŘ, Vladimír, FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar a VANDUCHOVÁ, Marie. *Systém českého trestního práva: I. Trestní právo a trestní zákony. II. Základy trestní odpovědnosti. III. Tresty a ochranná opatření*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9.
- SOLNAŘ, Vladimír. *Trestní právo hmotné: Část obecná*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník I: § 1 až 139. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník II: § 140 až 421. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
- ŠÁMAL, Pavel, DĚDIČ, Jan, GŘIVNA, Tomáš, PÚRY, František a ŘÍHA, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob: Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-592-3.
- ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie, VOKOUN, Rudolf a kol. *Trestní právo hmotné*. 8. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-358-7.
- VLČEK, Eduard. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4056-4.

Seznam použitých odborných článků

- ČEP, David. Nad zaviněním jako základem trestného činu právnické osoby (tj. k přičitatelnosti a otázkám souvisejícím). *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2016, 24(15 - 16), s. 531 - 540. ISSN 1210-6410.
- DOLENSKÝ, Adolf. Eventuální úmysl aneb případ slečny ze střelnice. *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 1998, 6(2), s. 55-59. ISSN 1210-6410.
- HERCZEG, Jiří. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2009, (10), s. 47 - 53. ISSN 1210-6348.
- JELÍNEK, Jiří. Nad koncepcí trestní odpovědnosti právnických osob v českém trestním právu. *Kriminalistika*. Ministerstvo vnitra ČR, 2016, 49(1), s. 3 - 18. ISSN 1210-9150.
- KRATOCHVÍL, Vladimír. „Smiří“ se české soudy s novým ustanovením § 15 odst. 2 trestního zákoníku? In: *Dny práva - 2009 - Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4990-1.
- MUSIL, Jan. Přestává platit v českém trestním právu princip odpovědnosti za zavinění? *Trestněprávní revue*. C. H. Beck, 2014, (11-12), s. 251 - 255. ISSN 1213-5313.
- PELC, Vladimír. Kritika nové metodiky nejvyššího státního zastupitelství k trestní odpovědnosti právnických osob a obrácené důkazní břemeno. *Bulletin advokacie*. Česká advokátní komora, 2018, (11), s. 40 - 43. ISSN 1210-6348.

- ŠÁMAL, Pavel. Ještě k zavinění právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. *Právní rozhledy*. C. H. Beck, 2017, 25(5), s. 169 - 179. ISSN 1210-6410.
- ŠÁMAL, Pavel. K trestní odpovědnosti právnických osob po novele provedené zákonem č. 183/2016 Sb. *Trestněprávní revue*. C. H. Beck, 2016, 15(11-12), s. 247 - 253. ISSN 1213-5313.
- ŠÁMAL, Pavel. Několik poznámek k úpravě zavinění v rekodifikaci trestního práva hmotného. In: *Ve službách práva: Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze*. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-820-7.

Seznam použitých právních předpisů

- Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.
- Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého.
- Ústavní dekret prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl., o obnovení právního pořádku.
- Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Seznam použitých důvodových zpráv

- Národní shromáždění republiky Československé. I. volební období. 1948 - 1954. Tisk 472 – Vládní návrh. Trestní zákon. Důvodová zpráva [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0472_09.htm.
- Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. VI. volební období. 2010 – 2013. Tisk 285 – Vládní návrh na vydání zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a

řízení proti nim. Důvodová zpráva [cit. 18. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=69428>.

- Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. V. volební období. 2006 – 2010. Tisk 410 – Vládní návrh na vydání zákona, trestní zákoník. Důvodová zpráva [cit. 18. 10. 2019]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>.

Seznam použitých internetových zdrojů

- *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim* [online]. Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. 2. vyd. Nejvyšší státní zastupitelství, dne 14. 8. 2018, sp. zn. 1 SL 141/2017 [cit. 25. 10. 2019]. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Soubory_ke_stazeni/1_SL_141_2017_Aplikace_8_odst.5_ZTOPO.pdf.
- LOVELESS, Janet. *Complete Criminal Law: Text, Cases, and Materials* [online]. 5th ed. New York: Oxford University Press, 2016 [cit. 8. 10. 2019]. ISBN 978-0-19-875329-2. Dostupné z: <https://www.oxfordlawtrove.com/view/10.1093/he/9780198753292.001.0001/he-9780198753292-chapter-3>.

Seznam použité judikatury

- Rozhodnutí Court of Criminal Appeal *R v Bateman*, [1925] 19 Cr App R 8.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 21. 12. 1962, sp. zn. 9 Tz 46/62, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 19/1963 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 1. 7. 1965, sp. zn. Tz 38/65, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 45/1965 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22. 5. 1968, sp. zn. 4 Tz 26/68, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 50/1968 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 6. 1968, sp. zn. 7 Tz 28/68, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 62/1968 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 10. 12. 1968, sp. zn. 8 Tz 122/68, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 19/1969 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 7. 12. 1971, sp. zn. 2 Tzf 3/71, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 3/1972 Sb. rozh. tr.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 4. 1972, sp. zn. 2 Tzf 1/72, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 60/1972 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 23. 11. 1972, sp. zn. 1 Tz 68/72, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 36/1973 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 25. 1. 1974, sp. zn. 7 To 45/73, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 38/1976 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Court of Appeal *R v Mohan*, ze dne 4. 2. 1975 [1976] QB 1.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 31. 7. 1975, sp. zn. Tzv 23/75, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 33/1976 Sb. rozh. tr.
- Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 16. 6. 1976, č. j. Tpjf 30/76, publikována ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 41/1976 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 7. 9. 1976, sp. zn. 5 Tz 26/79, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 10/1977 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 19. 11. 1976, sp. zn. 6 Tz 55/76, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 14/1978 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 11. 1980, sp. zn. 2 Tz 10/80, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 20/1981 Sb. rozh. tr.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 13. 1. 1981 sp. zn. 5 Tz 66/80, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 21/1981 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 17. 3. 1986, sp. zn. 4 Tz 9/86, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 6/1988 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 7. 1987, sp. zn. 6 Tz 35/87, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 28/1988 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 1990, sp. zn. 7 Tz 44/90, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 35/1991 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Nejvyššího soudu SR ze dne 24. 1. 1991, sp. zn. 8 Tz 124/90, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 20/1992 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1993, sp. zn. 5 To 76/93, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 10/1994 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 11. 1993, sp. zn. 7 To 168/93, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 18/1994 Sb. rozh. tr.
- Nález Ústavního soudu ze dne 6. 6. 1996, sp. zn. I. ÚS 46/96, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 43/1996 Sb. nál. a usn.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 3. 1999, sp. zn. 5 Tz 20/99, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 6/1999 Sb. rozh. tr.
- Nález Ústavního soudu ze dne 24. 2. 2000, sp. zn. IV. ÚS 582/99, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 30/2000 Sb. nál. a usn.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 1. 2001, sp. zn. 5 Tz 269/2000.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 9. 2001, sp. zn. 3 Tz 182/2001, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 43/2002 Sb. rozh. tr.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2002, sp. zn. III. ÚS 521/01, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 13/2002 Sb. nál. a usn.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 2. 2003, sp. zn. 4 Tz 5/2003.
- Rozhodnutí House of Lords *R v G and Another*, ze dne 16. 10. 2003 [2003] UKHL 50.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2003, sp. zn. 7 Tdo 1317/2003.
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 6. 2004, sp. zn. IV. ÚS 37/03, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 81/2004 Sb. nál. a usn.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 3. 2005, sp. zn. 5 Tdo 291/2005, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 53/2005 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 10. 2005, sp. zn. 8 Tdo 1161/2005.
- Nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 2005, sp. zn. II. ÚS 369/05, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 24/2005 Sb. nál. a usn.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 12. 2005, sp. zn. 5 Tdo 1466/2005, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 51/2006 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 11. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1396/2008.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 11. 2009, sp. zn. 3 Tdo 692/2009, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 8/2011 Sb. rozh. tr.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. III. ÚS 722/09, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 2/2010 Sb. nál. a usn.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 7 Tdo 71/2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 17/2012 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2011, sp. zn. 4 Tdo 884/2011
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1298/2011, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 54/2012 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1419/2011.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 5 Tdo 540/2012, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 5/2013 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 7. 2012, sp. zn. 7 To 51/2012, publikován ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 11/2014 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2014, sp. zn. 6 Tdo 1450/2013
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2014, sp. zn. III. ÚS 3255/13, publikován ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu pod č. 128/2014 Sb. nál. a usn.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1010/2014. publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 55/2015 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 4. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1045/2014
- Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. 5. 2015, sp. zn. 5 To 159/2015
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 5. 2015, sp. zn. 6 Tdo 151/2015, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 8/2016 Sb. rozh. tr.
- Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 6. 2015, sp. zn. 46 A 86/2013
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 9. 2015, sp. zn. 3 Tdo 1115/2015, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 2/2016 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 998/2015, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 10/2016 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 8 Tdo 627/2015, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 23/2016 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2016, sp. zn. 5 Tdo 1475/2015, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 14/2018 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1681/2016.
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 3. 2017, sp. zn. 6 To 7/2017
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2018, sp. zn. 3 Tdo 487/2018, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 37/2019 Sb. rozh. tr.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 2. 2019, sp. zn. III. ÚS 1635/18

Zavinění v trestním právu

Abstrakt

Tématem diplomové práce je zavinění v trestním právu, kterým se rozumí psychický vztah pachatele k okolnostem zakládajícím trestný čin. Zavinění je základním institutem trestního práva, neboť bez zavinění není trestný čin. Diplomová práce je rozdělena do osmi částí včetně úvodu a závěru.

Zavinění je obligatorním znakem subjektivní stránky trestného činu, která spolu s dalšími znaky tvoří skutkovou podstatu trestného činu. V první části diplomové práce jsou tak vymezeny další podmínky nezbytné pro vznik trestní odpovědnosti a dále jsou představeny další znaky subjektivní stránky trestného činu, kterými jsou pohnutka a cíl. Druhá část diplomové práce je věnována samotnému institutu zavinění včetně zásady *nullum crimen sine culpa*, a to složkám zavinění, jeho obsahu a míře a rovněž konstrukci zavinění z hlediska skutkových podstat, a zároveň jsou nastíněny i koncepty zavinění odlišné od konceptu bipartice, který se uplatňuje v České republice. Kapitoly o úmyslu jako o nezbytném předpokladu nepřímého pachatelství, spolupachatelství a účastenství a o dokazování zavinění tvoří závěr této části. Předmětem výkladu části třetí diplomové práce je zvláštní odpovědnost právnické osoby za zavinění, která byla vytvořena zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob. Část čtvrtá diplomové práce se zabývá historickým vývojem zavinění a je rozčleněna podle jednotlivých trestních kodexů, které se na území České republiky vystřídaly od vzniku Československa až do dnešní doby. V části páté jsou podrobně představeny jednotlivé základní i odvozené formy zavinění, tj. úmysl přímý a nepřímý a nedbalost vědomá a nevědomá. Zvláštní pozornost je věnována rozdílům mezi těmito formami, přičemž největší potíže činí rozlišování mezi úmyslem nepřímým a nedbalostí vědomou. V závěru páté části je rozebrána hrubá nedbalost. Poslední část diplomové práce tvoří úvahy nad problémem vyprazdňování subjektivní stránky trestného činu, o němž se v současné době hovoří především ve spojitosti se subjektivní stránkou trestného činu neoprávněného opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku.

Klíčová slova

zavinění, úmysl, nedbalost

Culpability in Criminal Law

Abstract

The topic of the thesis is culpability in criminal law. Culpability is understood as a state of offender's mind in relation to circumstances which establish an offence. Culpability is a fundamental institute of criminal law because there is no offence without fault. The thesis is divided into eight parts including the introduction and the conclusion.

Culpability is a mandatory attribute of a subjective aspect of a criminal offence which, together with other elements, creates a body of crime. Therefore the remaining conditions of criminal liability are described in the first part of the thesis, followed by different attributes of a subjective aspect of an offence called a motive and an aim. The second part of the thesis is dedicated to the substance of culpability including the principle of liability for fault. Furthermore components of culpability, its content, intensity and construction of culpability in bodies of crimes are discussed as well as other possible concepts of culpability whereas the concept of culpability which is based on two forms applies in Czech Republic. The second part concludes with the issue of evidence of culpability and explanation about intention as a necessary prerequisite of indirect perpetration, complicity and participation. The third part of the thesis deals with particular liability for fault of legal persons which was formulated by the Act on Criminal Liability of Legal Persons. The fourth part of the thesis includes historical development of culpability and it is divided according to the criminal codes which used to be in force in the territory of Czech Republic since foundation of Czechoslovakia until the current Criminal Code was passed. Individual forms of culpability, both fundamental and derivative, are introduced in detail by the fifth part of the thesis, i.e. the forms of direct and indirect intention and of conscious and unconscious negligence. Special attention is paid to differences between these forms whereas the most problematic remains distinction of indirect intention and conscious negligence. The fifth part concludes with the matter of gross negligence. In the final part of the thesis the issue of emptying of a subjective aspect which is related especially to the offence of Unauthorised Obtaining, Forgery and Alteration of Means of Payment is considered.

Key words

culpability, intention, negligence